

ISSN 2519-8920

ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ
ХОРЕОГРАФИЯ АКАДЕМИЯСЫ

KAZAKH NATIONAL
ACADEMY OF CHOREOGRAPHY

КАЗАХСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ
АКАДЕМИЯ ХОРЕОГРАФИИ

«ARTS ACADEMY»

ғылыми журнал
scientific journal
научный журнал

3 (1)

қыркүйек 2017

september 2017

сентябрь 2017

2017 жылдың наурыз айынан шыға бастады

published since March 2017

издается с марта 2017 года

жылына 4 рет шығады

published 4 times a year

выходит 4 раза в год

Астана, Хореография Академиясы

Astana, Choreography Academy

Астана, Академия Хореографии

Редакциялық кеңес төрағасы

- Асылмұратова А.А.** - Қазақ ұлттық хореография академиясының ректоры, Ресей Федерациясының Халық артисі, Ресей Федерациясы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты

Редакциялық кеңес

- Курманбаева А.Т.**
Мұхамедиұлы А.
- Қазақ ұлттық хореография академиясының көркемдік жетекшісі
  - өнертану докторы, профессор, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрі
- Райымқұлова А.Р.**
- іскерлік-әкімшілік докторы, профессор, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт вице-министрі
- Алдамбергенова Г.Т.**
- педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық хореография академиясының Бірінші проректоры
- Кокшинова С.Ю.**
Сантова Г.Ю.
- Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері
  - өнертану кандидаты, доцент, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген артисі
- Ізім Т.О.**
Тукеев М.О.
Толысбаева Ж.Ж.
Султанова Ж.С.
Исламбаева З.У.
- өнертану кандидаты, доцент, ҚазССР-ның еңбек сіңірген артисі
  - Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген артисі
  - филология ғылымдарының докторы, профессор
  - өнертану ғылымдарының магистрі
  - өнертану кандидаты, доцент

Бас редактор

- Алдамбергенова Г.Т.** - педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық хореография академиясының Бірінші проректоры

Редакция алқасы

- Құлбекова А.К.** - педагогика ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
Халыков Қ.З. - философия ғылымдарының докторы, профессор (Қазақстан)
Жумасенотова Г.Т. - өнертану кандидаты, доцент (Қазақстан)
Аймбетова Ұ.Ө. - PhD (Қазақстан)
Рау И.А. - философия ғылымдарының докторы, профессор (Германия)
Розанова О.И. - өнертану кандидаты, доцент (Ресей)
Эфендиев Т.И. - филология ғылымдарының докторы, профессор (Әзірбайжан)
Чхартишвили Л. - PhD (Грузия)
Қынаджы Ж. - PhD (Түркия)
Кривирадева Б.К. - PhD, қауымдастырылған профессор (Болгария)
Буренина-Петрова О.Д. - филология ғылымдарының докторы, профессор (Швейцария)
Берберян А.С. - психология ғылымдарының докторы, профессор (Армения)
Джири П. - PhD (Чехия)

Жауапты редактор: **Шорабек Ә.Д.**

Шығарылым редакторлары: **Жуңусов С.К., Әбдірахман А.Қ., Рысбекова Д.Е.**

Корректорлар: **Әбдірахман А.Қ., Рысбекова Д.Е.**

Дизайнер: **Алдабергенов М.Т.**

Беттеген: **Барков Д.А.**

Қазақ ұлттық хореография академиясының ғылыми журналы.

ISSN 2519-8920

Меншік иесі: «Қазақ ұлттық хореография академиясы» (Астана қ.)

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникация министрлігі, Байланыс, ақпараттандыру және бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы мемлекеттік бақылау комитетінің мерзімді баспасөз басылымын, ақпарат агенттігін және желілік басылымды есепке қою туралы 06.12.2016 жылы берілген № 16246-Ж куәлік.

Шығу жиілігі: жылына 4 рет

Тиражы: 300 дана

Редакция мекен-жайы: 010000, Астана қ., Ұлы Дала даңғылы, 9, 415 кеңсе, тел.: 8 (7172) 790-832,

E-mail: artsballet01@gmail.com

© Қазақ ұлттық хореография академиясы, 2017

Типографияның мекен-жайы: «ПрофиМакс ДҚ» ЖШС, Астана қ., Жеңіс даңғылы, 63/1

- Chairman of the Editorial Board**
- Assylmuratova A.A.** - The Rector of the Kazakh National Academy of Choreography, National actress of the Russian Federation, Laureate of the State Prize of the Russian Federation

- Editorial council**
- Kurmanbayeva A.T.** - Artistic director of the Kazakh National Academy of Choreography
Mukhamediuly A. - Doctor of Art History, Professor, Honored Worker of the Republic of Kazakhstan, Minister of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan
- Raimkulova A.R.** - Doctor of Business Administration, Professor, Honored Worker of the Republic of Kazakhstan, Vice-Minister of Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan
- Aldambergenova G.T.** - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, First Vice-Rector of the Kazakh National Academy of Choreography
- Kokshinova S.Y.** - Honored Worker of the Republic of Kazakhstan
Saitova G.Y. - PhD in History of Arts, Associate Professor, Honored Artist of the Republic of Kazakhstan
- Izim T.O.** - PhD in History of Arts, Associate Professor, Honored Artist of the Kazakh SSR
- Tukeev M.O.** - Honored Artist of the Republic of Kazakhstan
Tolysbaeva Zh. - Doctor of Philological Sciences, Professor
Sultanova Zh. - Master of Arts
Islambaeva Z.U. - PhD in History of Arts, Associate Professor

- Editor-in-chief**
- Aldambergenova G.T.** - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, First Vice-Rector of the Kazakh National Academy of Choreography

- Editorial board**
- Kulbekova A.K.** - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Khalykov K.Z. - Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Zhumaseitova G.T. - PhD in History of Arts, Associate Professor (Kazakhstan)
Aymbetova U.U. - PhD (Kazakhstan)
Rau J.A. - Doctor of Philosophical Sciences, Professor
Rozanova O.I. - PhD in History of Arts, Associate Professor (Russia)
Efendiyev T.I. - Doctor of Philological Sciences, Professor (Azerbaijan)
Chkhartishvili L. - PhD (Georgia)
Kynadzhy J. - PhD (Turkey)
Kriviradeva B.K. - PhD, Associate Professor (Bulgaria)
Burenina-Petrova O.D. - Doctor of Philological Sciences, Professor (Switzerland)
Berberyan A.S. - Doctor of Psychological Sciences, Professor (Armenia)
Jiri P. - PhD (Czech Republic)

Managing Editor: **Shorabek A.D.**

Commissioning Editors: **Zhunussov S.K., Abdirakhman A.K., Rysbekova D.E.**

Correctors: **Abdirakhman A.K., Rysbekova D.E.**

Designer: **Aldabergenov M.T.**

Page Makeup: **Barkov D.A.**

Scientific journal of the Kazakh National Academy of Choreography

ISSN 2519-8920

Owner: The Kazakh National Academy of Choreography (Astana city)

The certificate of registration of the periodical news agency and an online edition of the state control committee in the area of communications, information and media of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan № 16246-Ж, issued 06.12.2016

periodicity: 4 times per year

Circulation: 300 copies

Editorial Office Address: 010000, Astana city, Uly Dala avenue, 9, 415, phone.: 8 (7172) 790-832,

E-mail: artsballet01@gmail.com

© The Kazakh National Academy of Choreography, 2017

Printing House Address: LLC «ProfiMax DK», Astana city, Zhenis avenue, 63/1

- Асылмуратова А.А.** - **Председатель редакционного совета**
- Ректор Казахской национальной академии хореографии, Народная артистка Российской Федерации, Лауреат государственной Премии Российской Федерации

Редакционный совет

- Курманбаева А.Т.** - художественный руководитель Казахской национальной академии хореографии
- Мұхамедиұлы А.** - доктор искусствоведения, профессор, Заслуженный деятель Республики Казахстан, Министр культуры и спорта Республики Казахстан
- Раимкулова А.Р.** - доктор делового администрирования, профессор, Заслуженный деятель Республики Казахстан, Вице-министр культуры и спорта Республики Казахстан
- Алдамбергенова Г.Т.** - доктор педагогических наук, профессор, Первый проректор Казахской национальной академии хореографии
- Кокшинова С.Ю.** - Заслуженный деятель Республики Казахстан
- Саитова Г.Ю.** - кандидат искусствоведения, доцент, Заслуженный артист Республики Казахстан
- Ізім Т.О.** - кандидат искусствоведения, доцент, Заслуженный артист КазССР
- Тукеев М.О.** - Заслуженный артист Республики Казахстан
- Тольсыбаева Ж.Ж.** - доктор филологических наук, профессор
- Султанова Ж.С.** - магистр искусствоведческих наук
- Исламбаева З.У.** - кандидат искусствоведения, доцент

Главный редактор

- Алдамбергенова Г.Т.** - доктор педагогических наук, профессор, Первый проректор Казахской национальной академии хореографии

Редакционная коллегия

- Кульбекова А.К.** - доктор педагогических наук, профессор (Казахстан)
- Халыков К.З.** - доктор философских наук, профессор (Казахстан)
- Жумасегитова Г.Т.** - кандидат искусствоведения, доцент (Казахстан)
- Аймбетова У.У.** - PhD (Казахстан)
- Рау И.А.** - доктор философских наук, профессор (Германия)
- Розанова О. И.** - кандидат искусствоведения, доцент (Россия)
- Эфендиев Т.И.** - доктор филологических наук, профессор (Азербайджан)
- Чхартишвили Л.** - PhD (Грузия)
- Жамиля Кынаджы** - PhD (Турция)
- Кривирадева Б.К.** - PhD, ассоциированный профессор (Болгария)
- Буренина-Петрова О.Д.** - доктор филологических наук, профессор (Швейцария)
- Берберян А.С.** - доктор психологических наук, профессор (Армения)
- Джири П.** - PhD (Чехия)

Ответственный редактор: **Шорабек Ә.Д.**

Выпускающие редакторы: **Жунусов С.К., Әбдірахман А.Қ., Рысбекова Д.Е.**

Корректоры: **Әбдірахман А.Қ., Рысбекова Д.Е.**

Дизайнер: **Алдабергенов М.Т.**

Вёрстка: **Барков Д.А.**

Научный журнал Казахской национальной академии хореографии.

ISSN 2519-8920

Собственник: НАО «Казахская национальная академия хореографии» (г. Астана)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания, информационного агентства и сетевого издания комитета государственного контроля в области связи, информатизации и средств массовой информации Министерства информации и коммуникации Республики Казахстан № 16246-Ж, выданное 06.12.2016 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 300 экземпляров

Адрес редакции: 010000, г. Астана, пр. Ұлы Дала, 9, 415 офис, тел.: 8 (7172) 790-832,

E-mail: artsballet01@gmail.com

© Казахская национальная академия хореографии, 2017

Адрес типографии: ТОО «ПрофиМакс ДК», г. Астана, пр. Женис, 63/1

BALLET ART

МРНТИ 18.49.01

Л.Д. Гусейнли¹

*¹Старший преподаватель кафедры «Музыкальные дисциплины»
Бакинская Академия Хореографии
(Баку, Азербайджан)*

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ЛИРИЧЕСКОГО ОБРАЗА В БАЛЕТАХ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ КОМПОЗИТОРОВ

Аннотация

В данной статье рассматриваются некоторые вопросы воплощения лирического образа в развитии азербайджанского балета, даны аспекты изучения лирической образности в азербайджанском балете. В статье подчеркиваются такие параметры, как значение национальной специфики, роли первоисточника в формировании лирического образа в балетах азербайджанских композиторов, содержательные, драматургические векторы, стиль и индивидуальность композитора.

Лирические образы в азербайджанских балетах имеют столь высокий удельный вес, что приобретают значение символов образной системы. Примечательно, что образная система в азербайджанских балетах репрезентирует стройную линию художественных связей азербайджанской культуры. Именно поэтому лирические образы обогащаются, ибо входят в контекст глубоких по сути образных ассоциаций.

Анализ детерминант лирического образа в развитии азербайджанского балета позволяет утвердительно говорить об органичном пути эволюции азербайджанского балета.

Лирическая образность как драматургический центр в азербайджанских балетах с развитием балетного искусства претерпела значительные изменения. Определяющую роль сыграло обращение к творчеству великого азербайджанского поэта и мыслителя Низами Гянджеви. Балеты, написанные по мотивам поэм Низами, опираются и на сюжетную основу, и на философскую концепцию Низами.

Ключевые слова: музыка, балет, композитор, лирика, образ, поэзия.

L. D. Guseynli¹

*¹Senior lecturer of the "Music Disciplines" Department
Baku Academy of Choreography
(Baku, Azerbaijan)*

SOME ASPECTS OF STUDYING A LYRICAL IMAGE IN THE BALLET OF AZERBAIJANI COMPOSERS

Annotation

The article deals with the issues of the lyrical image embodiment in the development of the Azerbaijani ballet and presents some aspects of the study of this lyrical imagery. It highlights such parameters as the importance of the national identity, the role of the primary source in the formation of the lyrical image in the ballets of Azerbaijani composers, as well as the content, dramaturgic vectors, style and individuality of a composer.

Lyrical images in Azerbaijani ballets have such a high proportion that they acquire the symbolic meaning of the figurative system. It is worth noting that the figurative system in Azerbaijani ballets represents a harmonious line of artistic relations of Azerbaijani culture. Lyrical images are very rich because they enter the context of deep, essentially figurative associations.

The analysis of determinants of a lyrical image in the development of the Azerbaijani ballet gives possibility to speak about the organic nature of its evolution.

Lyrical imagery as a dramaturgical center in the Azerbaijani ballets has undergone significant changes with the development of the art of the ballet. The defining role has been played by the recall to the creativity of the great Azerbaijani poet and thinker Nizami Ganjavi. The ballets written on the basis of Nizami poems rely both on the storyline and his philosophical concept.

Keywords: music, ballet, composer, lyrics, image, poetry.

Л.Д.Гусейнли¹

*¹«Музыкалық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы
Баку хореография академиясы
(Баку, Әзірбайжан)*

ӘЗІРБАЙЖАН КОМПОЗИТОРЛАРЫНЫҢ БАЛЕТТЕРІНДЕГІ ЛИРИКАЛЫҚ БЕЙНЕНІ ЗЕРТТЕУДІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Аннотация

Бұл мақалада Әзірбайжан балетінің дамуындағы лирикалық бейненің суреттелуінің мәселелері, сонымен қатар Әзірбайжан балетіндегі лирикалық бейнені зерттеу аспектілері қарастырылған. Мақалада ұлттық ерекшеліктің маңыздылығы, Әзірбайжан композиторларының балетінде лирикалық бейнені қалыптастырудағы бастапқы көздің рөлі, мазмұндық, драматургиялық векторлары, композитордың стилі мен даралығы сияқты параметрлер көрсетіледі.

Әзербайжандық балеттегі лирикалық бейнелердің дәрежесінің жоғарылығы сонша, олар бейнелер жүйесінде символ мағынасына ие болады. Әзірбайжан балетіндегі бейнелер жүйесі әзірбайжан мәдениетінің көркемдік қарым-қатынастарының үйлесімді байланысын білдіреді. Міне, сондықтан

лирикалық бейнелер байып отырады, өйткені бейнелі ассоциациялардың мағынасы тереңде жатыр.

Әзірбайжан балетінің дамуындағы лирикалық имидждің детерминанттарын талдау Әзірбайжан балетінің эволюциясының органикалық жолы туралы оң пікір айтуға мүмкіндік береді.

Әзербайжан балетінің балет өнерінің дамуымен драматургиялық орталық ретінде лирикалық бейнелері елеулі өзгерістерге ұшырады. Әзірбайжанның ұлы ақыны және ойшыл Низами Гянджевидің шығармашылығына ерекше көңіл бөлінді. Низами өлеңдеріне жазылған балеттер Низамидің сюжеттік негізіне және философиялық тұжырымдамасына сүйенеді.

Тірек сөздер: музыка, балет, композитор, ән мәтіндері, сурет, поэзия.

Азербайджанский балет на протяжении истории азербайджанской композиторской школы неизменно функционировал в качестве важного слагаемого азербайджанской музыкальной культуры. Композиторы всех поколений отдали дань балету, обращались к этому виду музыкального театра. История азербайджанской музыки имеет в своей сокровищнице такие шедевры, как балеты «Девичья башня» Афрасияба Бадалбейли, «Семь красавиц» Кара Караева, «1001 ночь» Фикрета Амирова, «Легенда о любви» Арифа Меликова, «Бабек» Акшина Ализаде, «Пустая колыбель» Фирангиз Ализаде и другие замечательные произведения.

Азербайджанский балет прошел столь насыщенный путь своего развития, что мы вправе говорить об эволюции этого вида музыкально-хореографического искусства. Важным в этом смысле является тот факт, что каждый балет отражал особенности художественного историко-культурного контекста. В свою очередь, изучение специфики лирического образа в азербайджанских балетах отражает и эволюцию стиля азербайджанской композиторской школы.

Лирическая образная система, которая была зафиксирована в балетах азербайджанских композиторов, определяла целый ряд ассоциаций, связанных с высокой духовностью. Именно поэтому мифические музыкальные характеристики в азербайджанских балетах играют огромную роль в драматургии балетов и становятся сквозными идеями, лейтмотивами в балетах.

Подчеркнем, что лирика является ментальным свойством азербайджанской художественной культуры. Лирика в азербайджанской художественной культуре представляет собой одно из существенных слагаемых национального миропредставления. Идентификация лирического как части национального самосознания является одной из ведущих паритетных начал культуры.

Лирические образы в азербайджанских балетах имеют столь высокий удельный вес, что приобретают значение символов образной системы. Примечательно, что образная система в азербайджанских балетах репрезентирует стройную линию художественных связей азербайджанской культуры. Именно поэтому лирические образы обогащаются, ибо входят в контекст глубоких по сути образных ассоциаций.

Вероятнее всего, в силу особенностей театрального вида искусства, эмоционального в своей основе, лирические образы в балетах азербайджанских композиторов отличаются оптимальным уровнем психологического выражения. Имею в виду накал лирики, предельную остроту лирического тонуca. Лирические образы в азербайджанских балетах мы рассматриваем как образные типы, специфичные для национальной художественной культуры. Национальная характерность лирических образов в азербайджанских балетах, начиная с первого балета Афрасияба Бадалбейли «Девичья башня», неизменно постулировалась в драматургической трактовке образов, широком воплощении и, безусловно, визуальном хореографическом и сценическом оформлении.

Актуальность темы нашей статьи заключается в том, что открывает возможность исследовать процессы стилеобразования в азербайджанской профессиональной музыке. Проблемы сложения национального стиля в контексте азербайджанской композиторской школы являются актуальными проблемами азербайджанского музыкознания. «Проследить логическую обусловленность возникновения и развития национального стиля, определяемого музыкально-историческим наследием – это глобальная задача. Однако, сосредоточившись на данных самого музыкального искусства, а точнее на отдельных его проявлениях, эту задачу можно решить» [1, с. 6]. Сказанное С. Курбаналиевой приемлемо и к истории азербайджанского балета, ибо исследование лирики в развитии азербайджанского балетного искусства позволяет уточнять и аргументировать процессы становления и развития лирического и национального стиля.

Анализ детерминант лирического образа в развитии азербайджанского балета позволяет утвердительно говорить об органичном пути эволюции азербайджанского балета. Несомненная родственность, которую можно проследить от первого азербайджанского балета «Девичьей башни» Афрасияба Бадалбейли до последнего креативного балета Фирангиз Ализаде «Бош бешик», свидетельствует о цельности азербайджанской композиторской школы, приверженности национальным ценностям азербайджанской культуры.

Интересно, что еще в 1978 году в научном сборнике, посвященном Кара Караеву, Ю.Слонимский писал следующее: «В сравнительно широкой литературе нет ни одной работы (исследования, очерка), анализирующей путь развития советской балетной музыки за минувшие десятилетия. Монографии, посвященные отдельным композиторам, как правило, рассматривают их деятельность вне связи с усилиями других авторов. А между тем только такой взгляд на процесс поисков и накоплений позволил бы оценить вклад каждого из композиторов, ответить на многие вопросы движения балетного театра, интересного в целом» [2, с. 346].

Отметим, что за прошедшие годы азербайджанское музыкознание обогатилось двумя монографиями Л.Шихлинской и Х.Кашкай, в которых была отражена общая история азербайджанского балета советского периода истории Азербайджана. Вместе с тем, изучение лирического образа, который преобразовывался на протяжении достаточно долгого времени существования азербайджанского балета по сегодняшний день, способно углубить наше представление о нем, рассмотреть музыку в конкретике выразительного языка лирики.

Из комплекса проблем изучения лирики в балетах азербайджанских композиторов мы выделяем проблемы содержательности и музыкального языка. Безусловно, от балета к балету меняются содержательные аспекты лирики, однако характер, лирическая суть и национальная идентифицированность остаются неизменными.

Детерминантные основы лирики в азербайджанских балетах обусловлены не только содержательными, сюжетными, музыкально-выразительными категориями. Важнейшую роль играет фактор стиля исторического периода возникновения произведения, культурного контекста, среды. Это означает, что в основе разработки нашей темы лежит исторический подход. Вместе с тем, важными и необходимыми приоритетными параметрами являются содержательность лирики, ее семантические корреляты, а также интонационно-типологические особенности музыкального языка лирики, ее выразительные типологии.

Исследование роли лирического образа в развитии азербайджанского балета позволяет рассмотреть традиционные основания лирики в азербайджанской художественной культуре; аргументировать устойчивость выражения лирической семантики в художественной культуре Азербайджана как национально характерного явления; показать глубину нравственных позиций, психологических характеристик, максимальную степень выражения духовности в искусстве классического азербайджанского балета.

В результате анализа музыкальных средств лирики в азербайджанских балетах возможно исследовать традиционные и новаторские свойства выражения лирического образа в современном стилевом контексте, в условиях художественных новаций.

Воплощение лирических образов в искусстве Азербайджана имеет четко выраженные традиционные основания. Подчеркнем, что эти основания не только традиционны, но и устойчивы на протяжении исторического развития азербайджанского искусства. Они связаны с тем, что лирические образы имеют в азербайджанской художественной культуре высокую степень выражения духовности, приоритет нравственных предпосылок.

Вместе с тем отметим, что достаточно сложно образную семантику анализировать в качестве устойчивой константы в истории художественной культуры, в частности, истории азербайджанского балета. Лирическая образность имеет такое свойство, как многообразие, разноликость граней художественного воплощения. Аспекты лирики связаны с индивидуальностью композитора, стилем, сюжетом балета, его трактовкой и многими другими привходящими особенностями.

Наиболее яркой и специфической особенностью лирических образов в азербайджанских балетах является высокое художественное обобщение. Последнее не только высвечивает лирический образ в балетах азербайджанских композиторов как один из основных векторов драматургии. Именно данное качество позволяет исследовать национально характерные свойства азербайджанских балетов, их эволюцию, процессы стилеобразования.

Исследование лирики в азербайджанских балетах требует специального подхода. В каждом балете фигурирует лирическая образность. В каждом балете лирика приобретает индивидуальные черты в зависимости от эпохи и стиля композитора. Создание каждого нового балета сопровождалось рождением определенных новых форм в истории азербайджанского балета.

Так, например, первый балет в истории азербайджанской музыкальной культуры «Девичья башня» Афрасияба Бадалбейли была написана на сюжет лирической поэмы «Девичья башня» Джафара Джаббарлы, опиралась на фольклорный мелос. Балет Кара Караева «Семь красавиц» по жанру своему является балетом драмой, в котором лирический образ поднят К.Караевым на высоту духовной ценности. Психологизм лирического образа стоит здесь во главе угла и коррелирует сюжетную канву и музыкальное воплощение.

Если первые балеты азербайджанских композиторов «Девичья башня» А.Бадалбейли и «Гюльшен» С.Гаджибекова

представляли собой стихию народной музыкальной культуры с преобладанием национально специфического колорита, то в балетах К.Караева, Ф.Амирова происходит углубление психологизма лирического образа.

Далее, в диахроническом развитии, пересемантизация лирического образа в азербайджанских балетах четко коррелирует с эволюцией азербайджанской композиторской школы. В балетах современных композиторов лирика остается драматургическим паритетом в сюжете и музыкальном воплощении балетов. Вместе с тем разработка драматического сюжета в балетах конца XX – начала XXI вв. складывается в пользу психологического развития образов, и в том числе лирических образов. Лирика в условиях современности сохраняет свои национальные основания.

Лирическая образность как драматургический центр в азербайджанских балетах с развитием балетного искусства, безусловно, претерпела значительные изменения. Последние были связаны, еще раз повторю, с эволюцией стиля в контексте азербайджанской композиторской школы.

Итак, в балетах азербайджанских композиторов были заложены основы определенной национальной художественной системы, имеющей характерные образно-выразительные свойства. Примером могут служить балеты азербайджанских композиторов по мотивам поэм великого азербайджанского гуманиста, поэта, философа Низами Гянджеви.

Приведу цитату, отражающую значимость Низами Гянджеви: «Если до XVII века его (Низами) поэзия была объектом подражания, восхищения и многочисленных исследований, в основном, для народов Ближнего и Среднего Востока, то начиная с указанного периода, она постепенно становится достоянием народов Европы, Америки, Азии и Африки. Его роль в развитии человеческой цивилизации можно сравнить лишь с миссиями таких гигантов человеческого духа, как Аристотель, Авиценна, Данте, Шекспир и Пушкин, которые стали своего рода катализаторами художественного и философского мышления всех времен» [4, с. 5-6].

Лирика как тип образности в азербайджанской художественной культуре имеет свои ментальные особенности. Низами Гянджеви отразил их в своем творчестве. Именно поэтому лирические образы «Пятерицы» живут веками в этом художественном сознании.

Воспроизведение лирических образов «Пятерицы» настолько органично в произведениях азербайджанских композиторов, что представляет собой единую сквозную линию от первоисточника до новой истории культуры Азербайджана.

В балетах «Семь красавиц» Кара Караева, «Низами» Фикрета Амирова, «Легенда о любви» Арифа Меликова лирический образ трактуется как духовная ценность. Безусловно, что подчеркивается аспект ведущей роли поэтики Низами Гянджеви в трактовке лирической образности. Речь идет о параллелях драматургических параметров в развитии лирических образов, эстетических универсалиях, трактовке образной системы в целом.

Подчеркнем тот факт, что именно лирика лежит в основании обращения азербайджанских композиторов к творчеству Низами Гянджеви.

Лирика в балетах становится музыкально-драматургическим центром, притягивая как магнитом другие сюжетные векторы.

Исследуя роль музыки в изображении лирического образа в поэмах Низами Гянджеви, профессор С.Курбаналиева пишет о том, что «...основой воплощения лирического в образах является адекватность музыки и поэзии мировосприятию Низами» [3, с. 68]. Исследователь подчеркивает единую сущность поэзии и музыки у Низами, «стремление к синтезу, и слиянию музыки и слова» [3, с. 68]. Аналогичные свойства взаимосвязей поэзии и лирики отмечает З.Каримова: «взаимодействие музыки и слова, порой их полное слияние, происходит на основе внутреннего родства природы этих двух видов искусств, объединенную началом в этом взаимодействии становится интонация, как специфическая особенность музыкального и поэтического творчества» [7, с. 187].

Безусловно, что балеты, написанные по мотивам поэм Низами Гянджеви, опираются не только на сюжетную основу, но и на философскую концепцию Низами. В этом аспекте в балетах была избрана идея духовных ценностей. Лирический образ стал одним из выразительных приоритетов этой идеи. По мнению исследователей, лирическое в творчестве Низами Гянджеви тесно связано с тем, что лирика как «мотив любви у Низами – один из главных. Все поэмы пронизаны гимном любви, которая рассматривается как величайшая преобразующая сила в душе человека» [1, с. 12].

Вместе с тем, следует подчеркнуть, что лирика имеет достаточно широкий содержательный контекст в балетах азербайджанских композиторов и, в частности, балетах по произведениям Низами Гянджеви.

Низами писал в «Игбалнаме»:

*«Царь напевам внимал
В них звучала любовь...
Засмеялся он вдруг,
внемя возгласам с моря*

*И заплакал. Ведь плачут порой не от горя
Лад высокий и низкий! Дивись!*

Искони и в восторг, и в рыданье ввергают они» [4, с. 626].

Воплощение лирического образа отличается динамикой, преодолением определенных коллизий. Вместе с тем, лирика как одно из национально-характерных слагаемых менталитета азербайджанского народа опирается на гармонию, сочетая в себе строгое и, одновременно, экспрессивное высказывание. Лирика как важная часть образно-музыкальной драматургии в балетах азербайджанских композиторов представляет собой содержательный центр произведений. Так, «лирическое пространство балета «Семь красавиц» организует центральная тема – тема любви, тема стремления к идеальной гармонии. Однако последнее возможно лишь при условии превалирования и торжества духовности. Путь к совершенству сложен и неоднозначен; здесь находится основной конфликт, заключенный в поэмах Низами и воспроизводимый К.Караевым в балете» [3, с. 109].

Приведу еще одну цитату. Старейший музыковед Л.В. Карагичева весьма выразительно охарактеризовала эмоциональный пафос музыки К.Караева: «высокое эмоциональное напряжение, резкость обозначения трагических кульминаций, психологическая интенсивность и глубина в оценке исхода конфликтных столкновений направлены на утверждение идеала прекрасного, возвышающего человека над страданием, злом, стихией, смертью, подтверждающего его нравственную победу, великий и вечный смысл борьбы за идеал» [5, с. 269].

Исследование лирического образа в развитии азербайджанского балета имеет определенные аспекты изучения. Перечислим их. Так, наиболее важные вопросы концентрируются вокруг проблемы роли лирики как образного стержня в балетах азербайджанских композиторов. Важны в данном аспекте национальные основания истоков лирической образности в балетах азербайджанских композиторов, типологические связи лирики в балетах, образно-смысловой параллелизм лирической образности. В балетах азербайджанских композиторов всегда высоко философское понимание лирики, национальная специфика, целостность лирической образности, влияние стиля и композиторской индивидуальности на интерпретацию лирики.

Индивидуализация лирических образов в балетах по произведениям Низами Гянджеви является одной из основных особенностей их воплощения. Непосредственно связана с ней и другая черта, организующая стилистическую константу балетов –

это развитие, изменение, драматургическая эволюция лирических образов.

Мнение низамиведов неизменно: в основе творческого credo Низами Гянджеви лежит стремление к идеалу. В балете «Семь красавиц», написанному Кара Караевым по мотивам поэм Низами, этот идеал воплощен в лирическом образе главной героини – Айши.

Носителями лирической идеи в балетах азербайджанских композиторов становятся женские образы.

Безусловно, велика роль женских образов как лирических векторов в азербайджанских балетах. В драматургическом центре многих балетов в истории азербайджанской музыкальной культуры стоял именно женский идеал. Лирико-драматическая экспрессия в характеристике женских образов в балетах азербайджанских композиторов неизменно привлекало внимание исследователей.

В.Виноградов в книге «Мир музыки Фикрета» приводит следующие суждения композитора: «Лейли и Ширин – это не только реальные персонажи, поставленные в определенные жизненные условия, они являются воплощением всего прекрасного, возвышенного, великого чувства любви, красоты, обаяния» [1, с. 11].

«С одной стороны, в балете сохранена точность характеров, присущая поэме, с другой – эти характеристики включены в собирательный образ, создаваемый всеми поэмами «Хамсэ». Иными словами, Караев дает не иллюстрацию конкретных образов поэмы, а их психологическое развитие, отражающее ведущие мотивы, основные мысли поэмы Низами» [6, с. 13].

Аналогично восприятие поэтики Низами Ф.Амировым в балете «Низами». По мнению исследователей, «Ф.Амиров стремится, с одной стороны, индивидуализировать образы, с другой, обобщить и раскрыть самую суть поэм Низами» [1, с. 44]. «...Связующим звеном поэзии Низами и музыки Ф.Амирова является лирика... Лирика является одной из тех областей музыкального творчества азербайджанских композиторов, которая тесно связана с поэтическим наследием. Яркость лирических образов в творчестве Ф.Амирова продиктована не только особенностями его дарования, но и существенностью обращения к поэзии великого поэта» [1, с. 13].

Образные музыкальные характеристики балета апеллируют к галерее образов великого Низами Гянджеви. Именно тесная связь с поэтическим миром Низами диктует особую специфику лирики в балете «Низами» Ф.Амирова. И действительно, из трех образных компонентов балета два из них опираются на лирические векторы: духовный мир поэзии Низами и лирический образ Афак. Подчеркну, что именно экспрессивные оттенки лирики создают неповторимую ауру балета «Низами» Ф.Амирова. Таким образом,

можно говорить, что и в балете Ф.Амирова «Низами» лирика философична, тесно связана с философским постижением драматургии.

Образно-эстетические параллели балетов азербайджанских композиторов, написанных по мотивам произведений Низами, смыкаются на идентичных аспектах трактовки лирического образа. Ценными представляются общечеловеческие детерминанты, с одной стороны, и национальное духовное наследие, с другой.

В балетах азербайджанских композиторов по поэмам Низами Гянджеви лирический образ является лирическим центром в драматургии балетов.

В заключении статьи сформулируем некоторые результаты. В статье были, прежде всего, охарактеризованы основные свойства лирической образности в азербайджанских балетах, имеющие национально специфические черты. Были показаны пути развития лирической образности в азербайджанских балетах через выявление стилистических параметров азербайджанской композиторской школы. Подчеркнем, что именно эволюционные константы в развитии азербайджанского балета позволяют с оптимальной степенью конкретности изучить основные свойства лирической образности в азербайджанских балетах. Сказанное относится к балетам по мотивам произведений Низами Гянджеви.

Такого рода исследования имеют три методологических вектора:

1. Исторический, ибо детерминанты лирического образа рассматриваются в историческом контексте развития азербайджанского балета;

1. Художественный, поскольку при исследовании особенностей лирической образности в азербайджанских балетах необходимо апеллирование к содержательности, трактовке каждого лирического образа;

2. Аналитический вектор, предусматривающий музыкально-выразительные особенности воплощения лирической образности на каждом этапе развития азербайджанского балета.

Таким образом, речь идёт об органической связи эстетических и творческих направлений исследования роли лирической образности в развитии азербайджанского балета.

В конечном итоге логическая обусловленность трактовки лирики азербайджанских балетах как сквозной идеи данного вида искусства связана с универсальностью лирики как явления художественной культуры.

В балетах азербайджанских композиторов по мотивам поэм Низами Гянджеви лирика трактуется и как общечеловеческая ценность, вовлекая в свою орбиту такие ценности, как Красота,

Добро, Любовь, Свет, Гармония. Оборачивается подлинным Идеалом романтического представления о Прекрасном.

Лирические образы, созданные азербайджанскими композиторами в балетах, – это символы образной системы азербайджанской художественной культуры.

Лирическая образность, сформировавшаяся в азербайджанских балетах, в частности, балетах классиков азербайджанской композиторской школы Афрасияба Бадалбейли, Солтана Гаджибекова, Кара Караева, Фикрета Амирова, Арифа Меликова и поднявшаяся на необычайную высоту Красоты, стала музыкальным обобщением лирики практически всех жанров азербайджанской профессиональной музыки.

Литература

1. Курбаналиева С. Низами Гянджеви и мир музыки Фикрета Амирова. – Баку: Тахсил, 2003.
2. Слонимский Ю. Рождение первенца. Кара Караев. Статьи. Письма. Высказывания. – М.: Советский композитор, 1978.
3. Курбаналиева С.Ф. Музыкальный мир Низами Гянджеви. – Киев, Автограф, 2009.
4. Низами Гянджеви. Собранные сочинения. В 3-х томах. – Баку: Азернешр, 1991, т. III.
5. Карагичева Л.В. Симфонические гравюры «Дон-Кихот» (об одном аспекте трагического у Караева). В книге «Кара Караев. Статьи. Письма. Высказывания». – М.: Советский композитор, 1978.
6. Кашкай Х. Азербайджанский балетный театр (вопросы музыкальной драматургии): Исследования. – М.: Советский композитор, 1987.
7. Каримова З. Навои и музыка // О музыке. – М.: Советский композитор, 1980.

References

1. Kurbanaliev S. *Nizami Gjandzhevi i mir muzyki Fikreta Amirova*. – Baku: Tahsil, 2003. (In Russ.)
2. Slonimskij Ju. *Rozhdenie pervenca. Kara Karaev. Stat'i. Pis'ma. Vyskazyvanija*. – M.: Sovetskij kompozitor, 1978. (In Russ.)
3. Kurbanaliev S.F. *Muzykal'nyj mir Nizami Gjandzhevi*. – Kiev, Avtograf, 2009. (In Russ.)
4. Nizami Gjandzhevi. *Sobrannye sochinenija. V 3-h tomah*. – Baku: Azerneshr, 1991, t. III. (In Russ.)
5. Karagicheva L.V. *Simfonicheskie gravjury «Don-Kihot» (ob odnom aspekte tragicheskogo u Karaeva). V knige «Kara Karaev. Stat'i. Pis'ma. Vyskazyvanija»*. – M.: Sovetskij kompozitor, 1978. (In Russ.)
6. Kashkaj H. *Azerbajdzhanskij baletnyj teatr (voprosy muzykal'noj dramaturgii): Issledovanija*. – M.: Sovetskij kompozitor, 1987. (In Russ.)
7. Karimova Z. *Navoi i muzyka v sb. «O muzyke»*. – M.: Sovetskij kompozitor, 1980. (In Russ.)

МРНТИ 18.49.01

Г.Ю. Саитова¹

¹Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТАНЕЦ КАК ФАКТОР СОХРАНЕНИЯ И ПРОДОЛЖЕНИЯ ТРАДИЦИЙ

Аннотация

В статье затрагиваются темы национального танца и народного художественного творчества. Говорится о роли и значении танцевального фольклора, сохранении танцевального наследия. В сравнительно-сопоставительном анализе рассмотрены танцевальные традиции народов, проживавших на трансконтинентальном пути («Великий Шелковый путь»), соединявшем страны Востока и Запада.

Ключевые слова: танцевальный фольклор, виды и жанры, национальный танец, этнокультурные связи, традиции хореографии, балетмейстер ритмоформулы Усули.

G.Y. Saitova¹

¹Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)

NATIONAL DANCE AS A FACTOR OF CONSERVATION AND CONTINUATION OF TRADITIONS

Annotation

The article touches the theme of the national dance, folk art and the role and importance of dance folklore, preservation of dance heritage. Comparative analysis compares the dance traditions of the people who lived on the transcontinental route (the "Great Silk Road"), connecting the countries of the East and the West.

Keywords: dance folklore, types and genres, national dance, ethnocultural connections, traditions of choreography, choreography of the rhythm formula of Usuli.

Г.Ю. Саитова¹

¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)

ҰЛТТЫҚ БИ ДӘСТҮРДІ САҚТАУ ЖӘНЕ ЖАЛҒАСТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Аннотация

Мақала халықтық би, халық шығармашылығы тақырыптарын зерттеуге арналады. Би фольклорының рөлі мен маңызы, би мұрасын сақтау мәселелері қарастырылады. Салыстырмалы талдау Шығыс пен Батыс елдерін байланыстыратын транскұрлықтық бағыттағы («Ұлы Жібек жолы») халықтардың би дәстүрлерін салыстырады.

Тірек сөздер: би фольклоры, түрлері мен жанрлары, ұлттық би, этномәдени байланыстар, хореография дәстүрлері, Усулидің ритмдік формуласының хореографиясы.

На основе самобытных традиций народом было создано художественное творчество, которое состоит из различных видов и жанров. Как известно, одной из частей «художественной традиции и творческой деятельности народов является фольклорный или этнический, национальный танец» [1, с.4]. Выдающиеся хореографы, искусствоведы, ученые этнографы отмечают, что «с точки зрения этнографии, национальные танцы относятся к так называемым акциональным (action – действие) формам фольклора. Истоки танца связаны с самыми глубинными процессами, происходящими в жизни того или иного этноса (народа – С.Г.)» [1, с.4]. Танец, являясь душой народа, передающий чувства радости, любви, страсти, горя, печали раскрывает эмоциональный, внутренний мир каждого человека. Переходя из поколения в поколение, из одной местности в другую, взаимообогащаясь с танцевальной культурой других народов, наполняется новым содержанием и танцевальной лексикой. Прошли века, прежде чем народный танец вырос в высокое искусство.

Искусствовед, журналист, литератор, драматург Сергей Николаевич Худеков, исследуя многовековую «Историю танца», в своем фундаментальном труде пишет: «В первобытные времена хотя и не существовало «искусства танцев», но люди только прыгали и скакали, принимая разные позы, посредством которых, в грубой форме, выражалось душевное настроение танцующих. Веселье и радость преимущественно служили главными элементами танца» [2, с.20]. В ходе дальнейшего исследования для определения специфических черт, условий развития танца автор указывает, что «посредством преобразованных танцев и пения, люди, ... сознавая свое подчинение высшим силам природы, ... невольно преклонялись перед этими таинственными силами. ... зарождался культ поклонения стихиям и физическим явлениям природы как главенствующим понятиям Бога» [2, с.19], то есть, по мнению С.Н. Худекова танцы становятся средством поклонения божествам, отсюда появляются каноны и правила, где танцы подчиняются определенным правилам и входят в обиход религиозных торжеств, культовых и воинственных обрядов, выполняя магическую роль. Позднее танец стал частью народных представлений на праздниках и ярмарках. Из народных обрядов сложились хороводы и другие обрядовые танцы.

Известно, в процессе любого обряда «первостепенное значение имел ритм. Ритм, как известно, занимал особое место в жизни людей, отражая «в своем роде» духовное состояние человека и превращая его в танец» [3, с.27]. Профессор, доктор философских наук А.Ф. Еремеев впечатляюще описывал то, что «...ритм связывался воедино с человеческими чувствами, регулировал их и становился выразительным средством» [4, с.237-238]. Здесь

необходимо отметить: если «ритм, в первую очередь, связывается с танцем», то «решающую роль в ритмическом восприятии играет не моторика, а пластика, обращенная к зрению» [5, с.463].

В одной из наших ранних работ, посвященной исследованию особенностей развития танцевальных культур народов Востока, культурных связей Индии, Китая, Центральной Азии, Средней Азии, Ирака, Ирана, Турции, подчеркнуто: «...ритм задают ударные инструменты дойра и нагора ... дав» - узбеков, таджиков, «дап, сапая, тевильваз» - уйгуров [3, с.7], «даф» - азербайджан, «табла» - индийский парный барабан ...Выработанные каноны позволили донести до нашего времени ... основные формы, ритмы, мелодии и пластические «формулы» танцевального наследия народов Востока» [6, с.8]. Одной из вершин танцевального наследия узбекского танца является ритмопластическая сюита «Ката уйин», представляющая собой сборник хореографических миниатюр. Система небольших этюдов, собранных в определенный комплекс комбинаций, встречается в уйгурском наследии «12 зохо».

Хотелось бы обратить внимание, что танцы восточноазиатских народов, в частности, корейский танец «Чанго Чум» базируется «на особом «внутреннем» ритме исполнителя, являющимся живительным источником танцевальных действий» [7, с.16], который требует совершенства танцевальной техники, непринужденности. В корейском танцевальном наследии, распространен мужской танец с цимбалами, исполняющийся монахами. Разнообразны танцы с различными по форме и тембру барабанами: «Чангочхум» - в виде песочных часов; танец великих барабанов – огромный барабан.

Громкое звучание дабыла – казахского ударного инструмента, его роль и значение в групповых исполнениях, в военных действиях, описывает кандидат искусствоведения, профессор А.Б. Шанкибаева. Автор отмечает: «Наряду с пением или музыкой, переданной в дробном ритме дабыла (барабана), совершалось действие, которое смело можно назвать танцем. Оно выражалось в групповых движениях по кругу, в сплетенных друг с другом крепких руках, в сильном экзальтированном выбивающем дробный ритм топоте ног. Здесь ход по кругу в сопровождении ударного музыкального инструмента нес сакральное, магическое значение» [8, с.19]. Говоря о специфике творчества казахского народа, о «смысле музыкального сопровождения», автор отмечает, что «звуками дабыла объявлялось начало военных действий, давались сигналы наступления или отступления, заключение мира и т.д. ... Громкое звучание дабыла в одних случаях являлось воззванием к небу, как прославление могущества Тенгри, в других

случаях – это объявления об отступлении или победе воинов» [8, с.19]. Совершенно права А.Б. Шанкибаева, что ритм дабыла, «помогал большой массе людей чувствовать себя единым целым» [8, с.19].

Итак, из сказанного можно сделать вывод, что танец, у многих народов, исполняемый под ритмы ударных инструментов выполнял ритуальные, военно-спортивные и коммуникативные функции. И несмотря на то, что века отделяют нас от неведомых создателей народных танцев, можно отметить характерные особенности, которые формировались «на базе культурных традиций древнего ираноязычного населения, издревле, проживающего на территории Центральной и Средней Азии, и вливавшихся сюда в течение 14 веков тюркоязычных народов. Их связывало этническое родство и культурная общность. Она проявлялась в различных аспектах: схожести и идентичности музыкальных инструментов, общности принципов музыкального мышления, общем направлении развития танцевального искусства» [6, с.8].

Безусловно, культурные связи древних и средневековых жителей разных стран не прошли бесследно, будь это музыка или танец, живопись или архитектура, литература, экономика – в дальнейшем развивалось во взаимовлиянии и взаимообогащении. Трансконтинентальный путь, или как его еще называют «Великий Шелковый путь», соединявший Запад и Восток Евразии, проходил и соединял «Китай, Казахстан, Кыргызстан, Узбекистан, Таджикистан, Туркменистан и которые выходили на востоке на Корею и Японию, в Россию – на западе, на Ближний и Средний Восток, в Европу на юго-западе ... обеспечивал многие столетия диалог культур и цивилизации» [9, с.14].

Рассмотрим исторический путь и характерные особенности общеславянской, европейской культуры, истоки которых, формировались также в далеком прошлом и имеют определенные периоды становления и развития танцевального искусства. «Наши предки, – пишет французский священник, писатель, композитор Туано Арбо, – танцевали паваны, бассдансы, бранли и куранты. Бассдансы вышли из моды сорок или пятьдесят лет назад, но я полагаю, что наши мудрые и добродетельные матроны вернут их в употребление как танцы, преисполненные достоинства и приличия» [10]. Обратим внимание, еще в XVI веке, автор поднимал проблему сохранения и продолжения танцевальных традиций, полагая, что «добродетельные матроны вернут» паваны, бассдансы, бранли, куранты. Книга Туано Арбо «Оркезография. Трактат о искусстве танца Франции XVI века» (1589), написанная в форме диалога, является уникальным источником танцевального искусства эпохи Ренессанса. «Здесь наиболее полно зафиксирован универсальный

хореографический словарь эпохи, характеристика танцевальных движений отличается большой детализированностью и точностью. По трактату Арбо можно составить и более ясное представление о связи хореографии с музыкой. Каждый танец соотнесен с конкретным музыкальным примером...» [11].

Итальянский танцовщик, хореограф и педагог Карло Блазис, представитель эпохи Романтизма, автор «Элементарного учебника теории и практики танца» (1820), книг «О происхождении и развитии античного и современного танца» (1826), «Кодекс Терпсихоры» (1828), «Трактат о салонных танцах» (1828) и незаконченных работ «Хореография, или искусство писать танец», «Словарь танца», «Поэма о танце», излагая теорию новой танцевальной техники, рассматривая практические аспекты обучения, классифицировал жесты на естественные, т.е. психологические, искусственные, или описательные и условные. В 1830 году была издана его книга «Полное руководство к танцу», где были объединены все его труды и переведены на французский язык. В нашей работе процитируем его слова, касающиеся народных танцев, написанных в книге «Танцы вообще, балетные знаменитости и национальные танцы» [12]. Отмечая особенности национальных танцев, автор пишет: «Все народы имеют свои танцы, которые их характеризуют. ... В южных странах, где сердце всецело отдается своим ощущениям, а воображение своим порывам, там и танцы грациозны, сладострастны, живописны и поэтичны» [12, с.236]. Деятельность выдающихся теоретиков хореографии разных эпох, является фактором сохранения и продолжения традиций сценического искусства, сценической интерпретации народного танца. А основой сценического танца, как известно, является фольклорный, или, как его еще называют, народный танец.

Попытаемся провести параллели и сравнить развитие танцевальных традиций народов Востока и Запада, Северных и Южных стран. Что их объединяет, какие общие характерные особенности и в чем же разница? Попытаемся раскрыть фактор сохранения и развития национальных танцевальных традиций.

Повторимся, первые танцы возникли как проявление эмоциональных впечатлений от окружающего мира, а танцевальные движения развивались вследствие имитации окружающей среды, а именно: движений животных, птиц, явлений природы – колыхание веточек деревьев из-за ветерка, раскрытие бутончика цветка, развивающихся крыльев бабочек и многое другое. Образно и выразительно передавались и передаются во время праздничных представлений, религиозных ритуалов, различных обрядов характер и повадки диких животных (также как

тигр, лев, медведь, бизон; домашних – барашек, бычок, козлик, собака, кошка; различных птиц – орел, лебедь, журавль, павлин, петух). Так, например, у индонезийцев существует танец «Пенчак», что означает тигр. Пенчак силат – это индонезийское и малайское боевое искусство, на основе которого зародился танец. По древней легенде две женщины, случайно став свидетелями боя двух животных, придумали этот танец. В китайской культуре одним из традиционных танцев во время Китайского Нового года является «Танец Льва». Несмотря на то, что в Китае не существуют львов, танец проник в период правления династии Тан через Корею в Японию и имеет разные вариации в Восточноазиатских культурах, таких как Тайвань, Гонконг, Макао, Окинава, Вьетнам, Малайзия и Сингапур. Конструкции фигуры льва разнятся не только от региона к региону, но и от школы к школе. В Японии львом может управлять как один, так и два человека, корейским львом иногда управляют четыре человека. «Танец льва» по-вьетнамски называется «Муа лан-шы-ронг», по-корейски – «Саджахум», по-японски – «Сисимай».

Древние азиатские народы, как и греки, верили в ценность львиных качеств. Первоначально эти танцы входили в ритуальные акты и носили символический характер. Для них Лев был символом мужества, мудрости и силы. Они верили, что «танец льва», который изгоняет злые духи, приносит удачу, благосостояние» [13].

В далекой древности в искусстве народов мира существовало триединство: музыка, песня и танец. Из характера народа, его жизни и образа занятий в различных магических обрядах, ритуалах в музыкально-танцевальных и пантомимных представлениях зарождалось синкретическое зрелище. Тесная связь песни и танца встречается и в игровых действиях, чаще в хороводах. В русском народном танце встречается «четыре вида хороводной пляски: хороводы наборные, плясовые, игровые и разборные. ... Игровые песни долго хранили следы быта, труда и древних языческих верований славянских племен... Славяне поклонялись могучим и таинственным силам природы и прежде всего Яриле-солнцу» [14, с.12-14]. Хороводно-круговой танец существует и у других народов. Одним из примеров может служить хороводно-круговой танец корейцев «Кангансуволлэ», который сопровождается обрядовыми песнями и связан с почитанием не Солнца, а Луны как символа плодородия» [15, с.28]. Сравнивая с русским хороводом, автор конкретно указывает, что «Кангансуволлэ» – это хороводно-круговой танец, переключается с русским народным хороводом, который водили в ночь на Ивана Купалу под луной молодые девушки. Однако, существуют и отличительные особенности исполнения корейского хоровода от русского: «Русский хоровод танцуют более стремительным шагом,

исполнителей разделяют небольшие интервалы, часто хоровод заканчивается стремительной пляской. В корейском же хороводе, девушки как бы плывут в танце, взявшись за руки, плотно прижавшись друг к другу, делают шаг не с носка, а в основном с пятки» [15, с.36-37]. Существовая в последующих веках, утратив свои магические функции, хоровод «Кангасуволлэ» остался красочным и жизнеутверждающим явлением народной танцевальной культуры. И закономерно, что в настоящее время, он имеет различные варианты композиции, которые показываются на «региональном фестивале «Хэнан кангансуваолэ» в провинции Чолланамдо (Республика Корея). В Казахстане исполняется танцовщицами Государственного Республиканского Академического Корейского театра музыкальной комедии.

Исследуя этнокультурные связи народов республик постсоветского пространства, кандидат исторических наук М.Я. Жорницкая подчеркивает: «Прямая передача традиций хореографии от поколения к поколению дает возможность не только выяснить особенности традиционного танца каждого народа и черты их этнического единства в прошлом, но и проследить пути развития, взаимообогащения хореографии различных народностей» [16, с.6].

Взаимообогащение, видимо, шло уже в сакральных круговых-хороводных танцах разных народов. Это доисторические танцы вокруг костра, танцы Древней Греции («Ожерелье», «Журавль», или «Хоровод Тезея»), Балкан («Коло»), Болгарии («Хоро»), Литвы («карогод»), Македонии, танцы народов Востока (суфийские вращения ордена Мавлеви – основатель поэт, философ, мистик Джалал Ад-Дин Руми). В этих массовых танцах существует единство душевной и телесной красоты. Высказывание древних греков о том, что пляска родилась вместе с любовью и вечно была ее неотлучной подругой, остается крылатой фразой и в настоящее время.

Таким образом, изучив общие черты развития и влияние внутренних и духовных аспектов в танце, можно сказать, что «какие-то танцы так и не дожили до наших дней, другие сохранились целиком, а некоторые смогли прийти как отдельные танцевальные элементы. В таком виде они и вошли в традиционное танцевальное наследие танцевального искусства» [3, с.47]. Все вышесказанное свидетельствует о том следующем:

- танец многих народов мира становится средством поклонения божествам и входит в обиход религиозных торжеств, культовых и воинственных обрядов, выполняя магическую роль. Позднее танец стал частью народных представлений на праздниках и ярмарках;

- танцы являлись частью синкретического комплекса песни и музыки;

- в танцах средствами танцевальной пластики, жестов, различных масок передавались повадки животных и птиц, отражалась пробуждающаяся природа во время весенних праздников; рождались танцы, в которых отображалась трудовая деятельность людей;

- распространенными танцами были хороводы, символизирующие круговой танец, лишь с той разницей, что одни славяне поклонялись солнцу, а азиатские народы (корейцы) Луне; процитируем Ю.М. Чурко, подчеркивающим, что «древнейший жанр хоровод, универсальный для всех эпох и национальностей» [16];

- большую роль в танцах имеет ритм; несмотря на различия исторического характера, танцы народов мира имеют много общего в ритмоформулах усули (ритмическом рисунке, строении);

- в основном существовали танцы коллективного исполнения.

Вместе с тем каждый танец имел специфический характер, особую манеру исполнения, особый темперамент. Замечательно сказал об этом великий русский писатель Н.В. Гоголь: «Народ, прошедший горделивую и бранную жизнь, выражает ту же гордость в своем танце; у народа беспечного и вольного та же безграничная воля и поэтическое самозабвение отражается в танцах; народ климата пламенного оставил в своем национальном танце ту же негу, страсть и ревность» [17, с. 115].

У всех народов существует традиция передачи танца из поколения в поколение, обеспечившая сохранение народного танца и интенсивно продолжающая развиваться во взаимодействии танцевальных культур Запада и Востока, обогащая палитру выразительных средств, ритмопластику, композиционный рисунок. «Отражая опыт своего времени и дух своего народа, те старинные зрелища опирались на качества национального искусства, а потому имели и общие свойства, и собственные отличия» [18, с. 7]. Вместе с возникновением профессионального танца появляется профессия балетмейстера (хореограф), который не только сочиняет танцы и балеты, но является руководителем ансамблей или балетмейстером музыкальных театров, работая в различных жанрах.

Балетмейстер делится на 4 вида:

1. Балетмейстер-хореограф;
2. Балетмейстер-постановщик;
3. Балетмейстер-репетитор;
4. Балетмейстер-танцмейстер [19, с. 13-14].

Сохранение и продолжение традиций требует тесной связи всех компонентов хореографического искусства, осмысления того, как сберечь сокровище национальных танцевальных культур, народов, проживающих на территории нашей Республики Казахстан.

Литература

1. Баглай В.Е. Этническая хореография народов мира: уч. пособие. – Ростов н / Д: Феникс, 2007. – 405 с.
2. Худеков С.Н. Всеобщая история танца. – М.: Эксмо, 2009. – 608 с.
3. Саитова Г.Ю. Уйгурский танец: Истоки. Традиции. Сценическое воплощение. 2-е изд. с допол. – Алматы: Мир, 2017 – 287 с.
4. Еремеев А.Ф. Происхождение искусства: теоретические очерки – М.: Молодая гвардия, 1970. – 272 с.
5. Музыкальный энциклопедический словарь. /Гл. ред. Г.В. Келдыш. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 672 с.
6. Саитова Г.Ю. Теория и методика преподавания восточного танца: Учебник. – Алматы: Goodprint, 2013. – 283 с.
7. Никитин М.И. Древняя корейская поэзия в связи с ритуалом и мифом. /Исследования по фольклору и мифологии Востока. - М.: Наука, 1982. – 328 с.
8. Шанкибаева А.Б. Казахская хореография: развитие форм и художественных средств. Монография. – Алматы: «ИП Волкова Н.А.». – 2011. – 152 с.
9. Байпаков К. Великий Шелковый путь (на территории Казахстана). – Алматы: Адамар, 2007. – 496 с.
10. Музыкальные эпохи. Перевод и публикация П. Райгородского. /Музыкальная академия. 1999. № 1. Размещено 15.08.2007. Интернет-ресурс: <http://www.Opentextnn.ru/music/epoch%20/?id=1811>.
11. Санкт-Петербургский Клуб Старинного танца: Интернет-ресурс: http://historicaldance.spb.ru/index/articles/general/aid/144/print_version.
12. Блазис К. Танцы вообще. Балетные знаменитости и национальные танцы. 2-е изд., испр. – СПб.: Лань; Планета музыки, 2008. – 352 с.
13. Красовская В.М. Русский балетный театр от возникновения до середины XIX века. 2-е изд. испр. - СПб.: Лань, ПЛАНЕТА МУЗЫКИ, 2008. – 384 с.
14. Толстых И.Н. Этнокультурные особенности хореографического искусства корейцев: диссерт. ... канд. истор. Наук: 07.00.07. – Владивосток: Учреждение Российской академии наук. Институт истории, археологии и этнографии народов Дальнего Востока ДВО РАН – 215 с.
15. Жорницкая М.Я. Отражение в современном хореографическом искусстве этнокультурных связей в СССР. – СЭ, 1975. № 3. 26 с.
16. Белорусский хореографический фольклор/ Ю.М.Чурко; [расшифровка мелодий А. Л. Капилова и др.]. - Минск: Вышэйшая школа, 1990. – 412 с.
17. Гоголь Н.В. Петербургские записки 1836 года. //Собр. соч.: В 6 т. М., 1953. Т.6. с. 107-120
18. Красовская В.М. Западноевропейский балетный театр. Очерки истории. От истоков до середины XVIII века. 2-е изд. испр. - СПб.: Лань, ПЛАНЕТА МУЗЫКИ, 2008. – 320 с.

19. История отечественной и зарубежной хореографии. Учебно-методический комплекс. Сост. Л.М. Кремер. – Алматы: КазГос.ЖенПИ, 2006. – 148 с.

References

1. Baglay V.E. *Etnicheskaya horeografiya narodov mira: uch. posobie.* – Rostov n / D: Feniks, **2007.** – 405 s. (In Russ.)
2. Hudekov S.N. *Vseobschaya istoriya tantsa.* – М.: Eksmo, **2009.** – 608 s. (In Russ.)
3. Saitova G.Yu. *Uygurskiy tanets: Istoki. Traditsii. Stsenicheskoe voploschenie.* 2-e izd. s dopol. – Almaty: Mir, **2017** – 287 s. (In Russ.)
4. Eremeev A.F. *Proishozhdenie iskusstva: teoreticheskie ocherki* – М.: Molodaya gvardiya, **1970.** – 272 s. (In Russ.)
5. *Muzyikalnyy entsiklopedicheskiy slovar.* /Gl. red. G.V. Keldyish. – М.: Sovetskaya entsiklopediya, **1990.** – 672 s. (In Russ.)
6. Saitova G.Yu. *Teoriya i metodika prepodavaniya vostochnogo tantsa: Uchebnik.* – Almaty: Goodprint, **2013.** – 283 с. (In Russ.)
7. Nikitin M.I. *Drevnyaya koreyskaya poeziya v svyazi s ritualom i mifom. /Issledovaniya po folkloru i mifologii Vostoka.* - М.: Nauka, **1982.** –328 s. (In Russ.)
8. Shankibaeva A.B. *Kazahskaya horeografiya: razvitie form i hudozhestvennykh sredstv. Monografiya.* – Almaty: «IP Volkova N.A.». – **2011.** – 152 s. (In Russ.)
9. Baypakov K. *Velikiy Shelkovyy put (na territorii Kazahstana).* – Almaty: Adamar, **2007.** – 496 s. (In Russ.)
10. *Muzyikalnye epohi. Perevod i publikatsiya P. Raygorodskogo.* /Muzyikalnaya akademiya. **1999.** # 1. Razmescheno 15.08.2007. Internet-resurs: <http://www.Opentextnn.ru/music/epoch%20/?id=1811>. (In Russ.)
11. *Sankt-Peterburgskiy Klub Starinnogo tantsa:* Internet-resurs http://historicaldance.spb.ru/index/articles/general/aid/144/print_version. (In Russ.)
12. Blazis K. *Tantsyi voobsche. Baletnyye znamenitosti i natsionalnyye tantsyi.* 2-e izd., ispr. – SPb.: Lan; Planeta muzyki, **2008.** – 352 s. (In Russ.)
13. Krasovskaya V.M. *Russkiy baletnyy teatr ot vzniknoveniya do serediny XIX veka.* 2-e izd. ispr. - SPb.: Lan, PLANETA MUZYKI, **2008.** – 384 s. (In Russ.)
14. Tolstykh I.N. *Etnokulturnye osobennosti horeograficheskogo iskusstva koreytsev: dissert. ... kand. istor. Nauk: 07.00.07.* – Vladivostok: Uchrezhdenie Rossiyskoy akademii nauk. Institut istorii, arheologii i etnografii narodov Dalnego Vostoka DVO RAN – 215 s. (In Russ.)
15. Zhornitskaya M.Ya. *Otrazhenie v sovremennom horeograficheskom iskusstve etnokulturnykh svyazey v SSSR.* – SE, **1975.** # 3. 26 s. (In Russ.)
16. *Belorusskiy horeograficheskiy fol'klor!* Ju.M. Churko; [rasshifrovka melodiy A. L. Kapilova i dr.]. - Minsk: Vyshhejschaya shkola, **1990.** – 412 s. (In Russ.)
17. Gogol N.V. *Peterburgskie zapiski 1836 goda.* //Sobr. soch.: V 6 t. М., **1953.** Т.6. s. 107-120 (In Russ.)
18. Krasovskaya V.M. *Zapadnoevropeyskiy baletnyy teatr. Ocherki istorii. Ot istokov do serediny XVIII veka.* 2-e izd. ispr. - SPb.: Lan, PLANETA MUZYKI, **2008.** – 320 s. (In Russ.)
19. *Istoriya otechestvennoy i zarubezhnoy horeografii.* Uchebno-metodicheskiy kompleks. Sost. L.M. Kremer. – Almaty: KazGos.ZhenPI, **2006.** – 148 s. (In Russ.)

IRSTI 14.15.07

*M.S. Kossidi¹**¹Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)***THE CONCEPT OF LIFELONG LEARNING:
DIRECTIONS OF UNDERSTANDING****Annotation**

Globalization and the growth of the fast-changing economy require people to upgrade their skills and knowledge throughout their lives to cope with modern life. The concept of lifelong learning is globally recognized by researchers, educational institutions, students, adults and practitioners, but still there are diverse vectors of understanding of this concept and why we need to focus on lifelong learning. This article also makes an attempt to observe the concept of lifelong learning and its directions of understanding in the educational context of the Kazakh national academy of choreography.

Keywords: *lifelong learning, formal, non-formal and informal learning.*

*M.C. Косиди¹**¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)***ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ КОНЦЕПЦИЯСЫ: ТҮСІНУ
БАҒЫТТАРЫ****Аннотация**

Жаһандану мен өзгермелі экономиканың өсуі адамдардан өмір бойы біліктері мен білімдерін толықтырып отыруды талап етеді, бұл заманауи өмірге төтеп беруге көмектеседі. Әлем бойынша зерттеушілер, білім мекемелері, студенттер, кәсіпқой мамандар өмір бойы оқу концепциясын мойындады, алайда бұл концепцияны түсінудің бірнеше бағыттары мен неліктен өмір бойы оқу керек екенінің түрлі себептері бар. Бұл мақалада Қазақ ұлттық хореография академиясында білім беру саласында өмір бойы оқу концепциясымен және оны түсіну бағыттарымен танысуға қадам жасалған.

Тірек сөздер: *өмір бойы оқу, ресми, ресми емес оқу.*

*M.C. Косиди¹**¹Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)***КОНЦЕПЦИЯ НЕПРЕРЫВНОГО ОБУЧЕНИЯ:
НАПРАВЛЕНИЯ ПОНИМАНИЯ****Аннотация**

Глобализация и рост быстро меняющейся экономики требуют от людей развития навыков и знаний на протяжении всей жизни. Исследователи, образовательные учреждения, студенты, взрослые и практикующие специалисты по всему миру признают концепцию обучения на протяжении всей жизни, но все же существуют различные направления понимания концепции и

почему мы должны сосредоточиться на обучении на протяжении всей жизни. В этой статье также делается попытка ознакомиться с концепцией непрерывного обучения и ее направлениями понимания в образовательной среде Казахской национальной академии хореографии.

Ключевые слова: непрерывное обучение, формальное, неформальное обучение.

Introduction

According to the definition of the European Commission, lifelong education includes any activity throughout the life of a person undertaken to improve knowledge, skills and competencies, within the framework of personal, civil, social and professional activities. Modern society, based on knowledge, requires the availability of comprehensive systems of education and learning opportunities. At the same time, the specificity of modern development brings to the forefront the concept of lifelong learning thereby emphasizing the role and responsibility of citizens for their own development. The development of the Bologna Process led to the development of the European qualification framework and the creation of national qualification frameworks. Recognition of the results of previous formal, informal and informative learning facilitates the implementation of lifelong learning culture.

Diverse vectors concept of lifelong learning

Many discussions have been raised by researchers about lifelong education and its implication in the development of human capital. The concept of lifelong learning was viewed from different perspectives and approaches. Some authors advocate that lifelong education should be interpreted as an education for personal needs of an individual and that include more practical-based approach. Thomas E. [1, p. 4] suggested that the aim of lifelong learning, whether in the formal, non-formal or informal mode, is to enrich knowledge, skills and competences of a person in order to be successful in society. The concept is focused on the development of human capital where already proposed opportunities by society should be widened.

At the same time other opponents argue that lifelong education should be conceived as learning which is directed towards enhancing community development and serve for public goods [2], [3]. Learning is seen as a product of living of individuals who make contribution to increase economic competitiveness and public welfare. The researchers emphasized that lifelong learning should be intended and planned, and hence carefully viewed in terms of time, space and organization. They suggested pragmatic approach to conceptualize lifelong learning as an applicable option to achieve learning for all. Considering two-faceted dimensions of lifelong learning, Bagnall [4] pointed out that this approach tends to limit access to education for disadvantaged mass of community, and thus social gap will significantly increase. Theoretical approach versus pragmatic one still boils down to a common problem of

handling the issue at the philosophical level. From this perspective there are debates and discussions that researchers should make shift towards the process of implementation of lifelong learning which would care both the needs of an individual and be relevant to the communities across social, cultural and economic constituencies.

Despite the fact that special policies exist promoting lifelong learning in educational institutions however there is still misunderstanding in its concept and most important in delivering process to the grassroots. For most educational institutions lifelong learning is to organize business for non-traditional students who after completion short-time courses receive special certifications or in other words granted professional qualifications. These professional qualifications grants the right to be fully employed in a market-driven area which has economic impact. Yet the relationship between continuing education, distance education and lifelong education is not transparently clarified and hence uncertain.

The potential students have an access to courses and programs that are modelled for professionals towards upgrading their skills in order to meet increased global competition and the requirements needed for capacity work. In addition, these non-traditional students have an opportunity to enlarge their communicative skills and can socialize within community. Thus, non-traditional students are charged to fulfil their potential, modify their behavior and personally invest in their future. This initiative is highly supported by higher educational institutions which express willingness to diversify the notion of “education for all”. Nowadays there is a steady trend of decreasing students willing to be enrolled into traditional study at the universities. It can be explained by different factors like increasing tuition, university courses and disciplines which are not practical-oriented, limited number of invited professors abroad, etc. Consequently, universities made their shift focus towards lifelong learning including aged students. Most universities also consider lifelong learning as an education for adults including individuals who seek to get additional qualification and it makes sense. For example, adult education plays an important role in the rise of Swedish nation, its industrial and economic development and its political culture. In 1923, adult education was legislated and received state allowances. It became an instrument and precondition for both the political and social development of the modern Swedish democratic nation [5].

Modern concept of lifelong learning

Currently being part of global educational community Kazakhstan has made educational shift towards lifelong learning as well. It could be founded in documents related to higher education which includes the concept of lifelong learning. The Bologna process implementation report 2015 showed that the concept of lifelong learning

had been implemented in most European higher educational institutions. Various policy measures were designed to enable higher education programmes to be delivered flexibly. The cross-country analysis shows that the definition of lifelong learning is broad. For instance, in Bosnia and Herzegovina “lifelong learning means integration of formal, non-formal and informal learning in order to acquire abilities for continuous improvement of quality of life” whereas in Kazakhstan “lifelong learning starts from early childhood and lasts until post-pensionable age, including a variety of formal and informal forms of education, and inclusive education”.

In Romania “lifelong learning represents all learning activities undertaken during the life of every person in formal, non-formal and informal training or skills development for a multiple perspective: personal, civic, social or occupational. Lifelong learning includes early education, school education, higher education, continuing education and training of adults”. In Bulgaria “the national strategy for lifelong learning sets the strategic framework of the government policy on education and training in the period of 2014-2020 and aims to achieve the European goal of smart, sustainable and inclusive growth [7, p. 148].

The concept of lifelong learning of these countries focuses on the development of an individual’s competences whereas Estonia, Serbia and Bulgaria’s definition of this concept emphasized “the individual’s skills which would meet the demands of the labour market and economy. It provides opportunities for jobs, free education and interest in and for young people, as well as participation in the activities of civil society organizations” [7, p. 148]. This report showed that in Kazakhstan non-formal programmes, including activities such as language learning and courses for updating professional skills are widely spread and open to all learners regardless of gender, age, religion, nationality or educational background. However, formal programmes provided under flexible arrangements are introduced to some degree which is still in the process of acceptance. Most Kazakhstani educational institutions recognize lifelong learning as a mission to reach all targeted students and all involved stakeholders.

Hence the educational institutions follow the elaborated educational policy about lifelong learning, its certain measures and mechanisms. In particular, the lifelong learning strategy for 2015-2020 has been developed and implemented. The aim of this concept is to support the development of Kazakhstani education, to stimulate professional and personal growth of citizens with the aim of increasing the competitiveness of the national economy. The educational policy emphasizes introduction of a culture of education throughout life at all levels of a three-tiered education system including secondary education, technical and vocational education and higher education as well as education for adults.

Analyzing the current situation in which the implementation of lifelong learning in Kazakhstan is carried out, the following prerequisites for the development of lifelong learning should be pointed out:

- accessibility and continuity of all levels of education;
- access to quality education through virtual platforms such as e-learning, MOOC, etc.;
- establishing the national qualification system based on updated competence approaches;
- the development of a multidisciplinary and multifunctional network of educational institutions of technical and vocational education, higher and postgraduate education;
- creation of the system of independent assessment of the quality of professional preparedness, confirmation and assignment of professional qualifications.

Case of the Kazakh national academy of choreography

In case of the Kazakh national academy of choreography, which is the first educational institution in Central Asia with a complete cycle of multilevel professional choreographic education, the concept of lifelong learning can be observed. Multilevel form of education consists of primary, technical and vocational education, as well as undergraduate (bachelor's degree) and postgraduate (master's degree, PhD) education. The educational process at the Kazakh National Academy of Choreography involves ballet artists receiving professional education on the basis of principal general or secondary general education that allows free change of major or transfer to other educational institutions. Students have also the opportunity to perform at small and large venues to gain unique experience in ballet art. Thus students master their skills and knowledge from primary education to postgraduate one at the same educational institution which is fully equipped with all the necessary infrastructure as well as technical and information resources.

Besides that, currently there is a department for additional education which is committed to provide an access for students and teachers to high-quality education services that meet specific learning needs. Some students, teachers may require additional support to help them to achieve their educational and professional goals. The department for additional education organizes short-time master-classes or seminars lectured by outstanding and recognized practitioners in the sphere of art and culture. At the end of these short-time courses the attendees usually receive professional certificates confirming passing the courses. From this point there can be also observed a concept of lifelong learning. Being a young educational institution with specific types and methods of learning for Kazakh national academy of choreography there is an endeavor towards nationally and internationally recognition.

Conclusion

Undoubtedly that lifelong learning has its advantages like smooth adaptation to change; for instance, a lifelong learner stays aware of changes in technology, education, finance, economy, etc. and to be competitive on a labour market as well as for community. It has positive benefits on economical issues. New jobs and positions are created all the time. New career options are opened up all the time.

Especially lifelong learning benefits aged students who look forward to be active, positive, happy and be useful for society. Thus educational institutions find advantages in lifelong learning and provide support to all stakeholders.

References

1. Thomas, E. (2003) Europe, the European Union and university continuing education, in: M. Osborn & E. Thomas (Eds) *Lifelong Learning Changing Continent: Continuing education in the universities of Europe* (Leicester, NIACE);
2. Aspin, D. & Chapman, J. (2001) *Lifelong Learning: concepts, theories and values*. Paper presented at SCUTREA, 31st Annual Conference, University of East London;
3. Field, J. & Leicester, M. (2003) *Lifelong learning or permanent schooling?* in: J. Field & M. Leicester (Eds) *Lifelong Learning: Education Across the Lifespan* (London, Routledge Falmer);
4. Bagnall, R. J. (2000) *Lifelong learning and the limitations of economic minism*, *International Journal of Lifelong Education*, 19 pp.20-35;
5. Eliason, T. & Hoglund, B. (1971) *Vuxenutbildning i Sverige, En strukturell iverblick. (Adult education in Sweden. A structural overview)* Utbildningsdepartementet 1971:1 (Stockholm, Utbildningsdepartementet);
6. Askling, B. & Foss-Fridlizius, R. (2000) *Lifelong Learning and Higher Education: The Swedish Case*, *European Journal of Education*, Published by Wiley, Vol. 35(3), pp. 257-269;
7. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

FTAHP 18.49.15

С.А. Бакирова¹*¹Қазақ Мемлекеттік Қыздар Педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан)*С.А. Мырзаев²*²М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан Мемлекеттік
Университеті
(Шымкент, Қазақстан)***ХОРЕОГРАФИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕ ҮШ ТІЛДЕ
БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ****Аннотация**

Берілген мақалада «Үштұғырлы тіл» саясатының мақсаттары: көп ұлтты елімізде ұлтаралық татулықты сақтау, ұлттық-мемлекеттік біртұтастықты қалыптастыру, қазақстандық патриотизмді негіз ете отырып, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелері қарастырылған. Ағылшын тілінің мақсаты - өнер аясында бәсекелестікке қабілетті тұлғаны қалыптастыруға ықпал ету екендігі айтылған. Сондықтан да ағылшын тілінде алған білімді іс жүзінде хореография сабақтарында тәжірибиеленіп жетілдіруге, қиындықсыз іске асыруға талпыну қадамдары сөз етіледі.

Тірек сөздер: үштұғырлы тіл, біртұтастық, ағылшын тілі, хореография

S.A. Bakirova¹*¹ Kazakh State Women Pedagogical University
(Almaty, Kazakhstan)*S.A. Myrzaev²*²M.Auezov South Kazakhstan State University
(Shymkent, Kazakhstan)***DEVELOPMENT OF TRILINGUAL EDUCATION IN
CHOREOGRAPHIC EDUCATIONAL SYSTEM****Annotation**

In this article, the objectives of the "Trinity Language" policy: to address the issues of preserving inter-ethnic harmony in the multinational country, the formation of national-state unity, raising the national competitiveness based on Kazakhstani patriotism are observed. The aim of the English language is to contribute to the formation of a competitive person in the art. That is why the steps to be taken to develop and improve the knowledge gained in English and to use them in choreographic lessons.

Keywords: trinity language, unity, English language, choreography

С.А. Бакирова¹

¹ *Казахский государственный женский педагогический университет
(Алматы, Казахстан)*

С.А. Мырзаев²

² *Южно-Казахстанский государственный университет им.
М.Ауэзова
(Шымкент, Казахстан)*

РАЗВИТИЕ ТРЕХЪЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация

В этой статье рассматриваются цели политики «Трехъязычное образование»: решение вопросов сохранения межэтнической гармонии в многонациональной стране, формирование национально-государственного единства, повышение национальной конкурентоспособности на основе казахстанского патриотизма. Целью английского языка является содействие формированию конкурентоспособного человека в данной области. Необходимость принять шаги по развитию и совершенствованию знаний, полученных на английском языке, и использованию их на уроках хореографии.

Ключевые слова: *трехъязычное образование, единство, английский язык, хореография*

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә Назарбаев Қазақстандағы тілдердің үш тұғырлығы туралы ойды алғаш рет 2006 жылы Қазақстан халқының Ассамблеясында айтқан. 2007 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» жолдауында Елбасы «Тілдердің үш тұғырлығы» - «Триединство языков» мәдени жобасын кезеңдеп іске асыруды ұсынды. Елбасы оған нақты анықтамасын берген, қазақ тілі - мемлекеттік тіл, орыс тілі - ұлтаралық қатынас тілі, ал шет тілі - жаһандық экономикадағы ойдағыдай кірігу тілі.

Жуырда 2012 ж. 27 қаңтардағы Елбасы Н.Ә Назарбаевтың «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту, Қазақстан дамуының басты бағыты» атты жолдамасында осы мәселе өз күшінде қалды. Қазақстанның қазіргі кезеңдегі қарқынды даму жолындағы елді демократияландыру, әлеуметтік өркендеу саласындағы талпыныстары білім беру жүйесін жаңаша өркендетіп оқыту, тәрбие үрдісін жетілдіруді талап етіп отыр. Егемендігімізге 20 жыл толған еліміздің жаңа даму кезеңінде оның дүние жүзілік аренаға шығып, басқа елдермен саяси экономикалық, мәдени қатынастарды қалыптастыруы, Қазақстан Республикасының Біріккен Ұлттар Ұйымына мүше болуы, әр түрлі дипломатикалық қызмет атқару шетел тілінің рөлін көтеруді қажет етеді. Тіл – тек қатынас құралы

емес, тілін үйреніп жүрген елдің рухани байлығын меңгеруде де үлкен рөл атқарады.

«Үштұғырлы тіл» саясатының мақсаты - көп ұлтты елімізде ұлтаралық татулықты сақтау, ұлттық-мемлекеттік біртұтастықты қалыптастыру, қазақстандық патриотизмді негіз ете отырып, ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады. Қай заманда болсын, бірнеше тілді меңгерген мемлекеттер мен халықтар өзінің коммуникациялық және интеграциялық қабілетін кеңейтіп отырған. Бүгінгі таңда Қазақстан үшін үштұғырлы тіл - елдің бәсекеге қабілеттілікке ұмтылуының бірінші баспалдағы. Біз өмір сүріп отырған ортада еңбектеген баладан еңкейген қартқа дейін шет тілін үйренуге көп көңіл бөлуде. Әсіресе балалар өз тілінен басқа шет тілін білуге, болашақта шет тілі маманы болуға, шет елдерге саяхат жасауға құмар. Бұл - көптеген тіл үйренушілердің арманы. Шет тілін үйренуге ден қойып, шын ықыласымен еңбектенгендерге қиын емес. Әрине, ол тіл үйренушілердің қабілеті мен дарынына да байланысты.

Шет тілін білу қазіргі заманның ешкім шек қоя алмайтын талабына айналып отыр. Бір немесе бірнеше шет тілін меңгерген бала кейін келе өмірдің кез келген саласынан өз орнын табары сөзсіз.

Білім беру мекемелері осы саясатты жүзеге асыруда бірден-бір құрал болып табылады. Жоғары оқу орнындарында ағылшын мен орыс тілдері қазақ тілімен біріктіріліп ғана оқытылуы керек. 5B040900 - «Хореография» мамандығы бойынша білім алатын студенттердің қазақ тілінде білім алуға мүмкіндіктері шектеулі. Себебі хореография мамандығы бойынша қазақ тілінде оқулықтар мен ғылыми мақалалар, зерттеу жұмыстары жетіспейді. Қазіргі таңда осы мамандық бойынша бітіретін түлектердің педагог-хореограф болып жұмыс жасауы үшін мемлекеттік тілді жетік меңгеруі қажет деп білеміз.

«Үштұғырлы тілді» тек мәдениетаралық қатынас негізінде қарастырылып, ақпарат алмасу, білім үйрену, тәжірибе жинау үшін үйретіледі.

«Жеті жұрттың тілін біл, жеті түрлі ғылым біл» дейтін бабаларымыз тілдің құдіреттілігін ертеден-ақ айқындап берген. Ел ертеңіне айналатын болашақ педагогтардың үш тілді меңгеруі қазіргі таңдағы өзекті мәселе.

Жан-жақты, білімді ұрпақ тәрбиелеуде ағылшын тілінің қоғамдағы рөлі ерекше, әсіресе, болашақ хореографтар үшін берілетін білімнің арнайы кәсіптік құзіреттерін қалыптастыру барысында маңызы зор. Бұл орайда сабақ барысында студенттердің кәсіби білімін көтеруге шығармашылық қабілеттерінің артуына айрықша көңіл аударамыз. Шығармашылық бағытының басты

қазығы – ойы терең, сөзі өткір, өзіндік пікір-болжамы қалыптасқан тұлғаны тәрбиелеу.

Ағылшын тілінің мақсаты - өнер аясында бәсекелестікке қабілетті тұлғаны қалыптастыруға ықпал ету. Сондықтан ағылшын тілінде алған білімдерін іс жүзінде хореография сабақтарында тәжірибеленіп жетілдіруге, қиындықсыз іске асыруға талпыну. Әр студенттің ынта-жігеріне байланысты осы би өнеріне қатысты тілді меңгергенде ғана жетістікке жетуге болады. Біз тек қана оқытып қоймай, сол өнердің шыңына жетіп, шығармашылық жұмыс істейтін тұлғаны тәрбиелеуіміз қажет. Студенттердің хореография өнеріне деген сүйіспеншіліктерінің арқасында ағылшын тілінің де маңызы артады. Өнерлі адамдардың нағыз шыңдалуы теориялық білімнің практикаға ұштасып, үнемі жаңаланып отыруының негізінде қалыптасады. Осы орайда студенттердің теориялық және практикалық сабақтары ағылшын тіліндегі сөздерді білу арқылы жүзеге асады. Хореография өнеріндегі негізгі классикалық би терминдері француз тілінде болғандықтан, практикалық сабақтарда студенттермен қарым-қатынас үшін мынадай сөз тіркестерін пайдаланамыз. Pointed foot (аяқтың ұшын тарт), heel forward (өкшені алдыға қарату), long neck (ұзын мойын), long arm (ұзын қол), shaped hands, straight leg (түзу аяқ), shoulders down (иықты төмен түсіру), legs turned out (аяқтар сыртқа бұрылған) және т.б.

Сонымен қатар студенттердің ағылшын тіліне деген қызығушылықтарын арттыруда дәріс сабақтарында жаңа технологияларды пайдалана отырып, әр түрлі диспут және интерактивті тақта арқылы қызықты сабақтар ұйымдастыруға болады. Болашақ хореографтардың ағылшын тілін үйреніп, меңгеруі басты мақсаттардың бірі болуы тиіс. Кәсіби маман иелері тәжірибелік жұмыстар «Мастер класс» алмасу үшін тілді жетік меңгерген абзал.

Тіл мәдениеті адамның жеке басы мәдениетінің бөлінбес бір бөлігі болып табылады. Шетел тілін оқытудың ерекшелігі – оны басқа пәндермен байланыстыра отырып, тілді сол елдің мәдениетімен қатар үйретудің, оқу процесінің жүйелі жүргізілуі. Яғни қазіргі кезеңде бұрынғы үйреншікті болған қалыпты сабақ беру әдісін жаңа мазмұнда ұйымдастыру және жаңа технологияны пайдалана отырып, түрлендіру - өмір талабы. Заман ағымына ілесу, тіпті алғы күнмен өмір сүру – барлық ұстаздардың басты қасиеттерінің бірі. Ұлы жазушы М.Горькийдің «Тіл тазалығы үшін, мағына дәлдігі үшін, өткірлігі үшін күрес – мәдениет құралы үшін күрес. Бұл құрал неғұрлым өткір болса, ол соғұрлым жеңімпаз болмақ», - деген сөзін өзіміздің ұстаздық жұмысымыздың қазығы, бағыты деп санаймыз.

Табалдырығын аттап отырған жаңа ғасыр шетел тілдеріне деген қызығушылықтың арта түсуімен ерекшеленіп отыр.

Қоғамдағы геосаяси, коммуникациялық, технологиялық өзгерістер күнбе-күн дамып, интернет жүйесі арқылы тілдесу, оқушы жастарды былай қойғанда, әр түрлі мамандықтағы қалауы мен қабілеті бөлек адамдардың қызығушылығын арттыруда. Кез келген тұлға шетел тілін үйренгенде тіл мәдениетінің ерекшеліктерін (сөйлеу мәдениеті, әлеуметтік мәдениеті) ескеру қажет. Сабақ барысында оқулықтағы және оқу құралындағы материалды кешенді түрде меңгертіп, оқушылардың тілге деген құштарлығын оята білу - әрбір ұстаздың шығармашылығымен келетін еңбектің жемісі.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдаулары. – Алматы 2007 жыл, 2012 жыл.

References

1. Qazaqstan Respublikasynyn Prezidenti N.A. Nazarbaevtyn Qazaqstan halqyna zholdaulary. – Almaty 2007 zhyl, 2012 zhyl. (*In Kazakh*)

THEATRICAL ART

FTAХР 18.45.01

Ж.С. Сұлтанова¹¹ Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)**ЕУРОПАЛЫҚ САХНА ДӘСТҮРЛЕРІ МЕН ҚАЗАҚ
ТЕАТРЫНДАҒЫ ФОРМАЛАРДЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ****Аннотация**

Мақала қазақ театры дамуының әр кезеңіне тоқталады. Алғашқы кезеңінде сахнаға шығарылған халық аузында жүрген, фольклор кейіпкерлері болып табылатын тұлғалар жөніндегі әңгімелерден мысал келтіре отырып, автор халық ауыз әдебиетінің аңыз-әңгімелері мен ертегілерінің, жыр-дастандары мен шешендік өнер туындыларының маңызын көрсетеді. Қазақтың тұрмыс-салт өлеңдеріндегі драмалық элементтерге талдау жасалды. Қазақ театрының дамуы Еуропа театрының даму процесімен салыстырылады.

Тірек сөздер: қазақ театры, еуропалық театр, сахна дәстүрі, фольклордағы драма элементтері.

Zh.S. Sultanova¹¹ Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)**CONNECTION OF EUROPEAN THEATER TRADITIONS
AND KAZAKH THEATER FORMS****Annotation**

The article focuses on stages of development of the Kazakh theater. Author shows the importance of legends and tales of folklore, poems and oratorical works on the basis of examples from stories about characters of folklore and folk heroes, which were presented on stage in the first period of Kazakh theater history. The dramatic elements of Kazakh life-style songs were analyzed. The development of Kazakh theater was compared with the development of the European theater.

Keywords: Kazakh theater, European theater, stage tradition, drama elements in folklore.

Ж.С. Султанова¹¹ Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)**ВЗАИМОСВЯЗЬ ЕВРОПЕЙСКИХ ТРАДИЦИЙ
И ФОРМ КАЗАХСКОГО ТЕАТРА****Аннотация**

Статья посвящена этапам развития казахского театра. На материале фольклорных рассказов о народных героях, которые ставились на сцене на начальном этапе развития казахского театра, автор иллюстрирует важность

народных повествовательных историй и сказок, стихов и произведений ораторского искусства. Проанализированы драматические элементы казахских песен. Развитие казахского театра сопоставляется с развитием европейского театра.

Ключевые слова: казахский театр, европейский театр, сценическая традиция, элементы драмы в фольклоре.

Қазақ театры қалыптасуы мен дамуы барысында шетел классикасынан, соның ішінде Еуропа мен Ресей театрларының озық үлгілерінен көп үйренді. Бірақ кез келген елдің мәдениеті мен өнерінің өзіне ғана тән бастауы болады. Сондықтан олардың даму тарихы да әр түрлі болып келеді. Бұған сол халықтардың бір кездергі өмір сүру деңгейі мен тұрмыстық әдет-ғұрыптары, салт-дәстүрлері мен түрлі қоғамдық дүмпулер әсер етуі мүмкін. Бірақ қай-қайсысы да халық ауыз әдебиетінің аңыз-әңгімелері мен тәмсіл-ертегілеріне, жыр-дастандары мен ділмәрлық-шешендік өнеріне арқа сүйейді. Қазақ драматургиясы да өзінің өсу жолдарында осы соқпақпен жүріп өтті.

«Қай елдегі, қай түрдегі өнерді алсақ та, сән-салтанатпен ырғалып-жырғалып, бір күннің ішінде ғайыптан көшіп келген жоқ, – деп жазды белгілі жазушы-драматург М. Әуезов осы орайда. – Барлығы да болымсыз кішкене ұрықтан жайлы топыраққа көміліп, белгілі шартпен бағылып-қағылған уақытта ғана бой жасап өсіп-өнген. Ана жатырында баланың бітуі сияқты сәті келген сағатта тіршілік белгісін бастап, тоғыз-тоқсан құбылып, ащы толғақ, ауыр азап ішінде туады... Қай өнерді алсақ та, әуелде өз елінің халық өнері болып, содан ілгері қарай басқан сатысында ғана көптікі болып, жалпы адам баласының ортақ теңізіне барып құяды» [1, 16 б.]. Қарымды қаламгердің айтуынша, өнердің барлық түрі өзінің туып-өскені үшін, ең алдымен, туған топырағына қарыздар. Елдің өткені мен тіршілігінің тіні сол өнердің өркен жаюына керекті барлық нәрсені, әр мен нәрді, жылу мен жарықты саумалап береді. Бұдан басқаша сүрлеуге түсіп кеткен, бұл сораптан сыртқа кетіп қалған бірде-бір елдің өнері болған жоқ.

Ал өнердің ішіндегі ең белдісі және беделдісі, сындарлысы және сымбаттысы осы театр. Сондықтан қазір қайсы бір елдің де өнерінің өркен жаю деңгейін оның театрының өресі мен өрісіне қарай бағалайтынымыз бекер емес. «Қай ұлттың болмасын қазіргі профессионал театры нақ бүгінгі күйінде, дайын түрінде ғұмырға келе қоймағаны мәлім, – деп жазды зерттеушілер Ә. Тәжібаев пен Ф. Оразаев. – Әрқайсысының да қалыптасу жолы, өзіне лайық өмірбаяны бар. Бір елдің профессионал театры өзінің өмір жолын біздің дәуірімізге дейінгі ежелгі заманнан бастаса, екінші елдің театры Совет дәуірінен бастайды» [2, 23 б.]. Бұл жерде, өзінің театр өнеріне қатысты іргесін сонау көне замандардан алатын бірқатар

байырғы халықтармен салыстырғанда, қазақ драматургиясы мен театрының тарихы тамырын тым тереңнен тартатыны белгілі. Ол өзінің бастауын жоғарыда айтылған «совет дәуірінен» алатындар қатарына жатады. Шын мәнінде драма өнерінің біздің топырақтағы дәнегі болып табылатын ойын-сауық отаулары бұдан бір ғасырдай уақыт қана бұрын қанат жайды. Бұл бірақ театр тектес халық өнерінің пайда болған мерзімі осымен мөлшерлес еді деген ұғымды білдірмейді. Біз бұл тұрғыдағы тарихымыздың тегі әріден өрілетініне тағы куә бола түсеміз.

1926 жылғы қаңтарда қазақтың тұңғыш мемлекеттік драма театрының ресми түрде ашылуы ұлт мәдениеті қайраткерлері алдына сол үлкен өнердің келешегі үшін зор міндеттер жүктеді. Мұның жай-жапсарын М. Әуезов өзінің сол жылы баспасөз бетінде жарық көрген «Жалпы театр өнері және қазақ театры» деген мақаласында барынша жан-жақты талдап көрсетті. «Ол бұл мақаласында мәдениетті елдер театры жөнінде, олар ұстанған жолдар, дәстүрлер жайлы, актер өнері туралы көп-көп мағлұматтар берген, – деп атап өтті Қ.Қуандықов. – Және қазақ ұлттық театры қандай болу керек, ол неден құралады деген сұрауларға өз пікірін білдіреді» [3, 4 б.]. Мақалада автор қайсы бір елде де театр өнері ұрығының әуелі сондағы жұрт арасында кең тараған алуан түрлі әдеп-ғұрыпта, ойын-сауықта, салт-санада, ән-күй мен өлең-жырларда бой көрсеткенін айта келіп, театр өнерін туғызатын «жайлы топырақ, қолайлы шарттың» сол елдің өз денесінен өрбіп шыққаны хақында әңгімелейді. Ешқашан өнер атаулыны құр тілек пен құрғақ бұйрық туғыза алмайтынын алға тартқан жазушы біздің жерімізде де бүгінгі театрға ұқсас салт-дәстүрлердің өте ерте кезден болғанын айтады. «Рас, ол замандағы өнер бүгінше театр деп аталған жоқ. Бүгінгідей мәдениет шеңберіне кірген жоқ, – дейді М. Әуезов. – Бірақ бақытты ел театр деген шеңберді керек қылмайды. «Оның барлық ойын-жиын, қызық-сауығының өзі театр» деген сөзді біреудің айтқаны бар. Сол сөз қазақ елінің ерте күніне әбден үйлеседі. Шынында, ерте күнде ас пен тойда, ұлы жиында ізденіп келіп өлеңмен, әнмен айтысатын көп ақындар өз заманында театр жасамай, не жасады? Солар жасаған сауық елдің құр қуанып, құр көңілін көтергенінен басқа кәрі-жастың сай-сүйегін босатып, аруағын шақыртып, барынша қыздырып, желіктірген жоқ па еді?» [1, 37 б.]. Өз ойын осылай жеткізген зерттеуші қазақтың ежелден бар «Жар-жары» мен «Беташарын» ешбір өзгерту енгізбестен, қазіргі заман сахнасына қоса беруге болатынын сөз етеді. Халықпен есте жоқ ескі замандардан бері бірге жасасып келе жатқан ақындар айтысында да драмалық элементтер жеткілікті. Оны да дәл осы қалпында сахналық қойылым ретінде ұсынуға болар еді. Бір назар аударатыны, бұлар бүгінгі күнге дейін өз қалпын сақтап жеткен. Тағы бір ерекшелігі, үшеуінің де мәтіндері әнмен айтылады. Бұған

қарап, оларды тек драма театры ғана емес, сонымен қатар опера театры репертуарына да батыл енгізуге болатынын айта аламыз.

Өзінің осы атақты мақаласында М. Әуезов дүние жүзінің классикалық туындылары әлемге танылған Еуропа театрларының озық үлгілерінен үйрену мәселесі туралы бірқатар қадау-қадау ойлар көтереді. Ол сонымен бірге өнер ең басты тамырды қалайда өз топырағынан тартуы керек екенін де ескертіп өтеді. Оның жайын зерттеуші ғалымдар Л.Әуезова мен К. Сыдықов былайша талдайды: «Расында, ойланып көрсек: «Бетховеннің сонаталарына қазақ «Саймақтың сары өзенін» сатар ма еді? Рафаэльдің Мадоннасы, Репиннің суреттері қазақ топырағына келсе, өз жеріндей ұғылып, өз еліндей көрген жұртты еліктірер ме еді? Не болмаса, Шекспирдің Гамлетіне, Гётедің Фаустына қазақ өз елінде болған, заман шерін айтқан Асан Қайғыны, толғау айтқан Бұхар жырауды айырбастар ма екен? Рас, бір заманда осының бәрін қазақ та өзгелердей ұғатын болар. Бірақ елді сол заманға жеткізетін, сол санға шейін жетектеп апаратын өз өнері болады», деп автор өнердің белгілі бір топырағында туып қана жетілетінін атап көрсетеді» [4, 380-381 б.]. Авторлардың тұжырымынша, бұл жерде М. Әуезов әлем әдебиеті мен өнерінің алдыңғы қатарлы үлгілерінен бас тартып, оны қабылдауға қарсылық білдіріп отырған жоқ, керісінше олардың озық нұсқаларына үңілуді, бірақ «оларды сол дайын күйінде ала салмай», керек кезінде халқымыздың ауыз әдебиетіндегі ғасырлар бойы жиып-терген інжу-маржандарымен араластыра отырып пайдалануды ұсынады.

Қазақтың тұрмыс-салт өлеңдері драмалық элементтерге толы. Мұндай жырлар әдетте халықтың тұрмыс сипаты мен кәсіпшілігі жөніндегі деректер негізінде өріледі. Олар сондай-ақ елдің эстетикалық деңгейі мен талғамынан да хабар береді. Мәселен, «Жар-жарда» төкпе жырдың төгіліп түсіп, түйдек-түйдек айтылатын сөздерінде драмалық ахуалды танытатын белгілер аз емес. Мұнда соңы түрлі трагедиялық оқиғаларды да тудырады. Тағы бірде тойлар мен астар үстінде кенеттен басталып кететін суырып салма өлең жарысы кәдімгі айтысқа ұқсайды. Қазақ сөз өнерінің шарықтау шыңы, биік белесі болып саналатын айтыста шаршы топтың алдына шыққан екі ақын бірін-бірі кестелі сөзбен кескестеп, тура сөзбен тұқыртып, талассыз жеңу үшін аянбай шайқасып, барын салады. Ақындардың қайым немесе сүре айтыстары кезінде де драматизмнің алуан түрі көрініс береді. Осы бағам тұрғысынан қарағанда, XX ғасырдың басындағы революция қарсаңында Біржан мен Сара айтысы желісінің ойын-сауықтар қойылымдарындағы басты репертуарға айналуы тектен-тек емес. Себебі, бұл айтыстың өн бойы мен құрылымы дайын тұрған спектакль. Сондықтан Ш. Хұсайынов пен Ы. Дүйсенбаев бірлесіп

жазған мақалаларында: «Революциядан кейін де Біржан мен Сара айтысы көпшілік драма үйірмелерінің сүйікті репертуарының бірі болды» [5, 21 б.], – деп ашығын айтты. Мұның екінші қырын Б. Құндақбаев: «Сахнаға қоятын пьеса болмағандықтан, ойынды жасаушылар әйгілі «Біржан – Сара» айтысын өздерінше драматургиялық шығармаға бейімдеген. Бұл – сахналық өнердің сол уақыттағы мүмкіншілігін толық пайдаланып, жинақы да қызғылықты көркем қойылған ойын» [6, 33 б.], – деп сипаттады. «Айқап» журналының сол сауық кеші туралы жазған «Қазақша бастапқы ойын» деген мақаласына сүйенген автор жастардың өз ойындарын сахна талабына сай етіп қоя білгендерін әңгімелейді. Ол театр өнерінің қазақ жерінде қадамын енді ғана апыл-тапыл басып келе жатқанына қарамастан, айтыс инсценировкасының көкейге қонымды, орындалуы жақсы, безендірілуі әдемі болып шыққанын қуана хабарлайды.

«Драматургиядағы халық поэзиясы мен салт жырлары және эпостан кірген драмалық элементтер ұлт театрына да ғажап негіз болды, – деп жазды Ә. Тәжібаев. – Билер мен ақындар айтысы, «Жар-жар», «Бет ашар», «Қоштасу» сияқты салт жырлары барлық қызығымен, ойын-сауығымен сахнаға шыға келгенде, қазақ жұртшылығы көптен күткен олар жаңалығымен қуанып табысқандай сезінді. Бұл сияқты бай бояуларымен, әсем үндерімен, жалт-жұлт ойнаған қызықты мінездерімен сахнаға шыққан драмалық, әйтпесе, трагедиялық оқиғалардың тартымдылығында шек болған жоқ. Осындай бай материалдардан тамаша пьесалар жазған жазушылармен бірге, қазақ сауыққойларынан дайын тұрған артистердің шыға келуі де ғажап жаңалық, тек советтік заманға лайық жарастық болды. Қазақ даласының әр түрлі аймағында өз өнерлерімен елді күлдіріп, қуаныш, ән мен күй беріп жүрген, халықтың ұрпақтан-ұрпаққа ауысып келе жатқан жыраулық, әншілік, күлдіргіштік дәстүрін иемденіп жүрген даңқты жүйріктерге де революция еркіндігі есігін кең ашты» [2, 11 б.].

Халқымыздың ескі салт ойындарында айтылатын өлеңдер мен әндер мәтіндерінде де драмалық элементтердің көп екенін М. Әуезов жоғарыдағы мақаласында дәлелдеді. Ол «ел театры қалың елдің өмірімен шын жанасамын десе, ескінің суретін толық пішінді қылып құрауға міндетті екені даусыз» екенін алға тарта отырып, «Өлең мен әнді қатар тірілтіп, театр жасауға айналсақ, «Қозы Көрпеш – Баян» сияқты ел поэмалары, «Бекет батыр» сияқты тарихи өлеңдер, барлығы да театрдың ішіне оп-оңай сыйып кетеді, – деген ойды тарқатты. – Міне, қазақ ескілігінің бүгінгі жас театрға тартатын сый-сияпаты осы. Егер біздің театр осы сияқты мол қордың ішінен тесік моншақ сияқты асыл бұйым, асыл ұрықты таңдап, танып алуға жараса, осы сияқты анайы топырақтың үстіне іргесін орнатып дүкен құрса, ол өнер әрі елдің өнері болып, әрі

келешегін кең өріске беттеткен өнер болады. Егер соларды пайдалана алмай, ескерусіз тастап аттап кетсек, ол біздің мәдениет жолындағы балалығымызды, шикілігімізді білдіреді» [1, 39 б.]. Демек, реті келіп жатса, енді кешегі мен бүгінгінің арасын жалғастырып, өмірге лайықты театр жасауға күш салу керек. Бұлай болуы үшін елдің іргесінен бой көтеріп, бұрыннан бар салт-дәстүріміз бен қазіргі заманғы ерекшелік белгілеріміздің кішкене бөлшегін көрсете алатын театр құруымыз керек. Сонда ғана «бізде өмірге жанасатын театр болады» деп есептей аламыз. Осылай мәселеге жақсы қаныққан жазушы кез келген театрдың өзіндік бағыт-бағдары болуы керек екеніне ден қояды. Ал «бағыты мен мақсаты жоқ театрды» ешкім де түсінбейді.

Ә. Тәжібаев пен Ф. Оразаевтың ойларынша, драмалық элементтер қара қылды қақ жарып, әділдік үшін билік шығару үшін қойылған қазақ билерінің дәстүрлі сөз жарыстарында да аз емес. Театр өнері тұрғысынан келгенде, ондағы шым-шытырық күрделі драматизм бәрінен айқынырақ көрінеді [2, 29 б.]. Мұны да жоғарыда айтылған «Жар-жар», «Бет ашар», «Ақындар айтысы» сияқты сюжеті мен композициясы бар, мазмұны мен пішіні жағынан дайын тұрған спектакльге санауға болады. Ал әдеби жанр ретінде қарастырсақ, билер сайысын таза пьеса деп есептей аламыз. Онда шапқан сайын өрлейтін от ауызды, орақ тілді шешендер алдарына жүгініп келген адам тағдырын шешуге бел шешіп, білек сыбанып кіріседі. Бұл сөз таластарында дау бастап, дамайға түскен тұлғалар төңірегінде тәжікелі текетірес жүреді. Оларға қатысты дау-шарлардың барысы мен қорытындыда шығарылатын шешім билер таласын қыздыратын ең ірі драмалық оқиға болмақ. Билердің ырғасуындағы басты кейіпкерлер – екі би. Олардың кезектесіп толғап сөйлейтін диалогтары талай тартыстың мазмұны мен пішінінен хабар беріп, идеясы мен сюжетін танытады. Кейде мұның соңы монологқа жалғасып кетіп, оқиғаның трагедиялық сипат алуына апарып соқтырады. Мұның ең бір озық үлгісін біз Еспембет, Кеңгірбай, Көбей сынды билер тіл безеп, шешендік жарысына түсіп кететін сахналардан да көреміз:

«Еспембет (*ызғарланып*). Уай, тобықтының баласы, матай-тобық болып тұрған күнінде атыстың, шабыстың араздыққа сылтау таба алмай, түймедейді түйедей қылып, бұл ісің алты алашқа әйгілі болған. Тобықты, шаялығыңды қылдың ба, білегі жуандығыңды қылдың ба? Алалы жылқы, ақтылы қойын жосылтып алдың. Ата қонысынан іргесін аудардың. Ел-жұртты шұбырттың. Айрандай аптап, күбідей пісіп жүргеніңде ай дер әже, қой дер қожа болған жоқ. Енді, міне, шарпуыңды матайдан асырып, найманға тигізіп отырсың. Жетіп отырған жесірімді бір тентегің ат сауырына салып әкетіп отыр. Ағайын, ұзында өшті, қысқада кекті емессің. Бітім

сұрап, кісі салсам, бақайыңнан келтірмейсің. Мына найманға алынбай жүрген кегің, тимей жүрген есең болса, соны айт. Әйтпесе, мен тобықтының қоңсысы емеспін, мынауыңа кесігіңді айт (*Көбей қамшы тастайды*).

Жомарт. Сөйле, Көбей.

Көбей. Еспембет, сөзің шын. Ұзында өшті, қысқада кекті ағайын емеспіз. Найманның елдігіне істеп отырған жаулығым болса, аруақ, құдайға тобықты шет болатыны шын. Матай мен тобықтының бүлігіне бұл елдің қайсысы себеп болды? Мен оны қазбаймын; даудың қарасын көбейтем деп құлындағы сақау, құнандағы тісеуді осы сөздің үстіне әкеліп үйгенің лайықсыз. Матай қой аузынан шөп алмайтын момын ел болып отырғанда бұл сөзің сияды. Тентектік ылғи тобықтыдан шығады дерсің. Бірақ сол матай мен қалған найман неге жауласады? Бүгінгі найманмен шиеленістіріп отырған сылтауды алсам, ол ел таразысын аңдамаған албырт жастардың шалалығы. Рас, тентек болса, тобықтының тентегі иесіз демеймін. Ағайын жолымен бітісейік, билікті маған бергенің шын болса, мен айтайын. Жалғыз-ақ түбір сөзді түйінді сөз қылғанымыздың лайығы жоқ.

Жомарт. Сөйле, Еспембет.

Еспембет. Көбей, мен билікті саған айтқызсам, өз ойымдағымнан асырып түсіреді деп айтқызам. Егер есіл-дертің менің жасытпақ болсаң, жайдақтап жадағайлатпақ болсаң, мен билікті айтқызбаймын. (*Қатты*). Мен тұщы етіме ащы таяқ тиді деп отырмын. Шолақ байталдың құйрығындай тобықты, өктемдігің асты деймін. Тасқын судай кемеріңнен асып отырсың сен. (*Көбейге сөз беріледі*).

Көбей. Еспембет, кеден кеден болды, кедергі неден болды деп отырсың, мен саған бұл дауың орайсыз деп отырғаным жоқ. Екі елдің сөзін екеуіміз ұстап кездескен соң дәнекер болатын жағын қарастырайық дейім. Болмаса қой асығын қолыңа ал, қолайыңа жақса сақа қой. Жақпаса, билігіңді өзің айт. Сапты аяққа ас құйып, сабынан қарауыл қарайтын болсаң, мен билік айтпаймын. Тағы айтарым – тобықтының азды-көптігін сарапқа салар жер емес бұл. Көп болғанда кімнің басы кімнің қанжығасында жүр еді? Тобықтының найманға істеген өрлік өктемін көргенім жоқ. Керіс неге керек? (*Тым-тырыс*).

Еспембет. Олай болса, сенің қырмызыдай талдап шығарған сөзіңе мен ере алмадым, менің билігіме тобықты баласы тоқтайтын болсаң, өз тентегің – ана Кебек, қыз – атамның аруағына қастық қылған менің тентегім, екеуін шығарып бер былай! Мойнына арқан таққызып, өз қолымнан өлтіртемін. (*Тым-тырыс*). Қазір етем осыны. Әпкел, ұстат қолыма!» [7, 34-35 б.]. Жазушы-драматург билер арасындағы сөз сайысының барысын осылай дәлме-дәл

дерлік етіп, өзінің пьесасына кіргізіп, осы айтыстың сол тұрған қалпында драмалық шығармаға өзек бола алатынын көрсетті.

Қазақтың ерте замандардан келе жатқан бақсылық өнері де драмаға қатысты белгілерден кенде емес. Бақсылық бізде бұрыннан дінге, діни салттарға, осының негізінде алдаушылық пен көзбояушылыққа байланысты әрекет секілді көрінгенімен, оның ойындық сипаты да барлығын ешкім жоққа шығара алмаса керек. Шын мәнінде бақсылық өнерде жарқылдаған жырдың, күніренген музыка мен әртүрлі қозғалыстың жанды қимыл-әрекеттері көрініс береді. Қарапайым халық бақсының ерекше құдіреті барына сеніп, оған емделу үшін келгенімен, сол кездегі әрекеттерін де тамашалауға құштар болған. Бақсы ойынына көп адам негізінен сырқаттарына ем, шипа, дауа іздеп келсе, дендері сау кісілер қызық, тамаша көру үшін бейне бір театрға барғандай жиналатын болған. Ойында қобыз сарынымен «жын шақыратын» бақсының нағыз жеке бенефисі орын алады. Ә. Тәжібаев пен Ф. Оразаевтың айтуларына, «Бақсы өзін қоршаған халықты күй, күйшілік қуатымен баурауға тырысады, сондықтан ол барлық үнімен жыр ырғақтарын жігерлі пайдаланады, әдемі даусына сыншылдық қосады, жалаңаш бұлшық еттеріне ойнақылық береді... Ол жындарды атау үстінде тыңдаушы мен көрушіні арбауға, оны өзіне еліктіруге тырысады, оны толғандыруға тырысады. Қазақтың бақсыларымен қатар жұрттың көңілін көтеру үшін бақсы боп ойнайтын өнерлі жігіттері де болған. Ондайлардың ең шеберлері ел арасындағы қулардан шығып, көрермен халықты сан алуан қызықтарға батырған. Сараң байлардың ауруын «кешіріп», «жындарын» қаққан, дос-жарандардың сілелерін қатырған. Мұндай талант иелері өз туыстарында нағыз актерлік қызметтерді атқарған» [2, 30 б.]. Ал ойын барысында аузымен шоқ шайнап, от көсейтін қабілеті бақсының сиқыршылық, көзбояушылық қасиеті де бар екенін байқатады. Бұл ойынның маңызы мен мазмұнын бұрынғыдан да арттыра түседі.

Осындай шеберлердің төңірегінен алуан түрлі күлкілі көріністер мен күлдіргі әңгімелері өрбіп, артынша сол қалпында елден елге, ауыздан ауызға жетіп жатқан. «Отыз тістен шыққан сөз отыз рулы елге тарайды» деген сол. Қазақ әдетте «қу» деп ат қойып, айдар таққан масқарапаз жігіттері күлдіргі әңгімелерді елге таратуда өте көп еңбек сіңірді. Кейін олардың жаңадан құрылған қазақ театрының іргесі қаланып, қабырғасы көтерілуіне айтарлықтай үлес қосты. Жоғарыда аталған мақаласында М. Әуезов «қалың қазақтың қанын қыздыруға жарайтын қадірлі өнер болып кетуінде дау жоқ» театрдың «ел осы күнге шейін сағынып көксеп отыратын» өлеңмен ғана шектеліп қалмай, «ел ескілігінен күлдіргі қызық бұйымдарды алуы керек» екенін дәріптеп шығады.

«Қазақтың көп күлдіргі әңгімесі белгілі қулардың айналасына жиналады, – деп жазады ол. – Мәселен, Семей аймағындағы атақты күлдіргілер: «Шаншардың» қулары, онан соң тапқыштық, шешендікпен аты шыққан Жиренше, Алдар көсе бар. Бұлардың барлық өмірі толып жатқан комедия. Ел сауығына ақыл, өсиет сияқты ой-санаға дем беретін үлгіні кіргізу керек болса, ертеде заман шерін айтып сарнаған Асан қайғы, толғау айтқан Бұқар сияқты жырауларды тірілту керек. Тақпақ айтқан билерді, естірту, жоқтау өлеңдерін айтқан ақындарды, қобызбен сарын айтатын бақсыны, сыбызғымен күй шығарған күйшілерді тірілту керек. Осылардың барлығының жайында толып жатқан сұлу әңгімелер бар. Соларға болымсыз ғана мәдениет исін сіндірсе әрі ел өнері тіріліп, әрі театрдың іргесі құрылады. Онан соң бүгінгі күнде жаңа туғалы тұрған театр жалғыз ғана әдебиет ескілігін тірілтуді қанағат қылу керек емес, ескіліктің ән-күйін, қобыз, сыбызғысын да қайта ояту керек» [1, 38 б.]. «Қулар» жөніндегі осы әңгімені жалғастырған Ә. Тәжібаев пен Ф. Оразаев: «Арғы заманнан келе жатқан Алдар көсе, Жиреншелердің тапқырлықтары мен даналықтары, естен кетпестей, ескірместей әрекеттерін, айла-амалдарын естіп, біліп қана қойғанымыз жоқ, олардың дәстүрін тұтынушылардың өздерін де көрдік. Күні кеше ғана өмір сүрген Айдарбек, Торсықбайлар, олардың ізін ала шығып, ақыры біздің театр өнеріміздің классиктеріне айналған Қалыбек, Иса, Елубайлар сол Алдар көсе, Жиренше шешендердің мұрагерлері, солардың дәстүрлерін бүгінге жеткізушілер еді. Біз бұрыннан білетін, әр тұстарда естіп жүрген қазақтың қулары осы Сүлеймен, Елеңке, Жалабай, Шәрке сал, Мыңжасар, Ақымша, Орынбасар, Төлебай, Дайрабай, Боранбай, Дәулеткер, Ахмет, Бостан, Тонай сияқты қулардың да күлдіргі сөздері мен күлдіргі әрекеттері мол» [2, 30 б.]. Бұдан әрі бұл авторлар Айдарбек пен Торсықбайдың, Сүлеймен мен Жалабайдың бай мен молдаға, болыс пен төрелерге көрсеткен істері, елдің көз алдында масқараларын шығарғандары өзінше керемет хикая болып табылатындарын дәлелді сөзге айғақ етеді.

Қазақ театры өз дамуының алғашқы кезеңінде халық аузында жүрген, фольклор кейіпкерлері болып табылатын осындай тұлғалар жөніндегі күлдіргі әңгімелерді сахнаға шығаруға айтарлықтай күш салды. «Слово по-прежнему несло основную нагрузку в сценических представлениях, действие лишь сопровождало его, не имея самостоятельного функционального значения, – деп жазды танымал театранушы С. Қабдиева осы ретте. – Иногда разыгрывавшиеся сцены больше напоминали пластические иллюстрации к тексту. Органическая связь между словом и действием на сцене устанавливалась в течение долгих лет... На знаменитой Куяндинской ярмарке, например, под Семипалатинском, всегда царили атмосфера праздничного веселья,

бурная энергия народного творчества. Акынов сменяли рассказчики, ку, кюйши – исполнители кюев, силачи-балуаны, танцоры. Там выступали известная певица Майра Валиева, борец Хаджимукан Мунайтпасов, фокусники и акробаты Зарубай Кульсеитов, Жынды Омар. Иногда и в их представлениях принимали участие певец Амре Кашаубаев, поэт-импровизатор Иса Байзаков» [8, 28 б.]. Автордың айтуынша, қазақ театры кең бұқараға арналған өнер түрі ретінде пайда болып дамыған. Бұған ең алдымен халықтық ойын-сауықтың сабақтастығы әсер еткен. Қазақ аңыз-әңгімелерінің архитектурасы ауызша әңгімелеп айтып шығуға лайықтанып құрылған. Мұндай өнер көрсетулердің тұтастығы, сюжетті ұдайы дамытылып отыратыны, қаһармандар сөздеріндегі ірілік көрермен назарынан тыс қалған жоқ. Бұлар, түптеп келгенде, көпшіліктің орындаушылық шеберлікке қызығушылықтарын күшейтіп, актерлік өнердің қыр-сырын түсінуге деген бетбұрысты жолға салып берді.

Әдебиеттер

1. Әуезов М. Шығармаларының елу томдық толық жинағы. 3 т. – Алматы: Дәуір, Жібек жолы, 2014. – 424 б.
2. Қазақ театрының тарихы. 1 т. – Алматы: Ғылым, 1975. – 398 б.
3. Қуандықов Қ. Театрда туған ойлар. – Алматы: Жазушы, 1972. – 224 б.
4. Л. Әуезова, К. Сыдықов. Классикалық зерттеу. 5 т. Уақыт тынысы. – Алматы: Әлем әдебиеті, 2012. – 420 б.
5. Ш. Хұсайынов, Ы. Дүйсенбаев. Қазақ ауыз әдебиеті және халық ойындарындағы театр-драмалық элементтер // Қазақ ССР Ғылым академиясының хабарлары, 1950 ж., № 78.
6. Құндақбаев Б. Мұхтар Әуезов және театр. – Алматы: Ғылым, 1997. – 248 б.
7. Әуезов М. Шығармалар. Он екі томдық. 8 т. Пьесалар. – Алматы: Жазушы, 1969. – 480 б.
8. Кабдиева С. Фольклорные традиции в казахском театре. – Алма-Ата: Өнер, 1986. – 112 с.

References

1. Auezov M. *Shygarmalarynyn elu tomdyq tolyq zhinagy*. 3 t. – Almaty: Dauir, Zhibek zholy, **2014**. – 424 b. (*In Kazakh*)
2. *Qazaq teatrynyn tarihy*. 1 t. Almaty: Gylym, **1975**. – 398 b. (*In Kazakh*)
3. Quandyqov Q. *Teatrdа tugan ojlar*. Almaty: Zhazushy, **1972**. – 224 b. (*In Kazakh*)
4. L. Auezova, K. Sydyqov. *Klassikalyq zertteu*. 5 t. *Uaqyt tynysy*. Almaty: Alem adebieti, **2012**. – 420 b. (*In Kazakh*)
5. Sh. Husajynov, Y. Dÿjsenbaev. *Qazaq auyz adebieti zhane halyq oiyndaryndagy teatr-dramalyq jelementter* // Qazaq SSR Gylym akademijasynyn habarlary, **1950** zh., № 78. (*In Kazakh*)
6. Qundaqbaev B. *Muhtar Auezov zhane teatr*. – Almaty: Gylym, **1997**. – 248 b. (*In Kazakh*)
7. *Auezov M. Shygarmalar. On eki tomdyq. 8 t. P'esalar*. – Almaty: Zhazushy, **1969**. – 480 b. (*In Kazakh*)
8. Kabdieva S. *Fol'klornye tradicii v kazahskom teatre*. – Alma-Ata: Oner, **1986**. – 112 s. (*In Russ.*)

FTAХP 18.45.01

З.У. Исламбаева¹¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)**ҚАЙРАТ СҮГІРБЕКОВТИҢ ҚАЗАҚ
РЕЖИССУРАСЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫ РӨЛІ****Аннотация**

Мақала шығармалары қазақ театрының жаңа беттерін құрайтын, театр өнерінің дамуына үлкен үлес қосқан жаңашыл режиссер Қайрат Сүгірбековтің шығармашылығын сөз етеді. Қ.Сүгірбеков сахналаған шығармаларға талдау жасалып, режиссер қолтаңбасына тән аллегоризм мен символизм, пластика мен метафора, философия мен психологизм, эксперименттік тәсілдер анықталады.

Тірек сөздер: Қайрат Сүгірбеков, жаңа қазақ театры, ұлттық режиссура.

Z.U. Islambaeva¹¹Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)**KAYRAT SUGIRBEKOV'S IMPORTANT ROLE
IN KAZAKH STAGE DIRECTION****Annotation**

The article is about the creativity of the novelist Kayrat Sugirbekov, who made new pages of the Kazakh theater and contributed greatly to the development of theatrical art. An analysis of the works performed by K. Sugirbekov revealed allegorism and symbolism, plastics and metaphors, philosophy and psychology, as well as experimental approaches typical to the director's signature.

Keywords: Kayrat Sugirbekov, new Kazakh theater, national directing.

З.У. Исламбаева¹¹Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)**ВАЖНАЯ РОЛЬ КАЙРАТА СУГИРБЕКОВА
В КАЗАХСКОЙ РЕЖИССУРЕ****Аннотация**

В статье рассказывается о творчестве писателя Кайрата Сугирбекова, который создал новые страницы казахского театра и внес большой вклад в развитие театрального искусства. Анализ работ, выполненных К. Сугирбековым, выявил специфику его аллегоризма и символизма, пластику и метафору, философию и психологию, а также экспериментальные подходы, присущие режиссуре.

Ключевые слова: Кайрат Сугирбеков, новый казахский театр, национальная режиссура.

Бұдан бір ғасыр бұрын (1915 ж.) «Біржан – Сара» қойылымын ұйымдастырып, шығарманың рухани құндылығын сахна арқылы жеткізуді көздеген, қазақ топырағына «режиссура» ұғымын алып келген қайраткер Жүсіпбек Аймауытовтан бастап бүгінгі күнге дейінгі аралықта ұлттық сахна әрбір онжылдықтар сайын режиссерлік тың жаңалықтармен, тосын шешімдермен толығып келеді.

Х.Шәженов, А.Токпанов, Ш.Айманов, Ә.Мәмбетов, т.б. сол Ж.Аймауытов, Ж.Шанин, С.Қожамқұловтар бастаған ата буынның шығармашылық жолын жалғастырушылар ретінде тарихқа енді. Ал, Е.Оразымбетов, Ж.Хаджиев, Е.Тәпенов, Х.Әмір-Темір, Е.Обаев, т.б. кеңестік кезең мен ел тәуелсіздігін байланыстырушылар қатарынан орын алады. Т.Жаманқұлов, Ә.Рахимов, Ә.Оразбеков, Н.Жақыпбай, Т.Теменов, т.б. болса бүгінгі күннің қоғамдық-әлеуметтік, азаматтық-адамгершілік мәселелерін көркемдікпен суреттеп беріп отыр. Демек, театрдың ізденіс пен шығармашылық шабытқа толы кеңістігінде жаратылысы ерекше, өнерге өзгеше өлшеммен, талпыныс-қарқынымен, толқыныс-бұлқынысымен, тосын да қызықты шешімдерімен келген суреткерлер аз емес. Соның ішінде А.Токпановтың қолтаңбасы реализм мен философияны байланыстыруымен ерекшеленсе, Ә.Мәмбетовтің стилі этнографиялық, символдық бағытты ұстануымен өзгеше. Ал Н.Жақыпбай пластикаға бет бұруымен, Б.Атабаев тым оғаш, провокациялық бағытымен таныс.

Өткенді бүгінгі көзқараспен суреттеуге құштар болған Қайрат Сүгірбеков осындай ізденімпаз тұлғалардың қатарынан болатын. Ол – қысқа ғұмырында М.Әуезов атындағы драма театрының репертуарлық саясатына маңыздылық берген режиссер. Оның өмірі мен шығармашылығы елдің егемендігімен, 1990-2000 жылдардағы театрда орын алған рухани-мәдени құлдыраумен тұспа-тұс келді. Қазақ елінің тәуелсіздікке қол жеткізген алғашқы онжылдығындағы қоғамдық формация негізінде театр тақырып таппай, бұған дейінгі белгілі бір идеологиямен жазып, қойып келген бағытынан күрт өзгеріске түскен болатын. Барлық облыстық ұжымдардың бас театрға иек артып отырғаны тағы бар. Сол сәтте Қ.Сүгірбеков жастық жалынымен Ж.Хаджиев, Т.Жаманқұлов, Н.Жақыпбай, Б.Атабаев, Ә.Рахимов, т.б. аға буынмен бірлесіп, қарқынды ізденіс үстінде болды, эксперименттер жасады. Жалпы ұжым Ә.Кекілбай, Ә.Тарази, М.Байсеркеұлы, А.Тасымбеков, М.Райымбекұлы тәрізді драматургтармен, ақындармен шығармашылық тандемде көптеген жұмыстар атқарды.

Қ.Қуанышбаев, Е.Өмірзақов, С.Қожамқұлов, Н.Жантөрин, Б.Римова, С.Майқанова тәрізді күдіретті топтан аманат болып қалған ұлттық театр өнерін жоғалтып алмау, аумалы-төкпелі уақытта қайткенде театрға көрермен тарту принципінде жасалған

мұндай еңбек нәтижесіз болған жоқ. М.Жұмабаевтың «Шолпанның күнәсі», Ж.Аймауытовтың «Күнікейдің жазығы» («Ғашықтық дерті»), Ф.Кафканың «Құбылыс», Г.Ибсеннің «Қуыршақ үйі», Д.Амантайдың «Сәлеметсің бе, қоңыр мұң», Ғ.Мүсіреповтің «Қозы Көрпеш – Баян сұлу», т.б. көрерменнің эстетикалық талғамына сай көркемделген, күрделі дүниелер сахнаға шықты.

Оның бір «Махаббат дастанының» өзі көрермен қауым мен мәдени ортаның арасында айтарлықтай дау туғызған еді. Бұған себеп, он бес ғасыр бұрын өмір сүрген қаһармандардың кескінін мүлде бөлекше бедерлегендігі. Шымылдық ашылғанда көзге түскен жартылай жалаңаш немесе жыртық-жамау киімдегі, шаштары өрілген немесе мүлдем шашы жоқ Қарабай, Жантық, Қодар, Қозы, Баяндарды көргенде алғашында қабылдамағанымыз рас. Алайда бұл «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» жырының бірнеше нұсқасын оқып, қазақ тарихы мен фольклорын, әдебиетін, тіпті керек десеніз, (кейіпкерлердің жүріс-тұрысын, өскен жерін, әлеуметтік ортасын сауатты жеткізу мақсатында) жағрапиялық аймақтарды тереңнен қаза зерттеген режиссердің тапқырлығы болатын.

Жалпы Қ.Сүгірбековтің қолтаңбасына аллегоризм мен символизм, пластика мен метафора, философия мен психологизм, эксперименттік тәсілдер тән. Бұған театртанушы Меруерт Жақсылықованың: «Оның режиссурасы символдық-философиялық кеңістікке ұмтылып, жалпыадамзаттық құндылықтарды жырлауды көздейді. Қазақ классикасын интерпретациялауда жаңа көркемдік-эстетикалық режиссерлік концепция ұсынғандардың бірі де осы Қ.Сүгірбеков» [1, 150 б.], – деген сөзі дәлел. Әрине адами құндылықтарды көркемдеп жеткізу үшін жоғарыда аталған бағыттар мен тәсілдер өте қажет. Жаңалыққа құштар режиссер мұны түсіне білді.

Қ.Сүгірбековте адамтану, кейіпкертану, тіпті актертану қасиеті басым болды. Оның спектакльдерінде роль орындаған әрбір актер өз кейіпкерлерінің ішкі-сыртқы болмысына дәл келіп жататын. Мәселен, Қарабай – Ақыш Омар, Жантық – Дулыға Ақмолда, Сәрсен – Бақтияр Қожа, Шолпан – Қымбат Тілеуова, Күнікей – Шынар Асқарова, Бақыт Жанғалиева, т.с.с. Сонымен қатар ол актерлік ізденіске мол мүмкіндік туғызған бірден-бір режиссер. Онда кейбір «тек менің айтқаныммен жүр» дейтін диктатор режиссерлердің қатқыл мінезі мүлде жоқ. Бұл сөзімізге «Махаббат дастаны» спектаклінде Қодар ролін орындаған Кеңес Нұрлановтың үнемі қолына ұстап жүретін ағаштан жасалған қуыршағы дәлел. Бұл – актердің өз қиялынан туындаған, Қодардың Баянға деген шынайы ғашықтық сезімін білдіретін көркемдік деталь. Осылайша өзара келісімде жұмыс жасаған ансамбль жетістікке жетті де.

Осы күнге дейін көрерменнің есінде қалған «Ғашықтық дерті» қойылымында сұлу бойжеткен өзінің бас еркіндігіне ұмтылудан, атастырылған күйеуінен қашып, сүйгені Байманмен бақытты болу арманынан жазықты болады. Алайда феодалдық заңға қарсы шыққан өр мінезінен өзінің өскен ортасына жат болған ол қартайған шағында жалғыз қалады. Сүйгені Байман да бұдан теріс айналған. Осындай адам психологияның қатпарын барынша ашып көрсеткен, адами құндылықтарды дәріптеген шығарма шаңырақ, арқан, т.б. символдық белгілер арқылы келісті өрілді. Спектакльде Қ.Сүгірбеков Байман мен Күнікейдің тағдырын төрт актердің орындауында жеткізеді. Үсіпхан Сейтімбет пен Шынар Асқарова орындаған жас Байман мен бойжеткен Күнікейдің қартаң бейнесін Бекжан Тұрыс пен Бақыт Жанғалиева келістіре кескіндеген болатын. Режиссердің кейіпкерлер өміріндегі жылжыған уақыт ағысын ұзын арқан арқылы беруін ұтымды әдіс деп айта аламыз. Және екі орындаушы (Б.Тұрыс, Б.Жанғалиева) сахнаның екі жағында отырып, өздерінің өткен өміріне, қызығы мол жастық дәуреніне, әрқайсысының ішкі дүниесіндегі аласапыран ойлары мен түрлі сезімдерді бастан кешкен сәттеріне сырт көзбен қарап отыр. Мұнда сағыныш та, өкініш те, күйзеліс те бар.

Әрине сахнаның екі жағында отырып, өткенді бүгінгі көзқараспен саралау – қазақ режиссурасында бар әрі болған әдіс. Мәселен, М.Әуезовтің «Абай жолы» романының сахналық жүйесін жасаған Ш.Айманов оны ойнату барысында спектакльге автор ретінде сөйлейтін орындаушылар (Ш.Айманов, Х.Бөкеева) енгізіп, тосын көркемдік интерпретация қолданды. Мұндаға мақсат – шығармадағы көп желіден тұратын шытырман оқиға-көріністерді көрерменге түсінікті тілде жеткізу. Қ.Сүгірбеков те Ш.Аймановтың мұндай сахналық әдісін қайталаудан ұтылған жоқ. Керісінше, бас-аяғы жинақы дүние туындады.

Қ.Сүгірбеков өзінің спектакльдерінде әйел әлемін, психологиясын, оның тылсым да жұмбақ сырларын немесе қоғамдағы әлеуметтік орнын ашып көрсетуге маңыздылық берген. «Шолпанның күнәсі», «Ғашықтық дерті», «Қуыршақ үйі» спектакльдерінде режиссердің басты кейіпкерлерді ақтап алу принципі бірінші планға шықты.

«Шолпанның күнәсі» спектаклінің эпилогында айы-күні жеткен әйелдің толғату сәті беріледі. Қ.Сүгірбековтің спектакльді финалдан, яғни нәтижеден бастауында көп мән бар. Мұнда қазақ халқы үшін өте маңызды «ұрпақ жалғастығы» дейтін үлкен философия жатыр. Сүйгені Сәрсен екеуінің арасына кедергі келтіреді деген оймен сәбилі болмауды тілеген Шолпан бұл ойының өте қате екенін кеш біледі. Уақыт өте келе шарана аңсаған әйелдің ішкі дүниесінде оянған алапат аналық сезімі жеңіп,

Әзімбайдан бала көтереді. Сөйтіп, қатыгез, терең ойлана алмайтын Сәрсеннің топас, пасық ойының құрбаны болады. Бұл – бізге шығармадан таныс оқиға тізбектері. Қ.Сүгірбеков болса М.Жұмабаевтың адамның сан қатпарлы психологиясын, бір отбасындағы әйел мен еркектің түрлі мінезін, өмірге деген түрлі көзқарасын, моральдық күйреу себептерін, философиясын символдық детальдармен жеткізеді. Ақ-қара құрттар, су тамшысы мен күннің күркіреген дыбысы, қасқырдың ұлыған үні, құлаған шаңырақ, тербелген бос бесік, найзағайдың жарқылы, т.с.с. – барлығының да функциясы режиссердің идеясына сәйкес келген. Сол сияқты режиссер осы қойылымы арқылы адам мен Жаратушының арасында тылсым байланыстың барын меңзеген.

2000 жылдары бас театрдың репертуарынан орын алған осындай мағыналы қойылымдарды сахналауда Қ.Сүгірбеков көп ізденді. Оның қолтаңбасына тиесілі спектакльдер саны жағынан аз болғанымен мазмұны жағынан күрделі, сапасы жағынан жоғары деңгейде болды деп айта аламыз. Жалпы пешенесіне жазылған қысқа ғұмырында ұлттық руханиятқа айырықша қарқынмен қызмет еткен Қ.Сүгірбековтің шығармашылығы қазақ театры тарихының жаңа беттерін құрайды. Оның әрбір спектаклі, идеялары мен сахналық-көркемдік шешімдері ұлттық режиссура өнерінде дара тұр.

Әдебиеттер

1. Жақсылықова М. Қазақ кәсіби актерлік өнерінің даму ерекшеліктері. Зерттеулер, мақалалар. – Алматы: «Қаратау КБ» ЖШС, «Дәстүр», 2014. – 384.

References

1. Zhaqsylyqova M. *Qazaq kasibi akterlik onerinin damu erekshelikteri. Zertteuler, maqalalar.* – Almaty: «Qaratau KB» ZhShS, «Dastur», 2014. – 384. (In Kazakh)

SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

FTAXP 14.35.01

Ұ.Б.Белгозиева¹

*¹Қазақ Мемлекеттік Қыздар Педагогикалық университеті
(Алматы, Қазақстан)*

СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫС БАРЫСЫНДА ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ХАЛЫҚ КОМПОЗИТОРЛАРЫНЫҢ МҰРАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ

Аннотация

Бұл мақалада жоғарғы сынып оқушыларына эстетикалық тәрбие берудің маңызы, принциптері мен қағидалары қарастырылып, ғалымдар пікірі сараланды. Мектептегі жоғарғы сынып оқушыларына халық композиторларының әндері арқылы эстетикалық тәрбие берудің өлшемдері мен көрсеткіштері негізінде тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар жүргізіліп, оқушылардың білімдік және тәрбиелік деңгейлері анықталды.

***Тірек сөздер:** музыка, эстетика, тәрбие, модель, мотивация, халық композиторлары.*

U.B.Belgozieva¹

*¹Kazakh State Women Pedagogical University
(Almaty, Kazakhstan)*

AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS OF SENIOR CLASSES AT EXTRACURRICULAR SUBJECTS WITH THE HELP OF CULTURAL HERITAGE OF NATIONAL COMPOSERS

Annotation

In this article the essence and principles of aesthetic education of high school students are examined, the views of scientists are analyzed. On the basis of the criteria and indices of aesthetic education on the songs of folk composers, the pupils of the secondary school performed the experimental work and revealed the educational levels of students.

***Keywords:** music, aesthetics, education, model, motivation, people, composers*

У.Б.Белгозиева¹

¹Казахский государственный женский педагогический университет
(Алматы, Казахстан)

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧЕНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ В ХОДЕ ВНЕКЛАССНЫХ РАБОТ НА МАТЕРИАЛЕ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ НАРОДНЫХ КОМПОЗИТОРОВ

Аннотация

В этой статье рассматриваются сущность и принципы эстетического воспитания старшеклассников, анализируются взгляды ученых. На основе критериев и показателей эстетического воспитания по песням народных композиторов ученики средней школы выполнили экспериментальную работу, которая выявила образовательные и воспитательные уровни учащихся.

Ключевые слова: музыка, эстетика, воспитание, модель, мотивация, народные композиторы.

Соңғы жылдардағы педагогикалық зерттеулерде тәрбиені әлеуметтік-мәдени тәжірибені үйрену мағынасында кеңінен түсіне білу керектігі айтылады. И.П.Подласыйдың пікірі бойынша, тәрбие жеке адамды бір мақсатқа қалыптастыру процесі. Бұл арнайы ұйымдастырылған, басқарылатын және бақыланатын, тәрбиешілер мен тәрбиеленушілердің қоғамға пайдалы да қажетті жеке адамның қалыптасуына әкелетін өзара іс-әрекеттері [1].

Қазіргі кезде оқу-тәрбие үрдісінде оқушыларға эстетикалық тәрбие беру жан-жақты қарастырылып, сабақта, сабақтан тыс жұмыстарда, отбасында жүзеге асырылады. Оқушылардың негізгі іс-әрекеттері оқу болғандықтан, оларды эстетикалық жағынан тәрбиелеу мектеп жауапкершілігіне жатады да, соның негізінде мектептегі оқу пәндері мен сыныптан тыс жұмыстар арқылы эстетикалық тәрбие беру мақсаты жүзеге асырылады.

Модель, моделдеу ұғымдары бірнеше мәндік мағынаға ие. Педагогикалық зерттеудің әдістерін талдауға арналған бірнеше ғылыми зерттеу жұмыстарда моделдеу ғылыми-танымдық әдіс ретінде қарастырылған.

В.В. Краевский модельді «зерттеу пәнінің белгілі бір жақтарын, байланысы мен функцияларын құрастыратын элементтер жүйесі», – деп анықтайды. Әрбір процесті модельдеуде В.В.Краевский оның қозғалыс құрылымын қарастыруды ұсынады. Жүйені де оның белгілі-бір жағдайда іске асуын жан-жақты сипаттаудың жиынтығы деп түсіндірсе, үрдістің динамикалық жаратылысын жеке адамның қалыптасуындағы мәселелерді шешудің өзіндік функциялары мен ерекшеліктерін бір жағдайдан

екінші жағдайға, бір белестен екінші белеске, яғни екінші бөлікке өтуі ретінде қарастырады [2].

Педагогикалық сөздікте модель, моделдеу ұғымдарының мағынасы жан-жақты ашылып көрсетілген. Модель төмендегідей белгілерге сай болуы керек деп көрсетеді:

- автордың зерттеу объектісінің нақты көрсеткіші тұрғысынан айқындайтын теориялық жобалауы;

- педагогикалық үдеріс пен жүйені графикалық, схемалық, жазба түрінде жобалайтын, зерттейтін және түсініктеме беретін үлгілеу тұрғысынан қамтиды [1,43-44 бб.].“Үлгілеу – зерттеу үдерісіне (жүйесіне) құрылымдық тұрғыда нақты динамикалық сипаттама беру үшін үлгіні құру үдерісі” деп атап көрсетеді [1].

А.Құсайынов, М.Т.Есееваның еңбектерінде «Үлгі (модель) – өлшем, қалып; а) үлгіленетін нысанның кез келген ойша немесе белгілік бейнесі; ә) зерттелетін нысанның сипаттамасын көрсететін арнайы жасалатын не таңдалатын нысан» деп атап көрсетеді [3].

Педагогикада үлгі ұғымына С.А. Смирнов [4], Г.М.Коджаспирова [5], А. Кукушкин [6], А.Н. Дахин [7] т.б. жан-жақты талдау жасай келе, өз тұжырымдарын берген.

А.Н.Дахин модельді «болашақта зерттелетін нысанның (құбылыстың) элементтері арасындағы құрылымдарды, ерекшеліктерді, қарым-қатынастар мен байланыстарды сызба, конструкциялар, белгілік формалар немесе формулалар арқылы неғұрлым қарапайым, тереңдетілген түрде көрсететін жасанды құрастырылған үлгі», – деп сипаттайды [7].

Г.И.Саранцева модельге мынадай анықтама береді: «материалдың бір бөлігін ойша немесе практикалық түрде қысқартып, көрнекі түрде беру», «нақты немесе болжанған ерекшеліктер мен құрылымдар көрініс табатын зерттелетін нысанның нақты бейнесі» [8].

Эстетикалық тәрбиеде қол жеткен нәтижелерді салыстыратын өлшем көрсеткіші ретінде эстетикалық тәрбие өлшемі (оқушының эстетикалық талғамы, өнер мен мәдениетті менгеруге деген ынтасы, табиғатқа сүйіспеншілігі, т.б.) алынады. Зерттеу барысында алдымен әр оқушының және бүкіл сыныптың нақты эстетикалық тәрбие деңгейін анықталуы қажет. Жоғарғы сынып оқушыларының психологиялық ерекшеліктері мен эстетикалық тәрбие беруінің өзіндік белгілеріне сай эстетикалық тәрбиеліліктің деңгейін сипаттайтын эстетикалық тәрбие берудің көрсеткіші арқылы анықталуға тиіс.

Көптеген авторлардың ғылыми еңбектерінде эстетикалық тәрбие беру деңгейін анықтау өлшемдері сараланған.

Мысалы, И.П.Подласыйдың анықтауы бойынша, эстетикалық тәрбиеліктің көрсеткіші ретінде эстетикалық мәдениет алынады. Эстетикалық мәдениет рухани мәдениеттің қосымша бөлігі ретінде тек қана өмірде ғана емес, мәдениетте де әдемілікті көріксізден, жағымды нәрсені жағымсыздан айыра білу болып табылады [1].

А.В.Елисееваның зерттеулерінде эстетикалық талғамның өлшемі ретінде төмендегідей белгілер алынған:

- сезімталды ықыластылық – адамның ішкі жан-дүниесін қанағаттандыратын эстетикалық сезімнің тереңдігі мен біртұтастығы;

- құндылықтарды бағдарлау жүйесі – алынған сан-алуан мәліметтер ағысын бағдарлай білу, нағыз рухани байлықтарды ажырату;

- өзін-өзі бағалаудың объективтілігі – өзінің адамгершілік-эстетикалық дамуына қатысты өзін-өзі сынға ала отырып, өзінің жеке басының қасиеттерін объективті бағалай білуі [9].

И.Ф.Гончаров оқушыларды эстетикалық тәрбие берудің нәтижесі ретінде адамның қоғамдағы мінез-құлқын, еңбек әрекеттерін, таным мен қарым-қатынас сапаларын айтады. Оның ойынша, осылар эстетикалық тәрбие берудің өзегі, оның маңызды өлшемі. Әсемдікті терең сезіну, эстетикалық құбылыстарды түсіне білу қабілеті, оларды саралай және бағалай білу, солардың негізінде ой қорытындысын жасай білуі мен эстетикалық құбылыстарға нәзік сезімталдық реакция, эстетикалық идеаларды жүзеге асыруға негізделетін өмірдің барлық саласындағы белсенді шығармашылық жұмыс – осының бәрі жеке адамның эстетикалық тәрбиесінің дәлелі [10].

О.В.Ковальчук эстетикалық тәрбиенің мынадай өлшемдерін атайды:

- эстетикалық ұғымдар мен түсініктердің қалыптасқандығы;
- эстетикалық сезімдердің дамығандығы;
- эстетикалық мүдделердің дамығандығы;
- оқушыға қолайлы эстетикалық шеберліктің қалыптасқандығы;

- эстетикалық іс-әрекеттерде жағымды мотивтер көрсету, кез-келген уақытта көмекке келу, қоршаған ортаға қатысты жақсылық ойлау, қайырымдылық жасау [11].

Жеке тұлғаның эстетикалық қасиеттерінің көрсеткіштері ретінде оның өмірдің әр түрлі қырларына қызығушылығын, эстетикалық әсерленуін, қоғамдағы мінез-құлық, таным, қарым-қатынас пен еңбек бағыттылығын атауға болады. Өмірдің барлық салаларындағы белсенді шығармашылық іс-әрекет те эстетикалық тәрбие берудің көрсеткіші, ол эстетикалық қабылдаудың дамуына, эстетикалық құбылыстарға деген нәзік эмоциялы серпіліске, оларды тереңнен түсінуге, эстетикалық идеалды жүзеге асырудағы іскерлікке негізделеді.

Эстетикалық тәрбиенің құрылымын сипаттау өзара байланысқан бірқатар компоненттерді белгілеуге мүмкіндік береді, олар:

- эстетикалық тәрбиенің өзіндік ерекше міндеттері;
- әр түрлі іс-әрекет түрлері;
- эстетикалық тәрбие міндеттеріне сәйкес тәсілдер;
- жалпы тәрбие әдістерінің негізінде арнайы әдіс-тәсілдерді

пайдалану;

- эстетикалық тәрбиеліктің қалыптасуы барысында көрінетін эстетикалық тәрбиенің нәтижелері.

Ғылыми әдебиеттерге шолу жасау және эстетикалық қарым-қатынас жайында сауалнама алу, бақылау жүргізу нәтижесінде сыныптан тыс жұмыс барысында жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие берудің компоненттері, өлшемдері мен көрсеткіштері анықталды. Біз ұсынып отырған жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие беру мотивациялық, мазмұндық, іс-әрекеттік компоненттермен тұтастықта қарастырылады. Бұл компоненттер халық композиторларының мұралары арқылы тұлғаның эстетикалық тәрбиелілігін сипаттайтын негізгі өлшемдер мен көрсеткіштерді, деңгейлерді анықтауға мүмкіндік берді.

Мотивациялық компонент білім деңгейін кеңейтуге деген талпыныс пен өз сезімдері мен әсерлерін, түсініктерін әртүрлі тілдік үйлесімдерден, композициялық құрылымдардан таба білу, халық композиторларының орындауға деген қажеттілігімен анықталады.

Мазмұндық компонент оқушылардың отандық және шетел өнер шеберлерінің шығармалары, бейнелеу өнерінің түрлері мен жанрлары, әсерлі құрал тәсілдері, жарықтың түсуі, тұстану заңдылықтары бойынша қажетті білім деңгейлерінің көлемімен анықталады. Қоршаған орта әсемдігін сезіну, түсіну, көре білу

кабілеттілігінің дамуынан, дүниетану пәнінен алған білімдерінен көрінеді.

Іс-әрекеттік компонент эстетикалық тәрбиелік бағытындағы біліктіліктер мен дағдылар жиынтығын құрайды Эстетикалық тәрбиеліліктің өлшемдері төмендегідей:

- өнер шығармаларын эмоционалды-образды қабылдау;
- өнер туралы эстетикалық білім мен көркемдік шығармашылық.

Жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие берудің үлгісі жасауда біз педагогиканың негізгі теориясына сүйенетін болсақ: а) эстетикалық тәрбиенің мақсаты мен міндеттері, мазмұны; б) эстетикалық әдет пен эстетикалық дағдылар қалыптастыратын әдістер мен тәсілдер, эстетикалық әсер ететін жағдай туғызу, эстетикалық іс-әрекетке ынталандыратын әдістер, ұстанымдар, қағидаларды, т.б. негізге алдық.

Халық композиторлары мұралары арқылы оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыруда қазақ композиторларының әндерін үйрету, әңгіме, ертегі айту, мақал-мәтел, өлеңдерді қолдану арқылы жоғары сынып оқушыларының сабақ барысында және сабақтан тыс уақытта т.б. таныстырып үйрету эстетикалық тәрбие беру ісін ойдағыдай шешуге жәрдемдеседі.

Біз мектептегі жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие беруде мотивациялық, мазмұндық, әрекеттік және бағалаушылық компоненттері тұрғысынан өлшемдері мен көрсеткіштері тұрғысынан іске асырылды.

Компоненттер	Өлшемдері	Көрсеткіштері
Мотивациялық	Оқушылардың халық композиторларының мұраларын меңгеруге деген ынтасы	<ul style="list-style-type: none"> - халық композиторларының мұраларын үйренуге деген ынтасы, сүйіспеншілігі; - халық композиторларының әндерін меңгеруге деген ынтасы; - халық композиторларының әндерін орындауға деген оқушылардың бейімділігі; - тұлғаның музыка мен әндегі дыбыстарды және өнер әдістері туралы білімді терең меңгеруге деген ынтасы.
Мазмұндық	Халық композиторларының мұраларының мән-мағынасын түсінуі	<ul style="list-style-type: none"> - халық композиторларының мұраларының мән-мағынасын, әндерінің мазмұнын түсінуі;

		<ul style="list-style-type: none"> - халық композиторларының әндерін орындау біліктілігі; - халық композиторларының әндерін орындау дағдысы; - халық композиторларының әндеріндегі көркемдік мәдениетті танып білуі.
Іс-әрекеттік – бағалаушылық	Халық композиторларының мұралары бойынша білімі, білігі, халық композиторларының мұраларын бағалай білуі.	<ul style="list-style-type: none"> - халық композиторларының мұраларын менгерудегі өз бетінше жұмыс істеуі; - халық композиторларының әндеріндегі эстетикалық талғамдарды ажырата білуі; - халық композиторларының әндеріндегі эстетикалық құндылықтарды ажырата білуі; - халық композиторларының әндеріндегі эстетикалық құндылықтарды бағалауы.

Кесме 1. Мектептегі жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие берудің өлшемдері мен көрсеткіштері.

Мектептегі жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының әндері арқылы эстетикалық тәрбие берудің өлшемдері мен көрсеткіштері негізінде тәжірибелік-эксперименттік жұмыстар барысында жүргізілген жұмыстар барысында оқушылардың білімдік және тәрбиелік үш деңгейі жоғары, орта және төменгі деңгейлері айқындалды.

- Төменгі деңгей. Оқушылардың халық композиторларының әндерін менгеруге деген ынтасы, халық композиторларының әндеріндегі эстетикалық құндылықтарды ажырата білуінде, эстетикалық құндылықтар тұлғаның жеке бас қасиеттерінде жеткіліксіздігі анықталды.

- Орта деңгей. Оқушылардың халық композиторларының әндерін менгеруге деген ынтасы бар, халық композиторларының әндеріндегі эстетикалық құндылықтарды ажырата біледі, эстетикалық құндылықтар тұлғаның жеке бас қасиеттеріне айнала қоймаған.

- Жоғары деңгей. Жоғары сынып оқушыларына халық композиторлардың әндерін менгеруге деген ынтасы жоғары, халық композиторларының әндеріндегі эстетикалық құндылықтарды ажырата біледі және эстетикалық құндылықтарды бағалай алады.

Халық композиторларының мұралары арқылы оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыру пән сабақтарының мүмкіндіктері мен сабақтан тыс уақытта жүргізілетін жұмыстар негізінде іске асырылды. Халық композиторларының мұралары арқылы оқушылардың эстетикалық мәдениетін қалыптастыруда Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасын, Қазақстан Республикасында оқушы жастарға рухани-эстетикалық тәрбие беру тұжырымдамасын, пән сабақтарының мазмұны (қазақ әдебиеті, тарих), сабақтан тыс уақытта тәрбие жұмыстарының әртүрлі формалары мен әдістері, мектептен тыс іс-шаралар және ата-аналармен жұмысты қамтыған жоғары сынып оқушыларына эстетикалық тәрбие беру жүйесі ұсынылды.

Зерттеу жұмысымызды теориялық негіздеу барысында оқушыларға эстетикалық тәрбие берудің құрылымдық – мазмұндық үлгісі айқындауда тәрбиені ұйымдастырудың негізгі ұстанымдарын оқытудың өмірмен, практикамен байланыстылығы, жүйелілік және бірізділік, үздіксіздік, көрнекілік, жанрлық және көркемдік, т.б. басшылыққа алдық.

Жалпы зерттеу жұмысының негізгі мазмұны халық композиторлардың әндері арқылы тұлғаның эстетикалық сезімін, шығармашылық қабілеттерін дамыту, халық композиторлардың әндері арқылы эстетикалық ұғымды, пайымдауды, баға беруді және эстетикалық танымды қалыптастыру және халық композиторлардың әндері арқылы өнер салаларында балалардың қабілетін, ынтасын және бейімділігін дамытуға, тұлғаның музыка мен әндегі дыбыстарды және өнер әдістері туралы білімді терең меңгеруге бағытталады.

Мақсатқа бағытталған қағидаға тұлға дамуының әрбір кезеңіндегі нақты мақсатты бағдар, ұжымдық қажеттіліктердің нақты есебі, басты тәрбиелік іс-әрекеттердің түрін дұрыс таңдау жатады.

Гуманистік бағыттағы қағида гуманистік ойлар мен бағыттардың алдыңғы орынға шығуын ұсынады, яғни әрбір тұлғаға сыйластықпен қарау, оның барлық күш-жігерінің дамуына қамқорлық жасау, еркіндігі мен әлеуметтік құқығын тану, мұғалімнің білім алушылар мен тәрбиеленушілердің дамуына жауапты субъект – субъект қатынасы негізінде өзара іс қимыл жасау.

Табиғилылық қағидасы тәрбиенің табиғи және әлеуметтік мәдени үрдістер арасындағы ара-қатынасын ғылыми тұрғыда

түсінуге негізделеді, яғни оқушылар жынысына, жасына сәйкес тәрбиелейді, олардың бойында өзін-өзі дамытуда, жүріс-тұрыс әрекеттері барысында туындайтын экологиялық зардаптар үшін жауапкершіліктерін қалыптастырады.

Мәденилілік қағидасы тәрбие жалпыадамзаттық құндылықтар негізінде ұлттық мәдениеттің нормалары мен құндылықтарына сай, жалпыадамзаттық құндылықтарға қайшы келмейтін аймақтық дәстүрлерге сай жүзеге асады.

Әлеуметтік өзара іс-әрекеттің тиімділік қағидасы білім беру жүйесіндегі түрлі ұжымдардағы тәрбие деп ұйғарылды, ол тәрбиеленушілердің қарым-қатынас аумағын кеңейтуге мүмкіндік береді, мәдени әлеуметтік үрдістерде өзін-өзі анықтауына сындарлы жағдай жасайды, негізінен өз-өзін танытуға әлеуметтік бейімделу дағдыларын қалыптастырады.

Тұлғаның әлеуметтік мәдени білігін дамытуды тәрбиелеуді шоғырландыру қағидасы тәрбиенің түпкі мақсаты мен тактикасы балаға, жасөспірімге, жас жеткіншектің әлеуметтік мәдени тәжірибені меңгеруіне және әлеуметтік ортада өзін-өзі еркін анықтауына қалыптастырады.

Тәрбие үздіксіздігі (үздіксіз тәрбие) қағидасы – тұлғаның тіршілік әрекетінің барлық сатыларындағы жан-жақты даму ұйғарылған: шығармашылық шабытының толығы және оның кәсіби және жалпы мәдениеттілігінің жоғарылауы, күші мен қабілеттерін толығымен іске асыру мүмкіндіктер қарастырады.

Бірлік талабы мен сабақтастықты қамтамасыз ету қағидасы – мұғалімдердің мектеппен, мектеппен тыс мекемелермен, отбасымен достастығын құру, тұлға дамуының барлық сатыларында тәрбие сапасын көтеру ең қажетті шарт, сонымен қатар әлеуметтік орта (мәдениет және өнер, баспасөз, көркем әдебиеттер, кино теле-радио хабарлар, жинақталған баспасөз мәліметтері және т.б.) тәрбиенің жағымды әсерін күшейту ұсынылады.

Жеке тұлғалану қағидасы әрбір оқушының жеке әлеуметтік даму жолын анықтау, оның ерекшеліктеріне сәйкестендіріп арнайы міндеттерді бөліп беру, әрбір баланың жеке потенциалын ашуға және өзін-өзі көрсетуіне мүмкіндіктер беру, оқуда және оқудан тыс жұмыстарда тұлғаның табиғи мүмкіндіктерін ашатын іс-әрекеттердің түрлеріне баланы қатыстыру.

Тәрбиенің ортасын құру қағидасы білім беру мекемелерінде баланың әлеуметтенуіне мүмкіндік тудыратын қарым-

катынастарды құру талап етіледі. Ең алдымен, педагогтар мен оқушылардың ұйымшылдығы яғни мектеп ұжымының бірлік идеясы маңызды рөл атқарады. Әрбір сыныпта, пән бірлестіктерінде ұйымшылдық пен психологиялық бірлік (интеллектуальды, ерікті және эмоциональды) қалыптасуы керек. Тәрбие ортасын құру – педагогикалық үрдіске қатысушылардың өзара жауапкершілігі, көңіл-күйге ортақтасуы, өзара көмегі, қиындықты бірге жеңе алу қабілеті болып табылады.

Этникалық қағида – бірінғай этникалық мәдениет негізінде жалпы ұлттық мәдениеттің гүлденуіне мүмкіндік, жасайтын мәдени ортаның қалыптасуы, қоғамдық қатынастар, азаматтық келісім мен үйлесімге жету. Субъектінің ана тілі мен мәдениетін толық игерумен қатар әлемдік мәдени құндылықтарды, дәстүр, тіл, психикалық тұрпат, этникалық сананы қамтитын рухани өмір саласына араластыру іс-әрекеттерін ұйымдастыру.

Жоғарыда эстетикалық тәрбие беруге байланысты мақсат, міндеттерді, ұстанымдарды, заңдылықтарды негізге ала отырып, эстетикалық талғамы қалыптасқан тұлғаны қалыптастыруға болады.

Жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие беру жүйесін құруда сыныптан тыс жұмыс барысында төмендегідей ұстанымдар пайдаланылды:

Оқытудың өмірмен, практикамен байланыстылығы принципі. Шығармашылық тұрғысынан алғанда оқылатын қолданбалы, практикалық материал ғылыми, ізденістің нәтижесі, ол біржолата орныққан құбылыс емес, ғылымның, қоғамның дамуына байланысты өзгеріп отырады.

Жүйелілік және бірізділік принципі білім, білік, дағдының белгілі бір ретпен жүйемен қалыптасқан оқу материалының әрбір элементі келесімен логикалық түрде байланысып, кейінгінің алдыңғыға сүйеніп жаңаны игеруге даяр болуын талап етеді. Жүйелілік пен бірізділік тек педагогтардың ғана іс-әрекетінде емес, білім алушылардың іс-әрекетінде де іске асуы керек. Олардың іс-әрекетін тиімді жоспарлау, өзіндік білім, өзіндік даму дағдыларын қалыптастыру жолымен іске асады.

Көрнекілік принципі сезімдік қабылдау. Неғұрлым ол әртүрлі болса, солғұрлым оқу материалы берік меңгеріледі. Оқу құралдарының қазіргі жетістіктері, әсіресе мультимедиа технологиясы мен шығармашылық іс-әрекеттің толық көрінуін қамтамасыз етеді.

Оқытудың міндеттері мен мазмұнына байланысты әртүрлі әдістер мен құралдарды үйлестіру принципі. Педагогтың міндеті әдістер мен құралдардың ең тәуір үйлесімін таңдау. Тәрбиенің міндеттері мен мазмұны білім алушылардың жас және психологиялық ерекшеліктерін, білім деңгейін, тәжірибесін, әлеуметтану дәрежесін ескереді. Тәрбиедегі көптеген міндеттер тәрбие әдістерін түрлендіруді және жетілдіруді талап етеді.

Тәрбиеге қажетті жағдай тудыру факторлары төрт жағдайды қамтиды: оқу-материалдық, моральдық-психологиялық, эстетикалық және уақыттық. Бұл жағдайлар өзара байланыса отырып тәрбие процесіне әсерін тигізеді.

Білім беру, тәрбиелеу және дамытуды нәтижелерінің беріктігі принципі.

Тек білімдік емес, дамытушылық, тәрбиелік тиімділіктің беріктігі; адамгершілік көзқарастың, оқу танымдық іс-әрекет дағдыларының беріктігін көздейді; сонымен бірге алған білім, білік, дағдылардың практикалық бағыттылығы ескеріледі.

Сабақтастық принципі көп сипатты: жалпы орта мектепте бастауыш, орта және жоғары кәсіптік білім; білімдік бағдарламалар мен мемлекеттік білім стандарттары; технологиялар, әдістер, оқытуды қалыптастыру формалары және т.б.

Оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін қалыптастыруда төмендегідей принциптерін басшылыққа алуға болады деп санаймыз. Олар: жанрлық және авторлық, көркемдік-эстетикалық, әдебиеттану, қарым-қатынас-тілдік, даралап оқыту.

Көрнекілік Жанрлық және авторлық принциптерді пайдалану әр түрлі жанрда жазатын бір автордың бірнеше шығармасын біруақытта қарастыру, мысалы. Біржан сал, Ақан сері, Абай, Мұхит, Балуан Шолақ, Жаяу Мұса, Мәди, Үкілі Ыбырайдың көркемдік сюжеттік өлеңдері. Халық композиторларының бір жанрда жазған шығармалары салыстырмалы түрде қарастырылады.

Көркемдік-эстетикалық принцип. Халық композиторларының шығармалары оқушылар алдына қоршаған дүниенің байлығын және адамдардың қарым-қатынасын ашады, эстетикалық сезімдерін ұштайды, болмысқа деген өзіндік көзқарасын қалыптастырады.

Бұл принцип өнердің барлық басқа түрлерінің арасындағы байланыстың белсенді тұрақтылығын қарастырады.

Әдебиеттану принципі әдеби шығармамен танысып, оны талдағанда іске асады. Сөзге ерекше көңіл бөлінеді, себебі ол

көркемдік бейне жасаудың құралы, оның арқасында автор өзінің ойын, сезімін, көңіл күйін, көзқарасын жеткізеді. Оқушылардың көркемдік бейнені түсінуі шығарманы бейнелік құралдарын талдау арқылы іске асады, көркем шығарманы талдау барысында онда көтерілген проблемалар, адамгершілік және эстетикалық идеялар көркемдік формалар, отан туралы, бейбітшілік, дүние туралы оқушылардың түсінігі толығады.

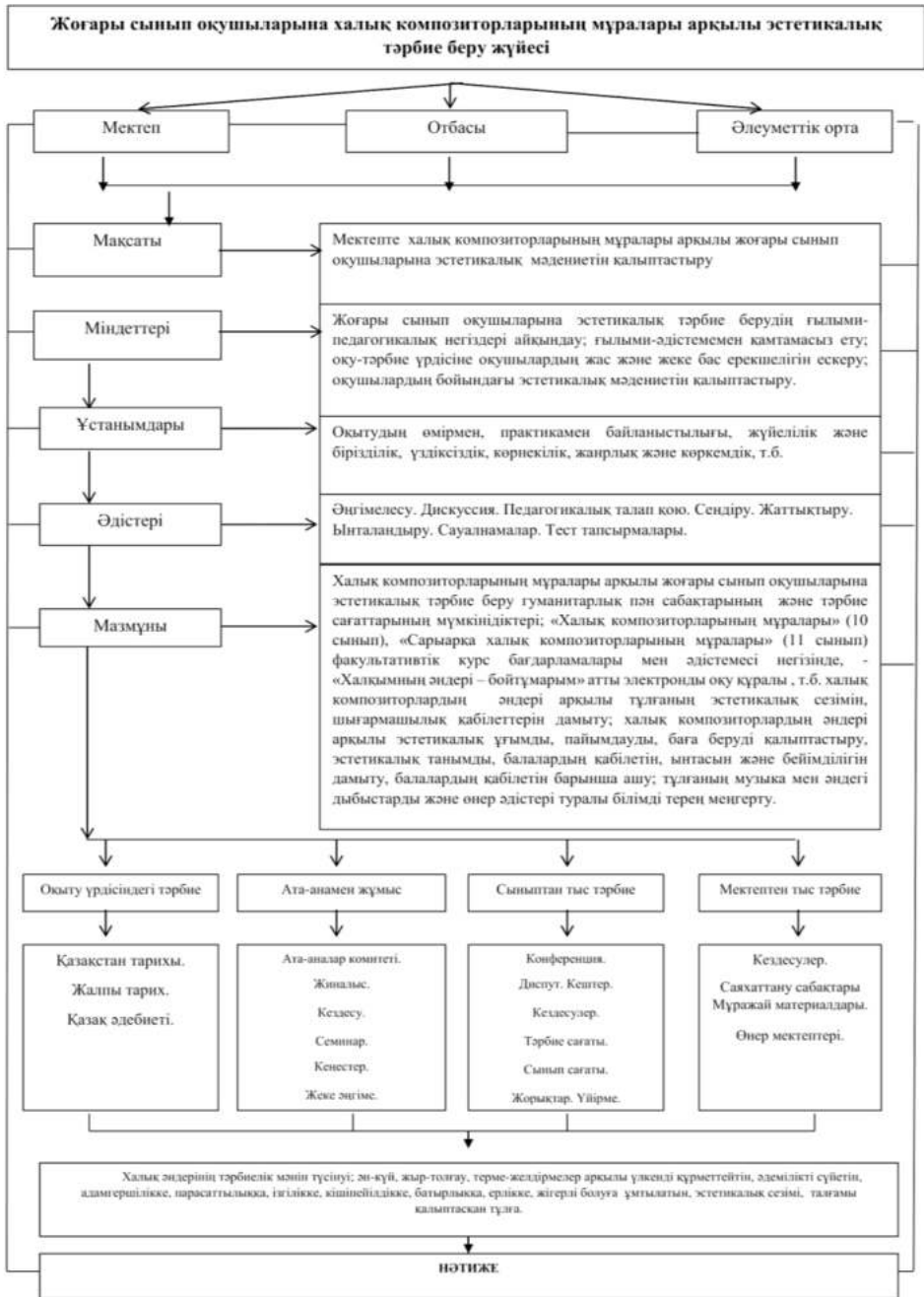
Әдебиеттану принципі оқытудың бастапқы кезеңінің ерекшеліктерін ескере әдеби шығарманы талдағанда іске асады, көркем образды жасаудың құралы ретінде қабылданады, сөз арқылы автор өзінің ойын, сезімін, идеяларын жеткізеді. Көркемдік шығармамен жұмыс көркемдік мәнерлік эпитет, теңеулерді талдаумен шектелмеуі тиіс. Оқушылар адамгершілік-эстетикалық идея көркем форма, композиция сияқты ұғымдардың алғашқы түсініктерін меңгереді.

Қарым-қатынастық тілдік принципі оқушылардың сөйлеу мәдениетін дамытуға үлес қосады. Мектепте халық композиторларының мұралары арқылы жоғары сынып оқушыларының эстетикалық мәдениетін қалыптастыру әңгімелесу, дискуссия, педагогикалық талап қою, сендіру, жаттықтыру, ынталандыру, сауалнамалар, тест тапсырмалары сияқты тиімді деп саналған әдіс-тәсілдері іріктеліп алынды.

Жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие беру жүйесі оқыту үрдісіндегі Қазақстан тарихы, жалпы тарих, қазақ әдебиеті пәндері арқылы жүргізілсе, ата-анамен жұмыс барысында ата-аналар комитеті, жиналыс, кездесулер, семинар, кеңестер, жеке әңгіме арқылы жүзеге асырылады.

Сыныптан тыс тәрбие конференция, диспут, кештер, кездесулер, тәрбие сағаты, сынып сағаты, жорықтар, үйірме, апталықтар, көрмелер өткізумен сипатталады. Жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие беру жүйесі мектеп, отбасы және әлеуметтік ортаның ынтымақтастығында жүзеге асады.

Кесте 2. Жоғары сынып оқушыларына халық композиторларының мұралары арқылы эстетикалық тәрбие берудің құрылымдық мазмұндық үлгісі.

Әдебиеттер

1. Ақан тағылымы. Ақан сері Қорамсаұлының 100 жылдық мерей тойына арналған республикалық ғылыми-практикалық конференция. – Көкшетау, 1994. - 128 б.
2. Жұбанов А. Замана бұлбұлдары. – Алматы, Дайк-Пресс. 2001.-440 б.
3. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс; Учебник для студентов пед. вузов; Процесс воспитания. – М., 1999. – 245 с.
4. Смирнов С.А., и др. Педагогика: педагогические теории, системы, технологии. – Москва, АСАДЕМА. 2003. -512 с.
5. Коджаспирова Г.М. Педагогика. – Москва, ГАРДАРИКИ. 2009. -528 с.
6. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность //Педагогика, 2003 №4, С. 22
7. Кукушкин Общие основы педагогики. Серия педагогическое образование. – Ростов н.Д., Издательский центр МарТ, 2002. - 224.
8. Саранцева Г.И. Цель, объект, предмет педагогического исследования //Педагогика 2002, №7, С.16
9. Гончаров И.Ф. Эстетическое воспитание школьников средства искусства и действительности. – М., Педагогика, 1986. – 126 с.
10. Жұмалиева Т., Ахметбекова Д., т.б. Қазақ халқының дәстүрлі музыкасы. – Алматы. 2005. -557 б.
11. Қазақ мектептері мен мектепке дейінгі балалар мекемелерінде имандылық – эстетикалық тәрбие берудің тұжырымдамасы. – Алматы, РБК. 1990. -52 б.

References

1. *Aqan tagylymy. Aqan seri Qoramsaulynyn 100 zhyldyq merej tojyna arналған respublikalyq gylymi-praktikalыq konferenciya.* – Kokshetau, **1994.** -128 b. (In Kazakh)
2. Zhubanov A. *Zamana bulbuldary.* – Almaty. Dajk-Press. **2001.**- 440 b. (In Kazakh)
3. Podlasyj I.P. *Pedagogika. Novyj kurs; Uchebnik dlja studentov ped. vuzov; Process vospitanija.* – M., **1999.** – 245 s. (In Russ.)
4. Smirnov S.A., i dr. *Pedagogika: pedagogicheskie teorii, sistemy, tehnologii.* – Moskva, ASADEMA. **2003.** -512 s. (In Russ.)
5. Kodzhaspirova G.M. *Pedagogika.* – Moskva, GARDARIKI. **2009.** -528 s. (In Russ.)
6. Dahin A.N. *Pedagogicheskoe modelirovanie: sushhnost', jeffektivnost' i neopredelennost' //Pedagogika, 2003 №4, S 22 (In Russ.)*
7. Kukushkin *Obshhie osnovy pedagogiki. Serija pedagogicheskoe obrazovanie.* – Rostov n.D., Izdatel'skij centr MarT, **2002.** -224. (In Russ.)
8. Saranceva G.I. *Cel', objekt, predmet pedagogicheskogo issledovanija // Pedagogika 2002, №7, S.16 (In Russ.)*
9. Goncharov I.F. *Jesteticheskoe vospitanie shkol'nikov sredstva iskusstva i dejstvitel'nosti.* – M., Pedagogika, **1986.** – 126 s. (In Russ.)
10. Zhumalievа T., Ahmetbekova D., t.b. *Qazaq halqynyn dasturli muzykasy.* – Almaty. **2005.** - 557 b. (In Kazakh)
11. *Qazaq mektepteri men mекtepke dejingi balalar mekemelerinde imandylyq – jestetikalyq tarbie berudin tuzhyrymdamasy.* – Almaty, RBK. **1990.** -52 b. (In Kazakh)

ГТАХР 02.11.21

Р.К. Досжан¹

*¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)*

**МӘДЕНИ БАЙЛАНЫСТЫҢ НЕГІЗІНДЕ ҚАЗАҚ
ФИЛОСОФИЯСЫНДА ДАМЫҒАН ЖАҢА ИДЕЯЛАР**
(Абай, Шәкәрім философияларының негізінде)

Аннотация

Мақалада Абай мен Шәкәрімнің қазақ поэзиясына қосқан үлесі, өлеңдерінің поэтикалық ерекшеліктері, өлеңдер және прозалық шығармалары көрсетіледі. Сөздерінің және өлеңдерінің сұлулығы Жаратушы, адам және оның өмірі жайлы терең ойлармен байланысты. Екі ақын философиялық поэзияны құруға үлкен үлес қосты. Шәкәрімнің көзқарасы мен мақсаты - Абайдың поэзиясының логикалық жалғасы. Сонымен қатар, қазақ поэтикалық өнері жаңа шешімдермен, сөз тіркестерімен және әндер үлгілерімен байытылған. Қазақ поэзиясының жан-жақтылығы мен сұлулығы ақындардың жұмыстарында толығымен ашылады.

***Тірек сөздер:** Абай, Шәкәрім, поэзия, қазақ философиясы.*

R.K. Doszhan¹

*¹Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)*

**NEW IDEAS IN KAZAKH PHILOSOPHY DEVELOPED ON THE
BASIS OF CULTURAL RELATIONS**
(based on Abay, Shakarim's philosophy)

Annotation

The article deals with the features of poetics of Abay and Shakarim, the contribution of poets to development of the Kazakh poetry, poetic features of their verses, poems and prosaic works. The beauty of their words and verses are connected with deep reflections about an essence of God, human and life. Both poets bring a huge contribution in creation of philosophical poetry. Shakarim's outlook and his views are continuation of Abay's poetry. At the same time Kazakh poetical art is enriched with new forms, word combinations and song patterns. The versatile beauty of Kazakh poetry is exposed in their creative activity in full.

***Keywords:** Abay, Shakarim, poetry, Kazakh Philosophy.*

Р.К. Досжан¹

*¹Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)*

НОВЫЕ ИДЕИ В КАЗАХСКОЙ ФИЛОСОФИИ, РАЗРАБОТАННЫЕ НА ОСНОВЕ КУЛЬТУРНЫХ ОТНОШЕНИЙ

(на материале философии Абая и Шакарима)

Аннотация

В статье раскрывается вклад Абая и Шакарима в казахскую поэзию, поэтические особенности их стихов, поэм и прозаических произведений. Красота их слов и стихов связана с глубокими размышлениями о сути Бога, человека и бытия. Оба поэта вносят огромную лепту в создание философской поэзии. Мироззрения и цели Шакарима являются логическим продолжением поэзии Абая. При этом казахское поэтическое искусство обогащается новыми решениями, словосочетаниями и песенными узорами. Многогранность и красота казахской поэзии раскрываются в их творчестве во всей ее полноте.

Ключевые слова: *Абай, Шакарим, поэзия, казахская философия.*

Әлемдік мәдениетке әр халық барша адамзат мәдениетін байытатын өзіне тән қайталанбас құндылықтарын енгізеді. Осы орайда әлемдік рухани мәдениетке қазақ халқы да, әрине, өзіне тән құндылығын енгізді.

Осы әйгілі адамдардың ішінде А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердіұлы рухани мәдениет пен қазақ халқының дүниетанымын жаңа дәрежеге көтерген дамудың жаңа көкжиегін ашты.

Абай қазақтың жаңа реалистік әдебиетінің негізін салушы, қазақтың әдеби тілінің іргесін қалаушы ретінде белгілі. Шәкәрім Құдайбердіұлы өзінің өмірлік және шығармашылық жағынан бағыттаушысы болған Абайдың идеялары мен шығармашылық ізденістерінің жалғастырушысы болды. Ақын, прозашы, аудармашы, музыка теоретигі, ойшыл Шәкәрім бізге тек өлеңдер мен дастандар ғана емес, прозалық туындылар, философиялық және тарихи еңбектер де қалдырды.

Абай мен Шәкәрімнің рухани бірлігі олардың дүниені қабылдаудағы ұқсастығынан және «зиян келтірме» деген қоршаған әлемге қарым-қатынастарынан көрінеді. Адам – ғалам бірлігі оның қоршаған ортасы қалай өмір сүргеніне байланысты болады. Абай мен Шәкәрімнің ізгілігі олардың өмірі мен шығармашылығында өшпес із қалдырды. Абайдың «Адам бол!» дегені Шәкәрімнің «Адам немене?» дегенімен байланысады. Адам ақыл-оймен,

сұлулық заңымен өмір сүруі керек, ал ол үшін ғылымға қол жеткізіп, қажымай еңбек етіп, рухани мінсіздікке жетуі қажет. Еңбексүйгіштік, білім аңсау және ізденгіш ақыл, өзінің адами қадір-қасиетін ұғыну және өз пікіріне ие болу, әділетсіздікпен күресе білу және қастыққа қарсы тұра білу – Абай мен Шәкәрімнің өз замандастарынан көргілері келген қасиеттердің легі.

Бұл идеялар өмірінің соңғы жылдары жазылған Абайдың нақыл сөздері – «Қара сөздерінде» айқын және терең көрінеді. «Қара» терминінің «сөз» терминімен тіркесуі көп мағынаны береді: ұйқас сөздер мен мәтінге қарағанда прозаны білдіреді, қайғыны да білдіреді, сайып келгенде түркі мәдениетінен келе жатқан маңыздылықты, мәнділікті білдіреді. «Қара сөз» жанры бойынша Шыңғысхан дәстүріндегі «билик» атауына жақын, яғни үлгілік мағынаға ие болатын орынды нақыл сөз, өмірлік мысалдар туралы әңгіме. Еуропалық дәстүр бойынша, «Қара сөз» - бұл ұшқыр ой, қанатты сөз (афоризм), кеңес жанры. Бұл, сонымен қатар, оқырманға тікелей үндеу, ашық әңгіме, халық тағдыры аясындағы өмір философиясы.

Ал мағынасы бойынша «Қара сөз» - өкіну, яғни тәубеге келу, тікелей жауапты жанр, себебі бұл қадірлі адамның барша әлем алдында сөйлеуі және бұл жазушыдан берік шындықты және адалдықты талап етеді. Тәубешілік ету жанры (жанр исповеди) әлем әдебиетінде сонау Марк Аврелий, Петр Абеляр, Блез Паскаль және Жан-Жак Руссо кездерінен белгілі [1, 18 б.]. Алайда түркі, әсіресе қазақ әдебиеті үшін көбінесе эпостық сипаттағы жанр – теңдессіз құбылыс. Бұл жаннның ақтарылуы, адам өмірінің опасыздығы туралы терең, тіпті ащы ойға бату деген сөз.

Абай жас ұрпақты тұйыққа тірейтін жалған құндылықтар мен бағыттар туралы айтып іштей қынжылады: өзін басқалардан артық көріп, дәріптеушілік, бекершілік, жасықтық, надандық, мансап құмарлық, менменшілдік және маңыздылыққа, жақсылық пен қастыққа, армандарға немқұрайлық. Сезімнің суықтығы, келісім мен бірліктің жоқтығы, жоғарыға деген ұмтылыстарды жоғалту – осының барлығы жаннның жалғызсырауына әкеп соғады. Мұндай адам өшіп бара жатқан тұлға, мұндай халықтың болашағы болмайды. Сондықтан қоғамның жетілмегендігі және ақыл-ойдың күдіреттілігіне, тарих арқылы жиналған ішкі әлеуетке сенім мен үміттің дамымағандығы жөнінде жазушы-гуманистің мұңы мен күйініші сондай терең [2, 372 б.]. Абай оқуға, қоршаған әлем мен өзін-өзі тануға, болашаққа талпына отырып табиғат пен қоғамның

құпия-сырларын ашуға, ақылды және әділ болуға, әрдайым дамып, жетілуге ынтыға шақырады. Бұл сөздер әлі күнге дейін өзектілігін жоғалтпаған.

Абайдың идеяларына үндестікті Шәкәрімнің шығармашылығынан табамыз. Өзінің «Үш ақиқат» туындысында Шәкәрім адами ішкі мазмұнның басты негіздерін атайды. Шәкәрім бойынша адамда танымның үш қабілеті бар: ақыл, сезім және жігер. Бірақ ең бастапқы шындық – бұл ар-ұят. Дәл сол ар-ұят адамгершіліктің өзегі, адамның рухани жетілуінің тірегі болып табылады. Ол ақыл-ойды дұрыс жолмен жетелеуі керек және ерік-жігерді дұрыс пайдалана алуға әкелуі керек: «Адамның сыпайылығы, әділеттілігі, ізгілігі – осының барлығын біріктіріп, бір сөзбен – ар-ұят деп айтамын. Осыған ақыры сенбеген жүректі ешбір ғылым, ешбір өнер, ешбір жол және ешбір заң тазарта алмайды [3, 41 б.].

Абай мен Шәкәрім, сөзсіз, өз заманының ең білімдісі және өз елін шексіз сүйетін нағыз патриоттар болды. Олар түркі халқының әдебиетінде қазақ жазушылары мен ақындарының ең керемет өкілдері болып саналады. Шығыс мәдениеті мен түркі халқының әдебиеті Абайды да, Шәкәрімді де әрдайым қызықтырды. Екеуі де араб, парсы, түрік, орыс тілдерін меңгерген. Олар ерте заманғы көркем мұралардың түпнұсқаларын оқып, ондағы сюжеттерді кесіп алып, өз туындылары үшін шығармашылықпен өңдеген. Бірақ Абай мен Шәкәрім шығармаларының идеялық-көркемдік мазмұны шығыстық үлгіден әрдайым ауқымырақ, себебі жазушылар әрбір туындыны өзіндік әлеуметтік-көзқарастық тұғырынан өткізіп ұғынған.

Абай мен Шәкәрімнің көптеген поэзиялық тұжырымдары адам және оның кемелі мен үйлесімі өмірдің басты қайнар көзі болып келетін Шығыс даналарының қанатты сөздерімен (афоризмдерімен) үндеседі. Мысалы, Шәкәрімнің сөз, поэзия, ақындық тұлғаның әлеуметтік-қоғамдық маңыздылығы туралы ойлары түрік жазушысы Ахмед Хашимнің идеяларына жақын: Мен нағыз патша емеспін бе? Менің әскерім – менің өлеңдерімнің жолдары. Өлеңдер ескі дәуірдегідей қазір де өшпес мәңгілік. Және шыншыл өлең бәрін де басынан өткізеді [4, 623 б.].

Шәкәрім өз шығармашылығында тікелей түркі тақырыбына да бет бұрады. «Қазақтың түп атасы – батыр Түрік» шығармасында ол түркі халқының тарихы мен этнографиясын суреттейді. Сонымен қатар «Шежіре» еңбегінде Шәкәрім көшпенді халықтың тарихын көрсетеді [5, 320 б.].

Біздің еліміздегі көптеген дамуларға географиялық, геосаяси және діни ерекшеліктер себепші болды. Ғасырдан ғасырға өте келе ол батыс, шығыс және түркі әлемдік мәдениеттердің әсерін көреді. Осы тұрғыда Абай мен Шәкәрімді түркілер деп те, еуразияшылдар деп те атауға болады. Екеуі де өз халқының демократиялық орыс және жалпыадамзаттық мәдениетті ұғыну арқылы ағартушылық пен білімдегі экономикалық және мәдени даму жолдарын көрді. Абай В.Г. Белинский мен басқа да революциялық демократтардың эстетикалық көзқарастарымен таныс болды. Оған орыс сыншыларының өнер мен көркем сөзді тарихи прогресстің, қоғамның рухани және адамгершілік дамуының күдіретті қозғалтқышына айналдыру ұмтылыстары жақын.

Абай ұлы орыс жазушыларының шығармаларын аударумен айналысқан. Мұнда да ол өзінің ізгілік, ағартушылық міндеттерін ұстанып қалды. Ол тек өзінің идеясы мен көңіліне жақын туындыларды ғана аударды. Ұлы орыс ақыны Пушкиннің көптен күткен ой-толғанысы мен сезімі, оның жаңашыл өмір туралы ойлары мен өнегелі идеалы жүзеге асқан ең бір ықыласты шығармаларының бірі – «Евгений Онегин» Абайға қатты ұнады.

Орыс әдебиетінің арқасында Абай Батыс Еуропа классикасының озық үлгісімен танысты. Ол қазақ тіліне Шиллер, Гете, Байрон және Мицкевичтің кейбір өлеңдерін аударды.

Шәкәрім Құдайбердіұлы те көптеген туындыларды әртүрлі тілдерден аударған аудармашы ретінде танымал. Шәкәрім өзі хат алмасып тұратын Лев Толстойдың еңбектерін аударған. Шәкәрімнің аударған шығармаларының ішінде Бичер Стоу, Хафиза, Н.А. Некрасов және т.б. еңбектері бар. Алайда қазақ арасында ең әйгілі болып Физулидің «Ләйлі-Мәжнүн» поэмасы және Пушкиннің «Боран», «Дубровский» шығармалары саналады [6, 78 б.].

Абай мен Шәкәрім шығармашылығы көшпенді эстетикаға тән, яғни алға қарайғы тұрақты қозғалыс, қиыншылықтарға төзімді болу және алға жылжып, мүмкін емес нәрсеге қол жеткізу. Болашақты олар жетілген қоғамдағы жетілген адамнан көреді. Мақсатқа жетуге болады, ол үшін адалдық, табандылық, сезімге адалдық қажет және махаббат үшін құрбандыққа бара алуы керек. Егер адам еңбек пен білім жолында жүрсе, осы игі сапалар қалыптасады.

Абай Құнанбаев пен Шәкәрім Құдайбердіұлы қазақ мәдениетінде керемет тұлғалардың қатарына жатады. Мұралары әлі

күнге дейін өзекті, тіпті сан ғасырлардан кейін де олардың туындыларынан қазіргі заманның ойландыратын сұрақтарына жауап тауып жатамыз.

Әдебиеттер

1. М. Султанбеков. Поэтическое Вдохновение: Абай, Шакарим и Мухтар. – Новосибирск, 2007. 186 с.
2. Т.Шанбай. Вопросы Шакаримоведения 5. – А., 2007. – 372 с.
3. Мұқанов С. Абайдың шәкірттері туралы. //Абай. – 1992. – №4.
4. Исабаев Б. Ұлылар мекені. – Новосибирск, 2001. – 623 б.
5. Сәтбаева Ш.К. Бес томдық шығармалар жинағы. – Астана, 2011. – 320 б.
6. Құдайбердиев Ш. Шығармалары / Өлеңдер, дастандар, қара сөздер/. – Алматы, 1988.

References

1. M. Sultanbekov. *Pojeticheskoe Vdohnovenie: Abaj, Shakarim i Muhtar.* – Novosibirsk, **2007**. 186 s. (*In Russ.*)
2. T. Shanbaj. *Voprosy Shakarimovedenija 5.* – A., **2007**. – 372 s. (*In Russ.*)
3. Muqanov S. *Abajdyn shakirtteri turaly.* //Abaj. – **1992**. – №4 (*In Kazakh*)
4. Isabaev B. *Ulylar mekeni.* – Novosibirsk, **2001**. – 623 b. (*In Kazakh*)
5. Satbaeva Sh.K. *Bes tomdyq shygarmalar zhinagy.* – Astana, **2011**. – 320 b. (*In Kazakh*)
6. *Qudajberdiev Sh. Shygarmalary / Olender, dastandar, qara sozderl.* – Almaty, **1988**. (*In Kazakh*)

FTAХР 15.41.21

Б.К. Сақтаганов¹

*¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)*

СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘДЕНИЕТІ МЕН КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ- ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация

Мақалада студенттердің шығармашылық ойлауы мен мәдениетінің психологиялық-педагогикалық ерекшеліктері зерттеледі. Жоғарғы оқу орындары студенттерінің мәдениеті және шығармашылық ойлауын қалыптастырудың ерекшеліктері келтірілген. Ғылымдағы әр түрлі психологиялық және педагогикалық тәсілдер егжей-тегжейлі қарастырылады.

***Тірек сөздер:** психология, шығармашылық ойлау, студенттер*

B.K. Saktaganov¹

*¹Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)*

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF CULTURAL DEVELOPMENT AND CREATIVE THINKING AMONG STUDENTS

Annotation

In the article psychological and pedagogical features of creative thinking and culture of students are considered. The characteristics of the formation of culture and creative thinking of university students are given. Various psychological and pedagogical approaches in science are examined in detail.

***Keywords:** psychology, creative thinking, students*

Б.К. Сактаганов¹

*¹Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ И КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ

Аннотация

В статье рассматриваются психолого-педагогические особенности креативного мышления и культуры студентов. Дается характеристика формирования культуры и креативного мышления студентов вуза. Подробно исследуются разные психолого-педагогические подходы в науке.

***Ключевые слова:** психология, креативное мышление, студенты*

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының жоғары білім беру саласында жаңаша білім беру жүйелерінің құрылымы жасалуда. Соның ішінде «жеке тұлғалық тұғырды» болжайтын креативті білім беру, студенттерге педагогтардың тікелей жекелік бағытталуына баса назар аударылып отыр. Мәселенің басына жаңа білім, білік және дағдыны, әрекет тәсілін өз бетімен қалыптастыра алуға қабілетті студенттерді дамыту қойылады. Креативті оқудың басты шарты студенттердің бастамашылдығы болып табылады.

Бүгінде ЖОО-ы, кең тұрғыдан мекеме, институттық жүйе, бірлестік ретінде түсініліп, білім беру сапасын және мамандардың кәсіби дайындығын қамтамасыз ету өзектендіріледі. Бұнда әр түрлі кәсіби дағды мен шеберлікті игеру аз уақытта және аз шығынмен жүзеге асуға тиіс. Бұл өз кезегінде өзіндік білім алу және үздіксіз оқуға қабілетпен байланысты жаңа іс-әрекет түрлерін белсенді игеруге қабілетті болжайды.

Сондықтан білім беруде, тәрбиеде өнімділікке дейін болмауы тиіс, ал өнімділік ақпараттық және қарым-қатынастық технологияны меңгерген, өзінің кәсіби сапасын және өзін көрсете алатын және бейімделе алатын, бәсекеге қабілетті, белсенді жаңа адамды қалыптастыруға тиіс.

Осыған байланысты «сауаттылық» сапасының мәнін нәтиже немесе адам қуаты ретінде түсінуді өзгертуді атап кетуіміз қажет. Этимологиясы – адамның бейнені, әлемді, өзінің жеке тұлғасын, өткенді және болашақты, жақсылық пен жамандықты қабылдауы. Білім алу – басқаларды, өзін, өмірдің мәнін, өмір алдындағы өзінің жауапкершілігін түсінуі. Бұндай көзқарас өзіне басқа нәрселерге қарағанда мәдениетті әмбебапты тұрғыдан қызықтырады. Мәдениет – бұл біртұтас өмір, бұл разылық пен адалдық, күш; бұл адам баласының мәңгілік идеалы, ой-пікірлердің барлық жалпы қайнар көзі. Сонымен бірге, дамушы адам үшін мәдениет өмір сүрудің (өмір, энергия, қуат) тікелей формасы және өзін-өзі анықтау үшін, өзін саналы түрде жасау үшін негіз болады.

Білімді адам әуел бастан «туу құқығы бойынша» мәдениетке кіреді және сонда және сол арқылы дамиды. Сонымен бірге, білім алу барысында адамның мәдени қалыптасуы өзіндік әрекетінде, жеке тұлғалық тәсілімен жүреді.

Қазіргі уақытта адамның білімділігі тек сауаттылығы мен мәдениеттілігінде ғана емес, өмірге ұқыпты және саналы қатынас, өзінің алдында және басқалардың алдында жауапкершілікті сезінуімен білінеді. Ол адамның өзімен, өзінің санасымен, адамгершілігімен, шеберлігімен жұмыс істеуін, қажет болған

жағдайда өзінің жеке стереотипін өзгертуге шешім қабылдауын болжайды.

Сонымен, егер оқу өмірді «нәрселік» түрде, яғни білімді, мәдени норманы игеру деп айтатын болсақ, онда білімділік – бұл жеке өзіндік іс-әрекет. Бұл жағдайда, біз білімділік мәнін даралықта мәдениетті шығармашылық тұрғыда игеру десек, қуаты мәдениетке шартты жаңаны әкелуі мүмкін адамның бұндай дамуын да ескерте кетуіміз керек. Сонымен бірге, жоғары білім беру жүйесін жасай отырып, жеке тұлғаның өзіндік іс-әрекетін ынталандырады, өзінің соңынан қалай жүру керектігін және оқу үшін жаңа мүмкіндіктер тудыруға оны бағыттайды, оған көмектеседі, қабілеттерді қалыптастыруға, жаңа шеберліктерді игеруге көмектесуге тиіс.

Жаңаша білім беру шарты, ең алдымен, студенттердің рухани және креативті мәнінің дамуына бағытталған. Бұнда жоғары білім беру тәжірибесінің басты міндеті тек қана табиғат пен қоғамның заңдарын оқу емес, сонымен бірге «адам–табиғат – қоғам» жүйесіне қарым-қатынас тепе-теңдігі және әлемді шығармашылықты түрде қайта жасаудың гуманистік әдіснамасын игеру әрекетіне көмектесу болып табылады. Бұндай міндетті басты мақсаты адамның шығармашылық қуатын сақтау мен дамыту болып табылатын жаңа білім беру шешеді.

Жоғары білімге жаңа көзқарастар болашақ маманның креативті ойлауын мақсатты түрде дамытуға бағытталуымен аяқталады. Психологтар дайын білім студенттердің өзбетінділігін қалыптастыруға бейімдемейді, олардың ішкі мотивациясын әлсіретеді және тұлғаның қуатының қажетсіз болуына әкеледі деп тұжырымдайды. Нақ сол үшін оқу үрдісінде креативті ойлауды дамыту, заманауи мамандар дайындау міндеттеріне сәйкес қабілеттерді дамыту басымдық көрсетеді.

Бүгінде оқыту үрдісінде студенттердің креативті іс-әрекет тәсілін, оның механизмдері мен әдіснамасы туралы білім, оның іс-әрекетіне қажетті шеберлікті дамыту зерттеу маңызды орын алады. Осымен байланысты танымдық іс-әрекетте, әрбір студенттің жеке тұлғалық ерекшеліктерін ескере отырып оқытушы ортаның мазмұнын, әдістерін құралдарын өзгерту талап етіледі. Сондықтан логикалық-тарихи көзқарас бойынша дәстүрлік жүйені тұлғалық-бағытталушылық білім беруге ауыстыруды дұрыс деп санаймыз. Ол курсантты оқытудың субъектісі ретінде болуы тиіс әдіснамалық қағидаға негізделеді. Бұнда ең алдымен, тұлғаның қажеттіліктерін,

мотивтерін, мақсаттарын, қабілеттерін, белсенділігін, интеллектін және басқа да жеке-психологиялық ерекшеліктерін ескеру керек.

Тұлғалық-бағытталушылық білім беру төмендегідей қағидаларға негізделеді:

- әуел бастан педагогикалық үрдістің субъектісі болып табылатын студенттің өзіндік құндылығына, даралық басымдығы мойындалады;

- студенттің өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі анықтау және өзін-өзі дамыту қажеттіліктеріне баса назар аудару;

- жоғары білім оқу-кәсіби, өнімді-креативті іс-әрекеті үрдісінде болашақ маманның жедел қызметтік, метақызметтік дамуы мен әлеуметтік-кәсіби құзіреттілікті қалыптастыруды қамтамасыз ететін озу сипатында болуы керек.

Еліміздегі жоғары білім беру жүйесінің алдына қойып отырған мақсаты халықаралық еңбек нарығында бәсекелестікке түсе алатын жан-жақты сапалы маман дайындап шығару. Бұл жерде адамның үздіксіз білім алуға – яғни еңбек нарығында кездесетін кез келген жағдайға дайын болуға оқыту. Бұл пікірлер бойынша оқыту мен білім беру мақсаты – болашақ маманға еңбектің жаңа амалдары мен түрлерін жасауға, өзіне арналған жаңа кәсіби ортаға бейімделуге, аз уақытта өзінің еңбегін бағалай алу мүмкін болатын тұлғаның интегральдық қасиеті ретінде креативті ойлауды дамыту.

Креативті ойлайтын тұлғаның ойлау мен іс-әрекет бағытындағы тұжырымдамалардың кең таралуы мен жаңаруы ретінде қарастырылса (Г.П. Щедровицкий бойынша ойлау әрекеті), креативті тұлғаның жаңа мүмкіндіктерін ашса, шығармашылық мәдениеттің мүмкіндіктерін ашады. Шығармашылық және креативтілік анықтамаларында жасаған немесе ойлап тапқан түсініктер бар болғанымен шығармашылықта басқалардың бағалауы, ал креативті тұлғаның өзін-өзі бағалауын зерттегенде алынған нәтижелер креативті тұлғалық бағалау басты орынға шығады [1].

Қоршаған ортаны танудың бастапқы түрі ғылым арқылы көрсетілсе, екіншісі – мәдениетпен көрсетіледі. Жоғары білім беру жүйесінің маңызды мәселесі ретінде көптеген әскери ғалымдар курсанттардың мәдениетін олардың танымдық дайындығы деп санайды. Заманауи әскери педагогика ғылым мен мәдениетті негіз ретінде алып қарастырады, өйткені арнайы зерттеулер – кәсіби мамандардың жоғары дәрежедегі іс-әрекетін:

Біріншіден, оның мәдениеті арқылы жүзеге асады деп есептейді.

Екіншіден, ғалымдардың пікірі бойынша, оқу үрдісі тек арнайы жоғары білім алу емес, оның қазіргі мәдениетке сай тіршілік етуіне, тәрбиеленуіне байланысты деп есептейді.

Үшіншіден, қазіргі маман - ол ойлау жүйесі жетілген, қоғам мәселесіне байланысты өз пікірі бар, қарым-қатынасқа түсе алатын, мәдениеті жоғары тұлға.

Төртіншіден, жаһандану мәселесіне байланысты көптеген ғалымдар адамның рухани сезімін дамыту үшін қазіргі әлем мен отандық мәдениетке бейімделу керек деп санайды.

Бесіншіден, жоғары білім беру мақсатында алдымен мәдени студенттердің танымдық дайындығын көтеру үшін «жалпы мәдениет деген не?» деген сұраққа жауап іздеуіміз керек. Қазіргі ғылымда нақтылы мәдениеттің анықтамасы қалыптасқан жоқ – себебі, мәдениет жан-жақты қарастыруды қажет ететін ілім. Ал философиялық тұрғыда, мәдениет - тұлғаның іс-әрекетін қалыптастыратын әмбебап механизм деген анықтама беріледі. Мәдениет - материалдық және рухани құндылықтар жиынтығы деген пікірді де Д.И. Грядовой, П.В.Алексеев білдірген осы авторлар. Мәдениет - қоғамдық өмірдің әлеуметтік және рухани ортасында тұлғаның шығармашылық қырын көрсете білуі деген пікірді А.Л. Никифоров [1] айтқан.

Американ психологы, гуманистік бағыт өкілі А. Маслоудың пікірінше, эмоционалдық мәдениетке көңіл бөлмеу, мәдениетті оқу және тәрбие үрдісінде жеткіліксіз деңгейде енгізу интеллекттік тұрғыдан өзін кедейлендіру. Себебі, «мәдениет біздің психологиялық және биологиялық табиғатымызға өте жақын, сондықтан оқытудың негізі ретінде қарау керек», - деген [3, 51-67 б.]. Оқу үрдісін әрекет тұрғысынан зерттеуші Н.Ф. Талызина оқу әрекетінің жоғары деңгейде ұйымдастырылуын көздеген нәтижеге жетуі тек қана оқу мотивтерінің дұрыс тәрбиеленуімен байланысты болатынын тұжырымдайды [2, 91-96 б.].

Жоғары білім беру ортасында оқу әрекетін дұрыс қалыптастыру үшін оның өзіне тән ерекшеліктері мен құрылымын, курсанттардың креативті ойлауын дамытудағы атқаратын қызметін білу керек. Оқу әрекетінің өзге әрекет түрлерінен ең басты өзгешелігі курсанттардың үнемі «жаңа дүниеге енуімен», әрбір жаңа әрекеттің компоненттерін игерумен, әрдайым оның бірінен екіншісіне ауысып отырумен байланысты.

Креативті ойлауды дамытуға бағытталған зерттеулерге жүргізілген талдау жалпы заңдылықтар мен кәсіби андрагогикада

өткізу ерекшеліктерін табуға мүмкіндік береді. Креативті ойлайтын тұлғаның жеке интеллектуалдык-эвристикалық қасиеті ретінде рационалистік түсінуден ерекшелігі креативті жүйелі, бағалы тұлғалық, көп деңгейлі әскери білім беруден бастау алады. Креативті адамның рухани және тұлғаның шығармашылық өзіндік даму шартының ажырамас бөлігі болатын бағалы, тұлғалық саналы категориясы қалыптасады. Ол оның өзіндік көкейтестілігінің айтарлықтай қоры болып табылады.

Еліміздің тәуелсіздік алғаннан кейінгі білім саласындағы туындаған қиындықтар ұстаздар қауымын тығырыққа тіреп, дағдарысқа әкелді. Бұл дағдарыстан шығу үшін креативті педагогтер бас қосып, қиыншылықтан шығу мәселелерін біріге қарастырды. Республикамыздағы белсенді, ізденіс үстіндегі оқытушылар өз қолдаушыларымен бір ұйым болып, ынтымақтастық педагогикасының аясында біріге қызмет етуге ынта білдірді. Олардың ерекшеліктері: біріншіден, жаңашылдық жолындағы авторлық курстар мен ғылыми-әдістемелік семинарлар, конференциялар ұйымдастыру арқылы білім беру мазмұнын тереңдетумен айналысатын даму деңгейі жоғары дәрежедегі топ. Екіншіден, креативтілік белгіде өзін-өзі жетілдіруші, қалыптастырушы, басқарушы жаңашыл жүйе. Үшіншіден, әр аймақтан ерікті түрде жаңашылдық ілімін қолдаушы, сыннан өткізуші, таратушы креативті оқытушылар тобы – жаңа үдерісті толық іске асырушы жаңашыл топ. Бұған дәлел:

- жаңашыл-педагог креативтілігінің пайда болуы және дамуы, жаңа идеяның пайда болуы;
- жаңашыл-педагог іс-әрекетінің әртүрлі түрде таратылуы;
- іс-әрекеттік ілімді құптаушылардың пайда болуы;
- құптаушылар қызметінің кең таралуы;
- тұлғааралық қарым-қатынастағы қызметтік байланыстың нығаюы.

Жаңашылдық дегеніміз – жаңа мазмұнды ұйымдастыру, ал жаңалық енгізу дегеніміз – тек қана жаңалық енгізу, ұйымдастыру, яғни инновациялық үдерісті мазмұнды қалыптастыруды, жаңаны ұйымдастыруды, қалыптастыруды анықтайды, ал «жаңаша» деп жаңаның мазмұны, оны енгізудің әдіс-тәсілі мен технологиясын қамтитын құбылысты айтады.

Педагогикада студенттерге оқу іс-әрекеті субъектісі, өзін-өзі анықтауға және өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылған тұлға ретінде көзқарас қалыптасуда. А.В.Брушлинскийдің ұйғарымы бойынша, «Субъект-аса жоғары белсенділік, біртұтастық, автономдық

деңгейіне жеткен адам. Адам субъект болып дүниеге келмейді, субъект болып дамып жетіледі. Оның субъект ретінде дамуының алғышарты іс-әрекет, қарым-қатынас, тіршілік барысы болып табылады» [2, 91-96 б.].

Педагогтың тұлға субъектілігі тану әлемін (мазмұнын, түрін, орындау формасын) таңдауымен, таңдау тұрақтылығымен, оқу материалын өңдеу тәсілімен, тану нысандарына эмоционалды тұлғалық қарым-қатынасымен көрінеді. Мұның маңызын құраушылар студент пен оқытушының өзара іс-әрекеті болып табылады, өйткені бұнда есте сақтау қызметін меңгеруден ақыл-ой дамуы үрдісін меңгеруге алмасуы жүреді, сонымен қатар әрбір студенттің субъективті тәжірибесінің көрініс тауып, қолданылуына көмектеседі. Ал ол өз кезегінде тұтас оқу әрекетін ұйымдастыру жолымен танудың тұлғалық мәнді тәсілдерін игеруге көмектеседі. Қорытындысында дамудың «өмірлік әрекеттегі субъектілік тәжірибе» факторына ерекше мән беріледі.

Заманауи білім берудің негізгі шарты студентте жаңаны, өзіне қажеттіні, өзінің оқыту траекториясын іздеу қажеттілігін дамыту екенін ескерсек, біздің ойымызша, жылдам ақпараттық білім ортасын жоспарлауда басты шарт студенттердің өзіндік танымдық, ізденушілік әрекетке ұмтылысын қамтамасыз ету болу қажет [3, 190 б.].

Креативті ойлау студент тұлғасының жан-жақтылығымен емес, қабылдау, ықпалдарға сезімталдығы, жаңа идеяларды қабылдау ашықтығы мен жаңаны құру мақсатында тұрақтап қалған стереотиптерді бұзуға дайындығы немесе өмірлік мәселелерді өзгерту, күтпеген және кездейсоқ шешімді табуымен айқындалады. Кәсіби андрагогика саласындағы ЖОО-ы педагогикасында креативті ойлауды зерттеу әскери қызметшілердің тұлғалық категориясы ретінде өзіндік білімін жетілдіру және креативті тұлғаның дамуына жету мақсатында оқыту мен тәрбиелеудің креативтілігін дамыту үрдісін тиімді ұйымдастыру мен басқару түрлерін табуға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта бұрынғы кеткен қателіктерді біліп қою ғана аздық етеді. Ең маңыздысы, сол қателіктерге екінші рет жол бермеу, сол қателерден сабақ алған, үйренген дұрыс және нәтижелі болады. Осы үшін ЖОО-ында оқытуда креативті білім беруді қолға алу болып табылады. Тәжірибелік аспектідегі ғылыми зерттеулерді жүзеге асыру мазмұнды түрде қызметте жинақталатын білім беру мен тәрбиелеу үрдісін үлгілеуден көрінеді. Студент тұлғасының

креативті әлеуеті саналы іс-әрекетте дамитын болғандықтан, жоғары білім беру әрекетінде өзіндік тұлғалық креативті үрдіске тиімді кірісуі үшін жағдай туғызу керек. Креативті дара тұлғаның саналы және бейсаналы ұғымдары қалыптасатын креативті үрдісті үздік ұйымдастыру мен реттеу қиыншылық туғызады. Өзіміздің жүргізген зерттеуімізде мынадай пікірге келдік – бүгінгі күні әрбір оқытушы оқыту үрдісін жаңа тұрғыдан ұйымдастырып жүргізбесе, өз іс-әрекетінде жаңа технологияларды қолданбаса, жұмысын дұрыс ұйымдастырмаса, сабақ жүргізуде күзіреттілігі аз болса, онда ол күтілетін нәтижеге жете алмайды. Ғалымдар жоғары білім беру саласында бұрыннан қалыптасқан оқытуда жоғары сатыда нәтиже берген әдістерді қайта зерттеп, қазіргі жағдайларды ескере отырып, қайта қолданысқа енгізу жолдарын қарастырудың қажеттілігі туралы пікір айтады.

Сол үшін ЖОО-ын бітіруші заманауи түлек нарықтық экономика жағдайына бейімделуі, өзінің кәсіби қызметінде икемді және жылдам болуы тиіс. Ол жаңа технологиялармен таныс, бүкіл әлемдік тәжірибе жинақталған компьютер, база және банк мәліметтерін қолдана алуы тиіс. Бірақ бастысы, ЖОО-да оқу жылдарында ол өзінде креативті тұлғаның нышандарын дамытуы, зерттеушілік дағдыларын қалыптастыруы тиіс, сыни ойлауға және кәсіби міндеттердің жаңа шешімдерін табуға үйренуі керек.

Әдебиеттер

1. Щедровицкий Г.П. Новшества и инновации // Учительская газета. – 1998, май - 23.
2. Талызина Н. Ф. Технология обучения и ее место в педагогической теории // Современная высшая школа. – 1977. – №1(17). – С. 91-96.
3. Таубаева Ш. Введение в методологию и методику педагогического исследования: учебное пособие. – Түркістан: «Тұран» баспасы, 2007. - 190 с.

References

1. Shhedrovickij G.P. *Novshestva i innovacii* // Uchitel'skaja gazeta. – 1998, maj -23. (In Russ.)
2. Talyzina N. F. *Tehnologija obuchenija i ee mesto v pedagogicheskoy teorii* // Sovremennaja vysshaja shkola. – 1977. – №1(17). – S. 91-96. (In Russ.)
3. Taubaeva Sh. *Vvedenie v metodologiju i metodiku pedagogicheskogo issledovaniya: uchebnoe posobie*. – Turkistan: «Turan» baspasy, 2007. – 190 s. (In Russ.)

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТ:

1. Гусейнли Лала Дауд - Баку хореография академиясының «Музыкалық пәндер» кафедрасының аға оқытушысы, диссертант;

2. Сaitова Гульнара Юсуповна - Қазақ ұлттық хореография академиясының «Балетмейстерлік» факультетінің деканы;

3. Косиди Мария Сапаралиевна - Қазақ ұлттық хореография академиясының Ғылым, жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру және стратегиялық даму бөлімінің қызметкері, білім саласындағы ғылым магистрі;

4. Бакирова Самал Абильпатташовна - Қазақ Мемлекеттік Қыздар Педагогикалық университетінің «Хореография» кафедрасының оқытушысы, өнертану ғылымдарының магистрі;

Мырзаев Санжарқожа Алтынбекович - М. Әуезов атындағы ОҚМУ «Өнер» кафедрасының аға оқытушысы, педагогика және психология ғылымдарының магистрі;

5. Сұлтанова Жаңагуль Сердәліқызы - Қазақ ұлттық хореография академиясының «Әлеуметтік ғылымдар және өнер» факультетінің деканы;

6. Исламбаева Зухра Усманбекқызы - Қазақ ұлттық хореография академиясының доценті, өнертану кандидаты;

7. Белғозиева Ұлбосын Бекқуловна - Қазақ Мемлекеттік Қыздар Педагогикалық университетінің Өнер және мәдениет факультеті, Мәдени бұқаралық жұмыстардың теориясы мен әдістемесі кафедрасының аға оқытушысы, магистр;

8. Досжан Райхан Казбекқызы - Қазақ ұлттық хореография академиясының «Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және арт-менеджмент» кафедрасының аға оқытушысы, PhD докторы;

9. Сақтағанов Балабек Кеништаевич - Қазақ ұлттық хореография академиясының «Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және арт-менеджмент» доценті, PhD докторы;

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS:

1. **Husseinli Lala Daud** - Senior Lecturer of the Music Disciplines Department of Baku Choreography Academy, thesis defender;

2. **Saitova Gulnara Yusupovna** - Dean of the Faculty of Ballet School of Kazakh National Academy of Choreography;

3. **Kosidi Mariya Saparaliyeva** - an employee of the Department of Science, Postgraduate Education and Strategic Development of Kazakh National Academy of Choreography, Master of Science in Education;

4. **Bakirova Samal Abilpattashovna** – Teacher of Choreography Department of Kazakh State Women’s teacher training University;

Myrzayev Sanzharkozha Altynbekovich – Senior teacher of Arts Department of M. Auezov South Kazakhstan State University;

5. **Sultanova Zhanagul Serdaliyeva** - Dean of the Social Science and Art Faculty of Kazakh National Academy of Choreography;

6. **Islambaeva Zukhra Usmanbekovna** - Candidate of Art, Associate Professor of Kazakh National Academy of Choreography;

7. **Belgoziyeva Ulbosyn Bekkulovna** - Kazakh State Women's Pedagogical University, Faculty of Arts and Culture, Senior Lecturer, Department of Theory and Methods of Cultural and Mass Work, Master student;

8. **Doszhan Raikhan Kazbekovna** – Senior Lecturer of the Social and Human Sciences and Art Management Department of Kazakh National Academy of Choreography, PhD;

9. **Saktaganov Balabek Kenishtaevich** - Associate Professor of the Department of Social and Human Sciences and Art Management, PhD;

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

1. Гусейнли Лала Дауд – Диссертант, старший преподаватель кафедры «Музыкальные дисциплины» Бакинской Академии Хореографии;

2. Саитова Гульнара Юсуповна - декан факультета «Балетмейстерский» Казахской национальной академии хореографии;

3. Косиди Мария Сапаралиевна - сотрудник Отдела науки, послевузовского образования и стратегического развития Казахской национальной академии хореографии, магистр наук в сфере образования;

4. Бакирова Самал Абильпатташовна – Преподаватель Кафедры Хореографии Казахского Государственного Женского Педагогического университета, магистр искусствоведческих наук;

Мырзаев Санжаркожа Алтынбекович – Старший преподаватель кафедры «Искусство» ЮКГУ им М. Ауезова, магистр педагогики и психологии;

5. Султанова Жанагуль Сердалиевна - декан факультета «Социальных наук и искусства» Казахской национальной академии хореографии;

6. Исламбаева Зухра Усманбекқызы - кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной академии хореографии;

7. Белгозиева Улболсын Беккулловна - старший преподаватель кафедры «Теории и методика культурно-массовой работы» Казахского Государственного Женского Педагогического университета, факультет «Искусства и культуры», магистр;

8. Досжан Райхан Казбековна - старший преподаватель кафедры «Социально-гуманитарные науки и арт-менеджмент», доктор PhD;

9. Сактаганов Балабек Кеништаевич - доцент кафедры «Социально-гуманитарные науки и арт-менеджмент», доктор PhD;

«ARTS ACADEMY» ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫНЫҢ РЕДАКЦИЯЛЫҚ САЯСАТЫ

«Arts Academy» журналының редакциялық саясаты ғылыми қызметтің этикасына тікелей байланысты. Редакциялық саясатта ғалымдар өз жұмыстарына дайындық жасау барысында редакциялық саясатта басшылыққа алатын қағидаттар мен ұйғарымдар жиынтығы баяндалады.

«Arts Academy» журналының жоспары рецензияланатын, дәйексөз алынатын журналдардың қатарына ену. Бұл өз кезегінде редакция алқасын маңызды өнегелі-этикалық қағидаттарды және ұйымдастыру нормаларын сақтауға міндеттейді.

«Arts Academy» журналының редакциялық саясатының жалпы ережелері

Журналдың тақырыптық бағыты бар. Журнал беттерінде ғылыми мақалалар, шолулар, қысқаша хабарландырулар мен дискуссиялық мақалалар жарияланады.

Басылым өзекті мәселелерге:

- хореографиялық өнердің тарихына,
- хореография педагогикасына,
- өнертануға,
- қазіргі мәдениетке,
- өнер және білім беру саласындағы менеджментке,
- әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдарға арналған.

Журналдың шығу мерзімділігі – тоқсан сайын.

Журналдың редакция алқасы – Қазақстан Республикасындағы, ТМД елдеріндегі және алыс шетелдегі білім беру және ғылыми-зерттеу ұйымдарының жетекші ғалымдары мен мамандары.

Ғылыми журналдың редакция алқасы түпнұсқаны, бұрын ешбір жерде жарияланбаған және бірмезгілде басқа басылымдарда басылуға арналмаған мақалаларды ғана қабылдап, қарастырады.

Басылымға арналған ұйымдастыру жарнасы 10000 теңгені құрайды (магистранттар мен докторанттар үшін – 4000 теңге). Жарна тек оң рецензия алынғаннан кейін және баспадан журналдың келесі саны шыққанға дейін төленеді. Журнал редакциясына келіп түскен барлық ғылыми мақалалар қатаң түрде рецензиялаудан өтеді.

Ғылыми журналдың редакциялық саясатының негізгі қағидаттары

Журнал редакциясы төмендегі заңдармен қорғалатын өз жұмыстарын басылымға жіберген авторлардың құқықтарына құрметпен қарайды:

1. *Қазақстан Республикасының Конституциясымен (1995 жылғы 30 тамыздағы республикалық референдумда қабылданған) (10.03.2017 жылғы жағдай бойынша барлық өзгертулермен және толықтырулармен);*

2. *Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 18 ақпандағы № 407-IV «Ғылым туралы» Заңымен;*

3. *Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі № 451-І «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заңымен;*

4. *Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 10 маусымдағы № 6-І «Авторлық құқық және аралас құқықтар туралы» Заңымен (24.11.2015 жылғы жағдай бойынша барлық өзгертулермен және толықтырулармен);*

5. *Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III «Білім туралы» Заңымен (09.04.2016 жылғы жағдай бойынша барлық өзгертулермен және толықтырулармен).*

«Arts Academy» журналының редакция алқасына басылымға ұсынылған авторлық құқық міндетті түрде келесі шарттарды орындауға негізделеді:

- *зерттеудің құрылымына және концепциясына немесе мәліметтерді талдауға және түсіндіруге айтарлықтай үлес қосуға;*

- *мақаланың мәтінін жазуға немесе оған түбегейлі өзгерістер енгізуге;*

- *баспаға берілетін соңғы нұсқаны мақұлдауға.*

«Arts Academy» журналына өз жұмыстарын ұсынатын авторлар өз тарапынан мақаланың келесі талаптарға сай болуына кепілдік беруі тиіс:

- ✓ *түпнұсқалық болуы (басқа басылымдарда бұрын соңды осы формада немесе мазмұны жағынан ұқсас формада жарияланбаған);*

- ✓ *басқа баспалардың редакциясында қаралымда жатпаған және авторлық құқыққа және қарастырылып жатқан мақаланың жариялануына қатысты мүдделер жанжалы реттелген;*

- ✓ *қандай да бір авторлық құқықтар бұзылмаған, соған орай осыған ұқсас бұзушылықтар анықталған жағдайда баспагерге шығындарды өтеуге кепілдік береді;*

✓ материалдарды қолдану саясатын жүзеге асыруға және материалдарды таратуға жағдай жасау үшін авторлар баспагерге, егер басқа да жағдайлар қарастырылмаған жағдайда, меншік құқығын береді.

Келесілер ғылыми этиканы бұзушылық ретінде қарастырылады:

- мәліметтерді жасырын түрде іріктеу арқылы оларды бұрмалау, фабрикациялау және суреттермен бұрмалау арқылы қажетсіз нәтижелерден бас тарту;

- қолдау алу үшін жазылған өтінімхаттағы немесе өтінімдегі қате мәлімдемелер (соның ішінде басылымға қатысты, сондай-ақ басылымға қабылданған жұмыстарға қатысты жалған өтініштер);

- өзге автордың авторлық құқықпен қорғалатын жұмыстарына ғылыми жаңалықтарына, болжамдарына, зерттеу теориясына немесе әдістеріне қатысты интеллектуалдық меншік құқығын бұзушылық:

a) рұқсатсыз пайдалану, соның ішінде плагиат;

b) сарапшылардың пікірі бойынша біреудің зерттеу әдістерін және ойын заңсыз иемдену (ойын ұрлау);

c) ғылыми авторлықты немесе бірлескен авторлықты иемдену немесе оларды негізсіз иемдену;

d) мазмұнын өзгерту (бұрмалау);

e) әлі жарияланбаған жұмыстармен, жаңалықтармен, болжамдармен, теориялармен немесе ғылыми әдістермен танысуға бөгде адамдарға рұқсат беру және оларды рұқсатсыз жариялау;

- автордың келісімінсіз өзге адаммен бірлесіп автор болуға талпыну;

- зерттеу жұмысына кедергі келтіру (зерттеуге қажетті құралдарға нұқсан келтіру, бұзу, көшірмесін жасау);

- бірлескен жауапкершілік келесілердің нәтижесі болуы мүмкін:

1) ғылыми этиканы бөтен адамдардың бұзушылыққа белсенді қатысу;

2) өзгелер жасаған бұрмалаушылық туралы хабардар болу;

3) бұрмаланған басылымдарға бірлесіп автор болу;

4) бақылау міндеттерін ескермеу.

«Arts Academy» журналының редакциялық саясатына сәйкес келесілерге жол берілмейді:

- өзге автордың жұмысын, оның автор екенін көрсетпей, мәлімет алынған жерге сілтеме жасамай және жақшаға алмай, сөзбе-сөз көшіруге;

- өзге автордың шығармасын өзгертіп жазу, бір параграфта немесе мәтін бөлігінде бір сөйлемнен артық өзгертілсе немесе сөйлемдер алынған жерге сілтеме жасалмай олардың тәртібі ауыстырылып жазылса. Сөйлемдер алынған жерге сілтеме жасалмай, олар едәуір өзгертіліп жазылған болса онда ол сөзбе-сөз көшірілген болады;

- біреудің шығармашылық элементтерін авторын көрсетпей қолдану, мысалы, суреттің, кестенің немесе абзацтың қай жерден алынғанына, дереккөзіне сілтеме жасалмаса, жақшаға алынбаса. Авторлар шығарманың авторлық құқығы бар иесінен оның шығармалық элементтерін қолдану үшін рұқсат алуы тиіс;

- авторлар өз жұмыстарын алғаш рет жарияланып жатқанын көрсетуі тиіс.

Егер қолжазба элементтері бұрын басқа мақалада жарияланған болса, онда сол жарияланымға сілтеме жасалуы тиіс. Сондай-ақ оның алдыңғы жұмыстан қандай айырмашылығы барын көрсете отырып, оның зерттеу нәтижелерімен және қорытындыларымен байланысын анықтау. Өз жұмыстарын сөзбе-сөз көшіріп жазуға және оны өзгертіп жазуға болмайды.

Ғылыми зерттеулерде зерттеу барысында кеткен бұрмаланбаған қателіктер, даулы мәліметтер, алынған нәтижелерді әртүрлі түсіндіру және оларды эксперименттік өңдеу секілді зерттеу процестеріне тән әрекеттер этиканы бұзушылық болып саналмайды.

Рецензия берушінің қызметіне кіретін этикалық қағидаттар

Рецензент авторлық материалдарға ғылыми сараптама жасайды, сонымен қатар келесі қағидаттарды орындауы тиіс:

- Рецензия алуға қабылданған қолжазба құпия құжат ретінде қарастырылуы тиіс, және оны редакциядан рұқсат алмаған бөгде адамдарға оқып танысу үшін беруге болмайды.

- Рецензент зерттеу нәтижелеріне объективті және дәлелді баға беруі тиіс. Автордың жеке сыны қабылданбайды.

- Қарастырылымға ұсынылған қолжазбалардан алынған жарыққа шықпаған мәліметтерді рецензент өз мақсатында пайдаланбауы тиіс.

- Рецензент жұмысты бағалауға өзінің біліктілігі жетпейтіндігіне көзі жетсе немесе автор мен ұйым арасында даулы

мәселелер туындаған жағдайда әділ шешім қабылдай алмайтын болса, онда ол рецензия беруден бас тарту үшін алдын ала редакторға ол туралы хабар беруі тиіс.

Журнал редакциясы авторлардың беделін қорғай отырып, ғылыми этика стандарттарын ұстанады және шығармашылық ұрлық болған жағдайда оған жауапты қарайды, себебі шығармашылық ұрлық жасады деген айып зерттеушінің мансабына нұқсан келтіреді. Мұндай жағдайда шығармашылық ұрлық туралы айыптауларға әсер етуге мүмкіндік беретін тәртіптер жүйесі қолданылады.

Объективтілікті қамтамасыз ету мақсатында редакция әрбір орын алған жағдайды мұқият зерттейді және барлық мүдделі тараптардың дәлелдерін қарастырады. Ары қарай әрекет жасамас бұрын, редакция даулы басылымдардың авторларынан немесе авторлық құқығы бар иелерінен нақты ақпарат алуға тырысады және оны зерттейді.

Егер айыптаушы шындыққа жанаспайтын ақпарат берсе (мысалы, жалған атпен ұсынса) немесе этикаға жатпайтын, сес көрсету формасында әрекет етсе, онда мұндай жағдайда редакция шығармашылық ұрлық жасалды деген айыпқа жауап қатпауға құқылы болады. Редакция шығармашылық ұрлық жағдайларын оған қатысы жоқ тараптармен талқылауға міндетті емес.

THE EDITORIAL POLICY OF THE SCIENTIFIC JOURNAL "ARTS ACADEMY"

The editorial policy of the journal "Arts Academy" is connected with the ethics of scientific activity. The editorial policy sets out a set of principles and prescriptions that scientists should follow when preparing their work.

"Arts Academy" plans to enter the list of peer-reviewed, quoted journals, which obliges the editorial board to observe a number of important moral and ethical principles and organizational norms.

General provisions of the editorial policy of the journal "Arts Academy"

The journal has a thematic focus. Scientific articles, reviews, short communications and discussion articles and others are published on the pages of the journal.

The publication is devoted to topical problems:

- history of choreographic art,
- Pedagogy of choreography,
- art criticism,
- modern culture,
- management in art and education,
- Social and human sciences.

The periodicity of the issue is quarterly.

The editorial board of the journal are leading scientists and specialists of educational and research organizations of the Republic of Kazakhstan, CIS countries and foreign countries.

The editorial board of the scientific journal "accepts only original, previously unpublished articles that are not intended for simultaneous publication in other publications.

The registration fee for the publication is 10,000 tenge (for master and doctoral students - 4,000). The fee can be paid only after receiving a positive review and before the next issue of the press. All scientific articles submitted to the editorial office of the journal undergo a rigorous review procedure.

Basic principles of the editorial policy of the scientific journal

The editors of the journal respect the rights of authors of works sent for publication, protected by laws:

1. The Constitution of the Republic of Kazakhstan (adopted at the republican referendum on August 30, 1995) (with amendments and additions as of March 10, 2017);

2. *Law of the Republic of Kazakhstan of February 18, 2011 No. 407-IV "On Science" (with amendments and additions as of November 13, 2015);*

3. *Law of the Republic of Kazakhstan No. 451-I of July 23, 1999 On Mass Media;*

4. *Law of the Republic of Kazakhstan of 10 June 1996 No. 6-I On Copyright and Related Rights (with amendments and additions as of 24.11.2015).*

5. *Law of the Republic of Kazakhstan of July 27, 2007 No. 319-III "On Education" (with amendments and additions as of April 9, 2016);*

For the editorial board of the journal "Arts Academy", the authorship of the submitted to the publication is based on the mandatory observance of the following conditions:

- *significant contribution to the concept and structure of the study or to the analysis and interpretation of data;*
- *writing the text of the article or making fundamental changes to it;*
- *endorsement of the final version, which is submitted for printing.*

For their part, authors who provide their work for publication in the journal "Arts Academy" should ensure that the articles:

✓ are original (they were not published earlier in other publications in their current or similar form);

✓ are not under consideration in the editorial offices of other publications and all possible conflicts of interest related to copyrights and the publication of the articles are settled;

✓ do not violate any of the existing copyrights, and in this connection they guarantee the publisher damages in case of revealing such violations;

✓ for the convenience of dissemination and enforcement of the material use policy, authors transfer exclusive title to the work to the publisher, unless otherwise provided.

As a violation of scientific ethics, the following can be considered:

- fabrication, falsification of data by secretly selecting them and avoiding undesirable results, by manipulating images or illustrations;

- incorrect statements in the application letter or application for support (including false statements regarding the publications in which the work appeared, as well as the works accepted for publication);

- violation of intellectual property rights in respect of the work of another author protected by copyright, significant scientific discoveries, hypotheses, theories or research methods:

-
- a) unauthorized use, including plagiarism;
  - b) misappropriation of research methods and ideas (theft of ideas) according to experts;
  - c) the attribution of scientific authorship or co-authorship, or their unjustified appropriation;
  - d) substitution (falsification) of the content;
  - e) unauthorized publication and provision to third parties of access to unpublished works, findings, hypotheses, theories or scientific methods;
    - claiming to (co) authorship with another person without his / her consent;
    - disruption of research work (including damage, destruction, forgery of other items necessary for the research);
    - joint responsibility may result from:
      - 1) active participation in the violation of scientific ethics committed by other persons;
      - 2) awareness of falsification committed by others;
      - 3) co-authorship in falsified publications;
      - 4) obvious neglect of control responsibilities.

In accordance with the editorial policy of the magazine "Arts Academy" is unacceptable:

- verbatim copying of the work of another person without specifying his authorship, references to the source and use of quotes;
- incorrect rephrasing of the work of another person, in which more than one sentence was changed within one paragraph or section of the text, or the proposals were arranged in a different order without an appropriate reference to the source. Substantial incorrect paraphrasing without reference to the source is equated to verbatim copying;
- use of the elements of the work of another person without attribution, for example, a drawing, a table or paragraph without expression of gratitude, a reference to the source or the use of quotes. Authors must obtain the permission of the copyright owner to use the elements of his work;
- self-plagiarism: authors should indicate that their work is published for the first time.

If the elements of the manuscript were previously published in another article, then the authors are obliged to refer to earlier work. They should indicate the essential difference between the new work and the previous one and at the same time to reveal its connection with the results of the studies and conclusions presented in the previous work. Verbatim copying of own works and their paraphrasing are unacceptable.

The actions inherent in research processes, as well as falsified (unconscious) research mistakes, data conflicts, different interpretations

and interpretation of the results and experimental developments are not considered as violations of ethics in scientific research.

Ethical principles in the activity of the reviewer

The reviewer carries out a scientific examination of the author's materials, as a result of which his actions should be impartial in nature, consisting in the following principles:

- The manuscript received for review should be considered as a confidential document, which can not be passed on for review or discussion to third parties without authorization from the editorial office.
- The reviewer is obliged to give an objective and reasoned assessment of the results of the research. Personal criticism of the author is unacceptable.
- Unpublished data obtained from submitted manuscripts should not be used by the reviewer for personal purposes.
- A reviewer who does not, in his opinion, possess sufficient qualifications to evaluate the work, or can not be objective, for example, in case of a conflict of interest with the author or organization, should notify the editor of his request to exclude him from the process of reviewing this work.

The editorial staff of the journal adheres to the standards of scientific ethics, protecting the reputation of authors and taking seriously individual cases of plagiarism, proceeding from the fact that accusations of plagiarism always negatively affect the career of the researcher. When such situations arise, a system of procedures is used to respond to possible accusations of plagiarism.

In order to ensure objectivity, the editors carefully examine each case and consider the arguments of all interested parties. Before taking any further actions, the editors seek to obtain the most accurate information from the authors of the disputed publication or copyright owners and study it.

However, the editors reserve the right not to react to accusations of plagiarism, if the prosecutor provides inaccurate personal information (for example, appears to be a fictitious name) or acts in an unethical or menacing form. The editorial board is not obliged to discuss cases of alleged plagiarism with persons who do not have a direct relationship to it.

РЕДАКЦИОННАЯ ПОЛИТИКА НАУЧНОГО ЖУРНАЛА «ARTS ACADEMY»

Редакционная политика журнала «Arts Academy» связана с этикой научной деятельности. В редакционной политике излагается комплекс принципов и предписаний, которыми должны руководствоваться ученые при подготовке своей работы.

В планах журнала «Arts Academy» вхождение в число рецензируемых, цитируемых журналов, что обязывает редакционную коллегию соблюдать ряд важных нравственно-этических принципов и организационных норм.

Общие положения редакционной политики журнала «Arts Academy»

Журнал имеет тематическую направленность. На страницах журнала публикуются научные статьи, обзоры, краткие сообщения, дискуссионные статьи и другое.

Издание посвящено актуальным проблемам:

- история хореографического искусства,
- педагогика хореографии,
- искусствоведение,
- современная культура,
- менеджмент в искусстве и образовании,
- социально-гуманитарные науки.

Периодичность выпуска журнала — ежеквартальная.

Редакционная коллегия журнала — ведущие ученые и специалисты образовательных и научно-исследовательских организаций Республики Казахстан, стран СНГ и дальнего зарубежья.

Редакционной коллегией научного журнала «принимаются к рассмотрению только оригинальные, ранее нигде не публиковавшиеся статьи и не предназначенные к одновременной публикации в других изданиях.

Организационный взнос для публикации составляет 10000 тенге (магистрантам и докторантам – 4000). Взнос может быть уплачен только после получения положительной рецензии и до выхода очередного номера из печати. Все научные статьи, поступившие в редакцию журнала, проходят строгую процедуру рецензирования.

Основные принципы редакционной политики научного журнала

Редакция журнала с уважением относится к правам авторов, присылающих для публикации работы. Все авторские материалы защищены законами:

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2017 г.);

2. Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2011 года № 407-IV «О науке» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 13.11.2015 г.);

3. Закон Республики Казахстан от 23 июля 1999 года № 451-I «О средствах массовой информации»;

4. Закон Республики Казахстан от 10 июня 1996 года № 6-I «Об авторском праве и смежных правах» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.11.2015 г.).

5. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.04.2016 г.);

Для редколлегии журнала «Arts Academy» право авторства представленных к изданию работ основывается на обязательном соблюдении следующих условий:

- значительном вкладе в концепцию и структуру исследования или в анализ и интерпретацию данных;
- написании текста статьи или внесении в него принципиальных изменений;
- одобрения окончательной версии, которая сдается в печать.

Со своей стороны, авторы, предоставляющие свои работы для опубликования в журнале «Arts Academy», должны гарантировать, что статьи:

✓ являются оригинальными (не публиковались ранее в других изданиях в их нынешней или близкой по содержанию форме);

✓ не находятся на рассмотрении в редакциях других изданий и все возможные конфликты интересов, связанные с авторскими правами и опубликованием рассматриваемых статей, урегулированы;

✓ не нарушают ни одно из существующих авторских прав, в связи с чем гарантируют издателю возмещение убытков в случае выявления подобных нарушений;

✓ для удобства распространения и обеспечения реализации политики использования материалов авторы передают издателю исключительное право собственности на работу, если не предусмотрено иное.

Как нарушение научной этики может рассматриваться следующее:

- фабрикация, фальсификация данных путем их тайного отбора и отказа от нежелательных результатов, путем манипуляции изображениями или иллюстрациями;

- некорректные заявления в письме-заявке или заявке на получение поддержки (в том числе ложные заявления относительно публикаций, в которых появилась работа, а также работ, принятых к публикации);

- нарушение прав интеллектуальной собственности в отношении работ другого автора, охраняемых авторским правом, значительных научных открытий, гипотез, теорий или методов исследования:

- a) несанкционированное использование, в том числе плагиат;

- b) незаконное присвоение, по мнению экспертов, методов исследования и идей (кража идей);

- c) присвоение научного авторства или соавторства, или необоснованное их присвоение;

- d) подмена (фальсификация) содержания;

- e) несанкционированная публикация и предоставление третьим лицам доступа к еще не опубликованным работам, находкам, гипотезам, теориям или научным методам;

- притязание на (со) авторство с другим лицом без его/ее согласия;

- срыв исследовательской работы (в том числе нанесение ущерба, разрушение, подделка других предметов, необходимых для проведения исследования);

- совместная ответственность может являться результатом:

- 1) активного участия в нарушении научной этики, совершаемом другими лицами;

- 2) осведомленности о фальсификации, совершаемой другими;

- 3) соавторства в фальсифицированных публикациях;

- 4) явного пренебрежения обязанностями контроля.

В соответствии с редакционной политикой журнала «Arts Academy» недопустимо:

- дословное копирование работы другого лица без указания его авторства, ссылки на источник и использования кавычек;

- некорректное перефразирование произведения другого лица, при котором было изменено более одного предложения в рамках одного параграфа или раздела текста, либо предложения были расположены в ином порядке без соответствующей ссылки на источник. Существенное некорректное перефразирование без ссылки на источник приравнивается к дословному копированию;

- использование элементов произведения другого лица без указания авторства, например, рисунка, таблицы или абзаца без выражения признательности, ссылки на источник или использования кавычек. Авторы должны получить разрешение владельца авторских прав на использование элементов его произведения;

- самоплагиат: авторы должны указывать, что их работа публикуется впервые.

Если элементы рукописи ранее были опубликованы в другой статье, то авторы обязаны сослаться на более раннюю работу. Указать, в чем существенное отличие новой работы от предшествовавшей и вместе с тем выявить ее связь с результатами исследований и выводами, представленными в предыдущей работе. Дословное копирование собственных работ и их перефразирование неприемлемы.

Не считаются нарушениями этики в научных исследованиях действия, свойственные исследовательским процессам, а также не сфальсифицированные (неосознаваемые) исследовательские ошибки, конфликт данных, разные толкования и интерпретация полученных результатов и экспериментальных разработок.

Этические принципы в деятельности рецензента

Рецензент осуществляет научную экспертизу авторских материалов, вследствие чего его действия должны носить непредвзятый характер, заключающийся в выполнении следующих принципов:

- Рукопись, полученная для рецензирования, должна рассматриваться как конфиденциальный документ, который нельзя передавать для ознакомления или обсуждения третьим лицам, не имеющим на то полномочий от редакции.

- Рецензент обязан давать объективную и аргументированную оценку изложенным результатам исследования. Персональная критика автора неприемлема.

- Неопубликованные данные, полученные из представленных к рассмотрению рукописей, не должны использоваться рецензентом для личных целей.

- Рецензент, который не обладает, по его мнению, достаточной квалификацией для оценки работы, либо не может быть объективным, например, в случае конфликта интересов с автором или организацией, должен сообщить об этом редактору с просьбой исключить его из процесса рецензирования данной работы.

Редакция журнала придерживается стандартов научной этики, защищая репутацию авторов и серьезно относясь к отдельным случаям плагиата, исходя из того, что обвинения в плагиате всегда негативно отражаются на карьере исследователя. При возникновении подобных ситуаций используется система процедур, позволяющих реагировать на возможные обвинения в плагиате.

В целях обеспечения объективности редакция тщательно исследует каждый случай и рассматривает аргументы всех заинтересованных сторон. Прежде чем предпринимать дальнейшие действия, редакция стремится получить максимально точную информацию у авторов спорной публикации или владельцев авторских прав и изучает ее.

Вместе с тем редакция оставляет за собой право не реагировать на обвинения в плагиате, если обвинитель предоставляет недостоверную персональную информацию (например, представляется вымышленным именем) либо действует в неэтичной или угрожающей форме. Редакция не обязана обсуждать случаи предполагаемого плагиата с лицами, не имеющими к нему прямого отношения.

ЖУРНАЛҒА ЖАРИЯЛАУ ҮШІН ҰСЫНЫЛАТЫН МАТЕРИАЛДАРҒА ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР ТІЗІМІ

Басылым келесі өзекті мәселелерге арналады:

- *би өнері тарихы,*
- *хореография педагогикасы,*
- *өнертану,*
- *заманауи мәдениет,*
- *өнер және білім менеджменті,*
- *әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар.*

Басылымға ғалымдар, жоғарғы оқу орындары мен орта білім беру мекемелерінің оқытушылары, ғылыми-зерттеу мекемелерінің қызметкерлері, докторанттар мен магистранттар, сонымен қатар, жоғарыда көрсетілген мәселелер бойынша жұмыс жасап жүрген ЖОО-ның жоғарғы курс студенттері шақырылады.

Журналдың төртінші санына мәліметтер **2017 жылдың 10 қарашасына дейін** қабылданады. Кешігіп жіберілген баяндамалар журналдың келесі санына қарастырылады. Мақалаларға қойылатын талаптар қоса тіркелген. Журналдың келесі сандарына мақалалар өткізу мерзімі 10 ақпан, 10 мамыр, 10 тамыз.

Басылымның ұйымдастырушылық жарнасы 10000 тенге (магистранттар мен докторанттарға – 4000). Жарна мақалаға оң пікір алған соң ғана, кезекті саны басылымнан шыққанға дейін төленеді.

Басылым реквизиттері:

«Қазақ ұлттық хореография академиясы» КАҚ

Астана қ., «Есіл» ауданы,

Орынбор к-сі, 8-үй, 3-қабат. А323 к.

БИН 150 440 022 153

ИИК KZ 72926150119P504004

БИК KZKOKZKX

“КАЗКОММЕРЦБАНК” АҚ

Мақала мәтіні электронды түрде және қағаз бетінде мына мекен-жай бойынша қабылданады: 010000, Астана қ., Ұлы дала к-сі 9, Қазақ ұлттық хореография академиясы, Редакциялық-басылым бөлімі немесе e-mail: artsballet01@gmail.com

Мақалаға қойылатын талаптар

Мақала көлемі — **20 мың таңбадан бастап** (10 беттен кем емес). Пішімі: компьютермен Microsoft Word 2000, 2003, 2007, 2010 (*.doc, *.docx, *.rtf кеңейтілімдерімен) пішімімен басылған; қаріп —

Times New Roman немесе Times Kaz, негізгі мәтінде 14 кегль, ескертулерде, резюмелерде, суреттер мен кестелердің астындағы жазуларда — 12. Әр беттегі сілтемедегі ескертулер «Word» бағдарламасында «сілтеме» қызметін (ctrl+alt+f) қолдану арқылы қойылады. Жұмыс соңындағы ескертулер қолданбау. Жоларалық интервал — дара, барлық жағының жиегі — 2 см, ені бойынша түзету.

Мақалада төмендегі мәліметтер болуы тиіс:

1. ГТАХР¹ индексі – бірінші беттің жоғарғы жағындағы сол жақ бұрышында.

2. Бірінші бетте тақырыптың үстіңгі оң жағында – барлық авторлардың тегі мен аты-жөнінің бірінші әріптері (қосымша 1-ді қараңыз).

3. Тақырып беттің ортасында. Мақаланың атауы қысқа (10 сөзден артық емес), бірақ мағыналы болуы тиіс. Сондай-ақ, зерттеудің негізгі нәтижесін көрсетуі керек. Тақырып қаралау бас әріппен жазылады, қаріп көлемі 14, мақұлданған қысқартулардан басқа қысқартуларға жол берілмейді.

4. Аннотация (10 сөйлемнен кем емес). Мақаланың тақырыптамасын, практикалық құндылығын, жаңалығын, негізгі қағидалары мен зерттеу қорытындыларын көрсетеді.

5. Тірек сөздер (9 сөзден артық емес).

6. Авторлар жайлы қысқаша мағлұмат (қосымша 2-ні қараңыз).

Мақала тақырыбы, авторлар жайлы мағлұматтар, аннотация және тірек сөздер 3 тілде ұсынылады: қазақ, ағылшын, орыс.

Мақаланы автоматты түрде нөмірленген пайдаланылған әдебиеттер тізімі аяқтайды («Әдебиеттер» атауымен). Әдебиеттер дәйексөздерді келтіру ретімен жасалады. Мақала мәтінде қолданылған әдебиеттің реттік нөмірі және беттің нөмірі үтір арқылы квадрат жақшада беріледі (Мысалы: [17, 25 б.], [3, 36 б.]). Пайдаланылған әдебиеттер тізімі МЕМСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Жалпы талаптар және құру ережелеріне» сәйкес рәсімделеді. Электрондық құжаттарға сілтемелер МЕМСТ 7.82-2001 «Библиографиялық жазба. Электрондық ресурстардың библиографиялық сипаттамасы» сәйкес рәсімделуі тиіс». Библиографиялық жазба түпнұсқа тілінде жазылады (қосымша 3-ті қараңыз).

Пайдаланылған әдебиеттер тізімінен кейін SCOPUS және басқа да дерекқорларға енгізу үшін роман әріптерімен жазылған

---

¹ Ғылыми-техникалық ақпараттың халықаралық рубрикаторы: <http://grnti.ru/>

Мысалы:

ГТАХР 13.07.25

әдебиеттер тізімінің (References) жеке топтамасы беріледі, шетелдік дереккөздердің бар-жоғына қарамастан пайдаланылған әдебиеттер тізімі орыс тілді бөлімге қайталанады. Егер тізімде шетелдік басылымдарға сілтеме болса, олар латын әліпбиімен жазылған тізімде толығымен қайталанады.

References-те бөлу белгілері («//» и «-») қолданылмайды. Дереккөз атауы мен қайдан, қашан, қанша данамен, қандай көлемде шыққаны жөніндегі мәліметтер автордың аты-жөнінен қаріп түрімен (курсив, нүкте немесе үтірмен) ажыратылады.

Библиографиялық сілтеменің құрылымы: авторлар (транслитерация), дереккөз атауы (транслитерация), шығу жылы және орны, мақала тілі жақша ішінде көрсетіледі.

Аударылған журналдан алынған мақалаға сілтеменің мысалы:

Gromov S.P., Fedorova O.A., Ushakov E.N., Stanislavskii O.B., Lednev I.K., Alfimov M.V. *Dokl. Akad. Nauk SSSR*, **1991**, 317, 1134-1139 (*in Russ.*). (қосымша 3-ті қараңыз).

<http://www.translit.ru/> сайтында әр түрлі жүйелерді қолданып, орысша жазылған мәтінді латын әліпбиіне транслитерация жасайтын бағдарламаны тегін қолдануға болады. Бағдарлама – өте қарапайым, дайын сілтемелерге қолданған ыңғайлы. Мысалы, АҚШ Конгресі Кітапханасының (LC) жүйесін таңдау арқылы барлық әріптік сәйкестіктердің суретін аламыз. Арнайы алаңға пайдаланылған әдебиеттер тізімін орыс тілінде толығымен енгізіп, «в транслит» батырмасын басамыз.

Транслитерацияланған сілтемені өзгертейік:

1) Мақаланың атауының транслитерациясын алып тастаймыз;

2) Арнайы бөлу белгілерін алып тастаймыз (“//”, “-”);

3) Дереккөз атауын курсивпен белгілейміз;

4) Жылын қаралау қаріппен белгілейміз;

5) Мақала тілін көрсетеміз (*in Russ.*).

Кестелер мен суреттер негізгі мәтінге енгізілуі тиіс, сонымен қатар кез келген графикалық пішімде жеке файлмен қоса жіберілуі керек (JPEG, TIFF, BMP және т.б.). Барлық кестелер мен суреттердің астында жазуы мен нөмірі болуы керек (қосымша 4-та қараңыз).

Азат жол 1,25 см бос жермен басталады (бірақ табуляция мен бос орын (пробел) көмегімен емес); азат жолдар аралығы – қалыпты, қаріптегі өзгерістер *курсивпен* ерекшеленеді. Мақала тақырыбы – **БАС ӘРІППЕН** қаралау қаріппен (ортаға тураланған). Тақырыптың алдында – автордың аты-жөнінің бірінші әріптері мен тегі *курсивпен*, қалыпты кіші әріптермен: оң жаққа тураланған. Тақырыпшалар – **қаралау қаріппен**, тырнақшалар – типографиялық «», дәйексөз ішінде – қалыпты тырнақшалар “”.

Балет терминдері французша жазылады (En dedans, Tendue, Leve). Даталар цифрмен белгіленеді: ғасырлар – рим цифрларымен, жылдар мен онжылдықтар – араб цифрларымен.

Мақала авторлары рецензиялаушылардың оң пікірін алған соң редакциямен келісімшартқа отырады және жарнаны уақытында төлеуге, мағлұматтың, дәйексөздердің, сілтемелердің және әдебиеттердің нақтылығы мен дәлдігіне толығымен жауапты.

Редакциялық кеңес журналдың мәселелеріне және жоғарыда сипатталған талаптарға сәйкес келмейтін мақалаларды қарастырмайды.

Мақала файлы бірінші автордың тегі мен аты-жөнінің бірінші әріптерімен аталуы тиіс (мысалы, Жуматов А.И.doc немесе Zhumatov A.I.doc). Мақала қолжазбасын мұқият салыстыра тексеріп, негізгі мәтіннің соңғы бетінде барлық авторлар қол қоюы керек. Мақалалар жалпы редакцияланудан өтеді. Өткізілген мақалалар авторларға қайтарылып берілмейді.

Барлық мақалаларды «Arts Academy» журналының редакциялық кеңесінің мүшелері немесе ғылым кандидаты, докторы, PhD ғылыми дәрежелеріне сәйкес ғылым саласының сарапшылары рецензиялайды. Рецензиялаушыны редакция алқасы анықтайды. Рецензия авторлардың қолына берілмейді.

Мақала авторларынан барлық мәліметтерді бір құжатпен (бір файлмен) жіберу және мақаланы рәсімдеу ережелерін сақтау сұралады.

«Arts Academy» журналына арналған мақалалар бойынша әдістемелік ұсыныстар

Құрметті Автор!

«Arts Academy» журналының редакциялық алқасы басылым және оның авторларының алдында келесі мақсат қояды – халықаралық деңгейде танылу, Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті басылымдарының тізіміне, ғылыми басылымдардың беделді рейтингісіне ену, дәйексөз алу көрсеткішінің жоғарғы деңгейіне жету (IMPACT-фактор, SCOPUS, Thomson Reuters), сондықтан мақаланы рәсімдеу сапасына талаптар жоғары.

Осыған орай Сіздердің назарларыңызды ғылыми зерттеудің сапасына және баяндалған мәлімет тілінің сапасына аударамыз: ағылшын тіліндегі мақалалар шетел ғалымдарымен рецензияланады, қазақ және орыс тілдеріндегі мақалаларды халықаралық және республикалық ғалымдар рецензиялайды. Жұмыс барысында рецензиялаушылар мақаланы түзетуге жібереді, түзетуді әр автор өзі жасауы тиіс.

Мақалаға қойылатын талаптар:**1. Мақала бұрын жарияланбаған жаңа болуы қажет.**

Егер мақала ағылшын тілінде жарияланатын болса, ағылшын тілінің сапасы кәсіби болуы керек. Ондай сапаны тек қана ағылшын тілінде сөйлеуші (ағылшын тілінде сөйлейтін ел тұрғыны), ілеспе аудармашы немесе жылына 1 айдан кем емес уақыт ағылшын тілінде сөйлейтін елде тұратын (үнемі ағылшын тілінде сөйлеп тұратын) адам ғана бере алады. **Бірлескен авторлар саны** 3 адамнан аспауы керек.

2. Мақаланың стандартты көлемі: Мақала көлемі — **10 мың таңбадан бастап** (10 беттен бастап). Негізгі мәтін – кегль 14, ескертулерде, резюмелерде, суреттер мен кестелердің астындағы жазуларда — 12. Дәйексөздер негізгі мәтіннен 1 кегльге кішірек ресімделеді, курсивпен ерекшеленеді.

3. Мақала тақырыбы – 10 сөзге дейін.

4. Аннотация (10 сөйлемнен кем емес). Мақаланың тақырыптамасын, тәжірибелік құндылығын, жаңалығын, негізгі қағидалары мен зерттеу қорытындыларын көрсетеді.

5. Тірек сөздер (9 сөзден артық емес).

Мысалы: *Берілген мақала келесі мәселелерге арналады..., Автор келесі сұрақтарға талдау жасады..., мынадай заңдылықтарды ашты..., Ерекше назар аударылды..., Зерттеу жұмысының негізінде автор мынадай ұсыныстар, дәлелдемелер жасайды... .*

Авторлар жайлы қысқаша мағлұмат (*Қосымша 2-ні қараңыз*).

6. Тақырыпшалар. Мақала мәтінін бірнеше бөлімге бөліп, әрқайсысына тақырыпша қою керек (зерттеу тіліне сәйкес): *Abstract. Keywords. 1. Introduction. 2. Methods. 3. Literature Review. 4. Results. 5. Discussions. 6. Conclusions. References.*

Kіріспе

Кіріспеде мәселенің ғылымдағы өзектілігін көрсету керек. Тәжірибелік маңызы да көрсетілуі тиіс. Міндетті түрде дүниежүзілік ғылымға қосатын үлесі жайлы жазу керек. Өзектілігі мақаланы жазу барысында ашылуы тиіс.

Көлемі – 1-2 бет.

Зерттеу әдістері

Зерттеудің әдістерінің сипаттамасы. Тәжірибенің ұйымдастырылуы, қолданылған әдіс-тәсілдер, қолданылған ғылыми аппарат сипатталады, зерттеу объектісі жайлы толық мағлұмат беру. Кең таралған зерттеу әдістері: бақылау, сұрақ-жауап, тестілеу, тәжірибе, зертханалық тәжірибе, талдау, моделдеу, зерттеу және жалпылау.

Көлемі – 1-2 бет.

Тақырып бойынша әдебиеттериге шолу

Әдебиеттерге шолу жасау бөлімінде 20-40 дереккөздер қарастырып, авторлардың көзқарасын салыстыру; ағылшын тіліндегі дереккөздер де қарастырылуы тиіс.

Көлемі – 1-2 бет.

Зерттеу нәтижесі

Зерттеудің мақсаты мен міндеттері.

Зерттеу сипаттамасы. Автордың жаңашыл көзқарастарына назар аударылу керек.

Ғылыми жаңалығы міндетті түрде сипатталуы керек (әлемдік ғылымды дамытуға арналған қағидалардың болуы да міндетті).

Мақаланың тақырыбы сипатталуы керек.

Отандық тәжірибені іске қосу қажет.

Салыстыру үшін шетелдік тәжірибені де қарастыруға болады.

Шетелдік тәжірибеден нені өз еліңізде қолдануға болатыны туралы қорытынды жасау.

Отандық тәжірибенің дүниежүзілік ғылымға деген маңызы жайлы қорытынды жасау.

Зерттеудің қандай нәтижелері қолданылуда?

Алдағы уақытта нені қолдануды ұсынасыз?

Зерттеу тақырыбыңыздың еліңізде және әлемде қандай келешегі бар?

Көлемі – 5-7 бет.

Нәтижелерді талқылау

Зерттеу нәтижелері жалпыланып, бағаланады. Мақаладағы нәтижелерді басқа авторлардың зерттеу нәтижесімен салыстыру. Алынған нәтижелердің нақтылығын бағалап, басқа да нәтижелермен салыстыру. Зерттеу барысындағы нәтижелердің адамзатқа бұған дейін таныс білім саласындағы орнын анықтау.

Көлемі – 1-3 бет.

Қорытынды

Қорытындыда мақаланың тұжырымдамасын келтіреміз.

Қорытындыда мақаланың қағидалары қайталанбауы керек. Негізгі бөлімнің аналитикалық жалпы қорытындысы берілуі керек.

Көлемі - 1 бет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

Әдебиеттердің рәсімделуінің халықаралық журналдар мен отандық журналдардан айырмашылығы жоқ.

Әдебиеттердің 20-40 дереккөз болуы қажет. Оның ішінде соңғы 3 жылда шыққан мәліметтер 20-дан кем емес болуы керек. Шетелдік дереккөздердің саны 15-тен кем емес болуы тиіс.

Егер ескі дереккөздер қолданылатын болса, жаңаларын қосу міндетті. Пайдаланылған әдебиеттер тізімін рәсімдеу орыс тілінде, бірақ латын әріптерімен транслитерация жасалуы тиіс.

7. Рәсімдеу.

Журнал талаптарына сай рәсімделеді.

8. Басқа да ерекшеліктер.

Мақала философиялық емес болса, мәтінде кемінде 1 кесте мен 1 сурет болуы керек. Кестелер мен суреттердің сапасы жоғарғы болуы тиіс. Диаграммалар және сол сияқты объектілер түрлі түсті емес болуы керек. Суреттер астындағы жазу қаріпі – 12 (қосымша 4-ті қараңыз).

Егер мақалада жүргізілген зерттеу жұмысы сипатталса, қорытындыда міндетті түрде нұсқаулар берілуі тиіс, сондай-ақ автор келешектегі зерттеу жоспары жайлы жазуы керек.

Грант. Егер мақала грант бойынша орындалған болса, грант мақаланың басында көрсетіледі. Гранттың нөмірін, кімнен және кімге берілгенін көрсету керек.

Рецензиялаушылардың ескертулері бар жұмыстар түзетілуі керек. Кейде олар болмашы ғана, қосымша жазуды және жөндеуді қажет етеді.

Автордың рецензиялаушылармен жұмыс әдебі бар. Ол бойынша, мәтіндегі өзгерістер басқа түспен белгіленуі тиіс (қызыл немесе көк). Бұл барлық қатысушыларға жасалған өзгерістерді бірден көруге мүмкіндік береді. Бұл жариялау процесін тездетеді.

Рецензенттердің ескертулерімен жұмыс нұсқалары:

1. Мақала авторы, рецензиядан кейін мақаланы өз бетімен түзетуі тиіс. Түзету мерзімі – 5-7 күн.

Ескертулерге назар аударуды сұраймыз.

Плагиат. Егер автор өзге автор мәтінін дереккөздегі қалпында алған болса, оны тырнақшаға алып, сілтемені көрсетуі керек («Дәйексөз» (Тегі, жылы) немесе «Дәйексөз» [12, 10]).

Қосымша 1.

Мақаланың бірінші бетін рәсімдеу мысалы

FTAХР 18.49.01

Г.Ю. Саитова¹

*¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Астана, Қазақстан)*

ҰЛТТЫҚ БИ ДӘСТҮРДІ САҚТАУ ЖӘНЕ ЖАЛҒАСТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Аннотация

Мақала халықтық би, халық шығармашылығы тақырыптарына тоқталды. Би фольклорының рөлі мен маңызы, би мұрасын сақтау мәселелері қарастырылады. Салыстырмалы талдау Шығыс пен Батыстың елдерін

байланыстыратын трансқұрлықтық бағытта («Ұлы Жібек жолы») өмір сүрген халықтардың би дәстүрлерін салыстырады.

Тірек сөздер: би фольклоры, түрлері мен жанрлары, ұлттық би, этномәдени байланыстар, хореография дәстүрлері, Усулидің ритмдік формуласының хореографиясы.

Қосымша 2. Авторлар жайында қысқаша мағлұмат

Аты-жөні (толық)	
Мақала тақырыбы	
Ғылыми дәрежесі	
Ғылыми атағы	
Жұмыс немесе оқу орны	
Ғылыми жетекшісі	
Ғылыми жетекші атағы, дәрежесі	
Телефоны	
E-mail	

Қосымша 3.
Әдебиеттер.
Рәсімдеу мысалдары

Журнал

1. Пак Н.С. Социологические проблемы языковых контактов // Вестник КазУМОиМЯ. Серия Филология. – 2007. – № 2(10). – С. 270-278.

Кітаптар

1. Назарбаев Н.А. В потоке истории. – Алматы: Атамұра, 1999. – 296 с.

2. Павлов Б.П. Батуев С.П. Подготовка водомазутных эмульсий для сжигания в топочных устройствах // В кн.: Повышение эффективности использования газообразного и жидкого топлива в печах и отопительных котлах. – Л.: Недра, 1983. – 216 с.

Жинақтар

1. Абусейтова М.Х. История Центральной Азии: концепции, методология и новые подходы // Матер. междунар. науч. конф. «К новым стандартам в развитии общественных наук в Центральной Азии». – Алматы: Дайк-Пресс, 2006. – С. 10- 17.

Заннамалар

1. Постановление Правительства Республики Казахстан. Об утверждении Плана первоочередных действий по обеспечению стабильности социально-экономического развития Республики Казахстан: утв. 6 ноября 2007 года, № 1039 // ИС ПАРАГРАФ. – 2009, октябрь – 20.

2. Указ Президента Республики Казахстан. «О государственных премиях Республики Казахстан в области науки и техники имени Аль-Фараби, литературы и искусства»: утв. 21 января 2015 года, № 993 (с изменениями от 10.10.2016 г.)

Газеттер

1. Байтова А. Инновационно-технологическое развитие – ключевой фактор повышения конкурентоспособности // Казахстанская правда. – 2009. – № 269.

Стандарттар

1. ГОСТ 7.1–2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. – Взамен ГОСТ 7.1–84, ГОСТ 7.16–79, ГОСТ 7.18–79, ГОСТ 7.34–81, ГОСТ 7.40–82; введ. 2004–07–01. – М.: Изд-во стандартов, 2004. – III, 48 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

Электрондық дереккөздер

1. Российская государственная библиотека [Электронный ресурс] / Центр информ. технологий РГБ; ред. Власенко Т. В.; Web-мастер Козлова Н. В. – М.: Рос. гос. б-ка, 1977. Режим доступа: <http://www.rsl.ru>.

ЖАРИЯЛАНБАҒАН ҚҰЖАТТАР

Ғылыми-зерттеу жұмы есебі

1. Формирование и анализ фондов непубликуемых документов, отражающих состояние науки Республики Казахстан: отчет о НИР (заключительный) / НЦ НТИ: рук. Сулейменов Е.З.; исполн. Кульевская Ю.Г. – Алматы, 2008. – 166 с. – № ГР 0107РК00472. – Инв. № 0208РК01670.

Диссертациялар

2. Избаиров А.К. Нетрадиционные исламские направления в независимых государствах Центральной Азии: дис. ... д. и. н.: 07.00.03 / Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова. – Алматы, 2009. – 270 с. – Инв. № 0509РК00125.

Транслитерация (лат.):

I. Gromov S.P., Fedorova O.A., Ushakov E.N., Stanislavskii O.B., Lednev I.K., Alfimov M.V. *Dokl. Akad. Nauk SSSR*, **1991**, 317, 1134-1139 (*in Russ.*).

Қосымша 4.

Суреттер мен кестелерді ресімдеу.

Сурет 1. Сурет атауы. Сурет дереккөзі.

REQUIREMENTS TO MATERIALS SUBMITTED FOR PUBLICATION IN JOURNALS

The publication is devoted to topical problems such as:

- *History of choreographic art,*
- *Pedagogy of Choreography,*
- *Art history,*
- *Modern culture,*
- *Management in the arts and education,*
- *Social and Human Sciences.*

Scientists, teachers of higher and secondary educational institutions, employees of research institutions, doctoral students and undergraduates as well as senior students of higher educational institutions, working on above – mentioned issues will be invited to the publication,

Articles for the fourth issue will be accepted **until November 10, 2017**. Reports, which will be sent later, will be included in the next issue of research. Requirements for registration of articles are attached. The deadlines of entries for the following issues are February 10, May 10 and August 10.

The registration fee for publication is 10,000 tenge (for master and doctoral students- 4000). The fee may be paid only after receiving a positive review and before the release of the next issue of the press.

Publication requisites:

**NAO "Kazakh National
Academy of Choreography "**
Astana, "Yesil" district
Str. Orynbor h.8, floor 3. A323
BIN 150440022153
IIC KZ 72926150119P504004
BIC KZKOKZKX
The "Kazkommertsbank" AO

The text of the article is submitted **in electronic and paper forms** to the address: 010000, Astana, st. Uly Dala 9, Kazakh National Academy of Choreography, Editing and Publishing Department or to the e-mail: artsballet01@gmail.com

The volume of articles — **up to 20 thousand characters** (10 pages). Format: computer typesetting in the format of Microsoft Word 2000, 2003, 2007 2010 (with the extension *.doc, *.docx, *.rtf); font — Times New Roman and Times KAZ, 14 PT in the main text, 12 notes, summary, captions and tables. Notes (footnotes) are paginal, using the

function of footnote (ctrl+alt+f) in the program "Word". Do not use endnotes. Line spacing — single, all margins — 2 cm, alignment on width.

The article must include the following information:

1. IRSTI (International Rubricator of Scientific and Technical Information) – on the first page in the upper left corner.

2. On the first page right above the headline, initials and surnames of all authors (see Appendix 1).

3. The title on the center of page. The article title should be brief (no more than 10 words), but informative, it should reflect the main results of the research. The title is typed in bold capital letters, font size 14, any abbreviations, except generally accepted must not be used the title.

4. Abstract (not less than 10 sentences). It reflects the theme of the article, the practical value, the novelty, the main provisions and conclusions of the research.

5. Key words (up to 9).

6. Brief information about the authors (see Appendix 2).

Title of the article, information about the authors, annotation and key words must be given in three languages: Kazakh, Russian and English.

The article ends with automatically numbered references (with the heading "references"). References are listed in the order of citation in the article. A serial number of the source in the article text is given from the list of references in square brackets through comma i.e. the page number in the source (Examples: [17, p. 25], [3, p. 36]). References are made according to GOST 7.1-2003 "Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules". References to electronic documents should be formatted in accordance with GOST 7.82-2001 "Bibliographic record. Bibliographic description of electronic resources". Bibliographic recording is performed in the original language. (see Appendix 3).

A list of references in the Roman alphabet must go after the list of references (References) for SCOPUS and other DATABASES completely separate unit, repeating the list of references to the Russian language part, irrelevant of the presence of foreign sources. If the list has links to foreign publications, they are repeated in the list prepared in the Roman alphabet (Latin).

State rubricator of scientific and technical information: <http://grnti.ru/>

For example:

IRSTI 13.07.25

Punctuation marks ("/" and "-") should not be used in References. The name of the source and output are separated from the authors by font type, often by italics, period, or comma.

Structure of bibliographic references: authors (transliteration), title of the source (transliteration), output data, indication of the language of the article in parentheses.

An example of referencing for an article from the Russian translated journal:

S. P. Gromov, O. A. Fedorova, E. N. Ushakov, O. B. Stanislavskii, Lednev I. K., Alfimov M. V. *Dokl. Akad. Nauk SSSR*, **1991**, 317, 1134-1139 (*in Russ.*). (see Appendix 3).

On the website <http://www.translit.ru/> you can have a free access to the transliteration of the Russian text into Latin, using different systems. The program is very simple, it is easy to use for ready reference. For example, choosing the option of Library of Congress (LC) system in USA, we will get a picture of all letter correspondences. Insert in the box the entire text of the bibliography in Russian and click "translit".

Convert transliterated reference:

- 1) remove the transliteration of the title of the article;
- 2) remove special separators between fields ("/", "-");
- 3) italicize the name of the source;
- 4) give the year in bold;
- 5) specify the language of the article (*in Russ.*).

Diagrams and figures should be inserted in the main text and also attached as separate files in any graphic formats (JPEG, TIFF, BMP, etc.). All illustrations must be signed and numbered below the figure (see Appendix 4).

Paragraphs are marked by indentation of 1.25 cm (but not with tabs or spaces); the spacing between paragraphs – regular, font typewriter - *italic*. The article title must be written in bold with **CAPITAL LETTERS** (Center alignment). Before heading – the initials and surname of the author should be given *in italics*, in usual lower case letters: alignment to the right. Subheadings – **in bold**, quotation marks – typographical "", inside quotes – "normal". Ballet terms must be written in French (En dedans, Tendue, Leve). Dates are denoted by numbers: ages – in Roman, years and decades – in Arabic.

The authors conclude the contract with the editor Board after approval by the reviewers of the article, and are solely responsible for timely payment, for the accuracy or reliability of the information, citations, references and bibliographies.

Articles that are not relevant to the issues of the magazine and to the above-mentioned requirements will not be considered by the editorial Board.

The article file should be named with the surname and initials of the first author (e.g. Zhumatov A.И.doc or Zhumatov A.I.doc). The manuscript should be proofread and signed by the author on the last page of the main text. Articles are subject to general editing. Submitted articles will not be returned to authors.

All articles are reviewed by members of the editorial Board of the journal "Academy of arts" or by experts in the relevant field, who have academic degrees of candidate, doctor of Sciences or PhD. The reviewer is chosen by the editorial Board. The review will not be given to authors.

Request to authors of articles is to submit all material in one document (single file) and to follow the Rules in preparing the article.

METHODICAL RECOMMENDATIONS ON ARTICLES FOR "ACADEMY OF ARTS" SCIENTIFIC JOURNAL

Dear Author!

The editor Board of the journal "Academy of arts" ("Arts Academy") sets the goal for the publication and its authors to achieve international recognition, to join the list of publications CCES and authoritative ranking of scientific publications, to attain high indicators of different citation indices (IMPACT factor, SCOPUS, Thomson Reuters), that's why we have high demands on the quality of papers.

In this regard, we draw your attention to the quality of the research and the quality of language teaching material: articles in English language will be reviewed by foreign scientists, articles in the Kazakh and Russian languages – by international and national scientists. In the process, the reviewers will send the article for revision, which should be done by every author on his own.

Requirements to the article:

1. New article, which was not published before.

If the article is published in the English language, then the English must be professional. Such quality can only be given by a native speaker (a resident of English-speaking countries), interpreter or person who lives in an English speaking country not less than 1 month per year (and constantly communicates in English). **The maximum number of co-authors is 3 people.**

2. The standard volume of article: article volume — **from 10 thousand characters** (10 pages). 14 PT in the main text, 12 in notes, summaries, captions, diagrams. Quoted texts must be given in a 1 PT smaller than the main text and should be italicized.

3. Title (theme) of the article – up to 10 words.

---

4. **Annotation** (not less than 10 sentences. It reflects the theme of the article, the practical value, the novelty, the main provisions and conclusions of the research.

Key words (up to 9).

Example: *This article is devoted to.... The author analyzed the typical questions... revealed regularities.... Particular attention is drawn on ... and... On the basis of the conducted research the author formulates..., proves ..., offers....*

Brief information about the authors (see Appendix 2).

5.Headings. The text of the article should be broken up and these segments should have separate headings (depending on the language of the research): *Abstract. Keywords. 1. Introduction. 2. Methods. 3. Literature Review. 4. Results. 5. Discussions. 6. Conclusions. References.*

Introduction

In the introduction you need to specify the problem, which did not receive sufficient attention in science. You should point out its practical value. Be sure to write about the contribution of this article to the global science. And then when writing the article, you should disclose the specified relevance.

Volume – 1-2 pages.

Methods

A description of the methods and techniques of research. Describe the organization of the experiment, the methodology used, the equipment used, give a detailed information about the object of study (living (experimental) or non-living objects). The types of research methods (most common): observation, survey, test, experiment, laboratory experience, analysis, modeling, learning and generalization.

Volume - 1-2 pages.

Literature Review

To consider 20-40 sources in the review of literature (preferably) and to compare the authors' views; the part must be English sources.

Volume – 1-2 pages.

Results

The purpose and objectives of the research.

Description of the study. Focus on your innovative thinking.

Scientific novelty is obligatory (clauses, which are interesting for the development of the world science, are compulsory).

Mandatory description of what stated in the article theme.

It is necessary to use the domestic experience.

It is possible to study foreign experience to make comparisons.

To make conclusions of international experience that can be used in your country.

To make a conclusion about the importance of domestic experience for the world science.

Which results of the study are already being used?

What do you suggest to use in the future?

What is the prospect of the stated research topic in your country and in the world?

Volume 5-7 p.

Discussions

Includes a synthesis and assessment of the results of the study. It is necessary to compare the results of the article with the research results of other authors. Having considered other scientific concepts, to determine the position, which can explain the obtained results. To get the validation of the obtained results and their comparison with other people's results. The author defines the importance of results obtained in the study in the knowledge structure known to a mankind.

Volume – 1-3 pages.

Conclusions

The conclusions summarize the article.

The conclusions should not repeat the provisions of article. You should provide analytical generalization of the main part of the article.

Volume -1 page

References

A list of references to international journals is not always different from that which we do for national magazines.

The list of references should include (preferably) 20-40 sources. Of them over the last 3 years should be not less than 20 sources. You should use foreign sources not less than 15 PCs.

If you are using older sources, be sure to add a new one. Technical requirement of registration of the list of literature is in Russian language with transliteration in the Latin alphabet.

6. Design.

According to requirements of the journal.

7. Other features.

If the article is not a philosophical text, you must have at least 1 table and 1 figure. Tables and figures should be of a good quality. Charts and similar objects must be in black and white. The signed figures are given with 12 fonts (see Appendix 4).

If the article describes a study, you have to write recommendations in conclusion, as well as prospects of further research (what the author do plan to investigate further).

Grant. If the article is made according to the grant, then the grant is indicated in the beginning of the article. You must include the grant number, by whom it was issued and to whom.

Work with reviewers' comments requires revision of the article. Sometimes they are minimal, often you need to add something and fix.

There are the accepted ethics of work of the author with the reviewers of the articles, therefore the changes in the text will always be

---

marked with a different color (red or blue). It helps everyone quickly see what has been done. And this will accelerate the publishing process.

The options of work with the comments of the reviewers:

1. After review the author of the article should complement the (correct) article on his own. The standard time for correction is 5-7 days. Please do not skip (ignore) the comments.

Plagiarism. If the author takes someone else's text in the form in which it is presented in the source, it is necessary to begin it with a quote, end with a quote and put a footnote ("Quotation" (Surname, year) or "Quote" [12, 10]).

*Appendix 1
Example of the first page of an article*

IRSTI 18.49.01

G.Y. Saitova¹

*¹Kazakh National Academy of Choreography
(Astana, Kazakhstan)*

**NATIONAL DANCE AS A FACTOR OF CONSERVATION
AND CONTINUATION OF TRADITIONS**

Annotation

The article touches the theme of the national dance, folk art and the role and importance of dance folklore, preservation of dance heritage. Comparative analysis compares the dance traditions of the people who lived on the transcontinental route (the "Great Silk Road"), connecting the countries of the East and the West.

Keywords: *dance folklore, types and genres, national dance, ethnocultural connections, traditions of choreography, choreography of the rhymo formula of Usuli.*

*Appendix 2.
Brief information about the authors*

Name Last Name Middle Name	
Topic of the research	
Scientific or Academic degree	
Academic status	
Place of work or study, position	
Scientific advisor / advisor (for master students)	
His degree, academic status, position (of a scientific advisor)	
Contact information (phone)	
E-mail	

Journal

1. Pak N. With. *Sociological problems of language contacts // Vestnik of KazUIR & WL. Series Philology.* – 2007. – № 2(10). – P. 270-278.

Books

1. Nazarbayev N. *In the stream of history.* – Almaty: Atamura, 1999. – 296 p.

2. Pavlov B. P. Batuev S. P. *Preparation of water-black oil emulsions for combustion in the combustion device // In kN.: Improving the efficiency of the use of gaseous and liquid fuels in furnaces and heating boilers.* – Leningrad: Nedra, 1983. – 216 p.

Collections

1. Abuseitova M. H. *a History of Central Asia: concepts, methodology and new approaches // Mater. Intern. scientific. Conf. "To the new standards in the development of social Sciences in Central Asia".* – Almaty: Dyke-Press, 2006. – S. 10 - 17.

Legislative materials

1. *Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan. Approval of the Plan of priority actions to ensure stability of the socio-economic development of the Republic of Kazakhstan: approved. On 6 November 2007*, No. 1039 // is PARAGRAPH. – October, 2009 – 20.

2. *The Decree of the President of the Republic of Kazakhstan. "On state awards of the Republic of Kazakhstan in the field of science and technology named after al-Farabi, literature and art": approved. 21 January 2015*, No. 993 (amended 10.10.2016)

Newspapers

1. Baitova A. *Innovation and technological development is a key factor of competitiveness // Kazakhstanskaya Pravda.* – 2009. – No. 269.

Standard(GOST)

1. GOST 7.1–2003. Bibliographic record. Bibliographic description. – Instead of GOST 7.1–84 and GOST 7.16–79, GOST 7.18–79, GOST 7.34–81, GOST 7.40–82;]. 2004– 07-01. – M.: Publishing house of standards, 2004. III, 48 p. – (the System of standards on information, librarianship and publishing).

Electronic resources

1. *Russian state library* [Electronic resource] / Centre for info. technologies RSL; ed Vlasenko, T.V.; Web master Kozlova N.V. – M.: ROS. state library, 1977. Mode of access: <http://www.rsl.EN>.

UNPUBLISHED DOCUMENTS

Reports on research work

1. *Generation and analysis of funds of unpublished documents, reflecting the state of science of the Republic of Kazakhstan: research reports (final)* / NC STI: hands. Suleymenov E. Z.; Executive. Kolevska YG – Almaty, **2008**. – 166 p. – № GR 0107PK00472. – Inv. No. 0208PK01670.

Thesis

2. Izbaïrov A.K. *Unconventional Islamic directions in the independent States of Central Asia*: dis. ... doctor of historical Sciences: 07.00.03 / Institute of Oriental studies. R.B. Suleïmenov. – Almaty, **2009**. – 270 p. – inv. No. 0509PK00125.

Transliteration (lat.):

1. S. P. Gromov, O.A. Fedorova, E.N. Ushakov, O.B. Stanislavskii, Lednev I.K., Alfimov M.V. *Dokl. Akad. Nauk SSSR*, **1991**, 317, 1134-1139 (in Russ.).

*Appendix 4.
Illustrations design*

Pic 1. Name of the picture. Source of the picture

ПЕРЕЧЕНЬ ТРЕБОВАНИЙ, ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫХ К МАТЕРИАЛАМ, ПРЕДОСТАВЛЯЕМЫМ ДЛЯ ПУБЛИКАЦИИ В ЖУРНАЛЕ

Издание посвящено актуальным проблемам:

- *история хореографического искусства,*
- *педагогика хореографии,*
- *искусствоведение,*
- *современная культура,*
- *менеджмент в искусстве и образовании,*
- *социально-гуманитарные науки.*

К публикации приглашаются ученые, педагоги высших и средних учебных заведений, сотрудники научно-исследовательских организаций, докторанты и магистранты, а также студенты старших курсов высших учебных заведений, работающие по вышеобозначенным проблемам.

Материалы на четвертый номер принимаются **до 10 ноября 2017 года**. Доклады, присланные позже, переходят на рассмотрение в следующий номер. Требования к оформлению статей прилагаются. Срок подачи статей для следующих номеров 10 февраля, 10 мая, 10 августа.

Организационный взнос для публикации составляет 10000 тенге (магистрантам и докторантам – 4000). Взнос может быть уплачен только *после получения положительной рецензии* и до выхода очередного номера из печати.

Реквизиты для публикации:

НАО «Казахская национальная академия хореографии»

г. Астана, район «Есиль»,

ул. Орынбор д.8, этаж 3. К А323

БИН 150 440 022 153

ИИК KZ 72926150119P504004

БИК KZKOKZKX

АО “КАЗКОММЕРЦБАНК”

Текст статьи предоставляется *в электронном и бумажном варианте* по адресу: 010000, г. Астана, ул. Ұлы дала 9, Казахская национальная академия хореографии, Редакционно-издательский отдел или на e-mail: artsballet01@gmail.com

---

Объем статьи — **от 20 тыс. знаков** (10 страниц). Формат: компьютерный набор в формате Microsoft Word 2000, 2003, 2007, 2010 (с расширением *.doc, *.docx, *.rtf); шрифт — Times New Roman и Times Kaz, 14 кегль в основном тексте, 12 — в примечаниях, резюме, подписях к рисункам и таблицам. Примечания (сноски) постраничные, ставятся с использованием функции «сноска» (ctrl+alt+f) в программе «Word». Концевые сноски не использовать. Межстрочный интервал — одинарный, все поля — 2 см, выравнивание по ширине.

Статью должна сопровождать следующая информация:

7. Индекс МРНТИ² – на первой странице в левом верхнем углу.

8. На первой странице справа над заголовком – инициалы и фамилии всех авторов (см. приложение 1).

9. Заголовок по центру страницы. Название статьи должно быть кратким (не более 10 слов), но информативным, отражать основной результат исследования. Заголовок набирается полужирными прописными буквами, размер шрифта 14, в заглавии не допускается употребление сокращений, кроме общепризнанных.

10. Аннотация (не менее 10 предложений). Отражает тематику статьи, практическую ценность, новизну, основные положения и выводы исследований.

11. Ключевые слова (не более 9).

12. Краткие сведения об авторах (см. Приложение 2).

Название статьи, сведения об авторах, аннотация и ключевые слова предоставляются на трех языках: казахском, русском и английском.

Статью завершает автоматически нумерованный библиографический список (с заголовком «Список литературы»). Список литературы приводится в порядке цитирования работ в тексте. В тексте статьи дается порядковый номер источника из списка цитируемой литературы в квадратных скобках, через запятую – номер страницы в источнике (Примеры: [17, с. 25], [3, с. 36]). Список литературы оформляется согласно ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». Ссылки на электронные документы должны оформляться согласно ГОСТ 7.82-2001 «Библиографическая запись. Библиографическое описание

---

² Международный рубрикатор научно-технической информации: <http://grnti.ru/>
Например:
МРНТИ 13.07.25

электронных ресурсов». Библиографическая запись выполняется на языке оригинала. (см. приложение 3).

После списка литературы приводится список литературы в романском алфавите (References) для SCOPUS и других БАЗ ДАННЫХ полностью отдельным блоком, повторяя список литературы к русскоязычной части, независимо от того, имеются в нем иностранные источники или нет. Если в списке есть ссылки на иностранные публикации, они полностью повторяются в списке, готовящемся в романском алфавите (латиница).

В References не используются разделительные знаки («//» и «-»). Название источника и выходные данные отделяются от авторов типом шрифта, чаще всего курсивом, точкой или запятой.

Структура библиографической ссылки: авторы (транслитерация), название источника (транслитерация), выходные данные, указание на язык статьи в скобках.

Пример ссылки на статью из переводного журнала:

Gromov S.P., Fedorova O.A., Ushakov E.N., Stanislavskii O.B., Lednev I.K., Alfimov M.V. *Dokl. Akad. Nauk SSSR*, **1991**, 317, 1134-1139 (*in Russ.*). (см. приложение 3).

На сайте <http://www.translit.ru/> можно бесплатно воспользоваться программой транслитерации русского текста в латиницу, используя различные системы. Программа очень простая, ее легко использовать для готовых ссылок. К примеру, выбрав вариант системы Библиотеки Конгресса США (LC), мы получаем изображение всех буквенных соответствий. Вставляем в специальное поле весь текст библиографии на русском языке и нажимаем кнопку «в транслит».

Преобразуем транслитерированную ссылку:

- 6) убираем транслитерацию заглавия статьи;
- 7) убираем специальные разделители между полями (“//”, “-“);
- 8) выделяем курсивом название источника;
- 9) выделяем год полужирным шрифтом;
- 10) указываем язык статьи (*in Russ.*).

Схемы и рисунки должны быть вставлены в основной текст, а также приложены отдельными файлами в любых графических форматах (JPEG, TIFF, BMP и др.). Все иллюстрации должны быть подписаны и пронумерованы под рисунком (см. приложения 4).

Абзацы отмечаются отступом в 1,25 см (но не с помощью табуляции или пробелов); интервал между абзацами – обычный, шрифтовые выделения – курсив. Заголовки статей –

ПРОПИСНЫЕ полужирные буквы (выравнивание по центру). Перед заголовком – инициалы и фамилия автора *курсивом*, обычными строчными буквами: выравнивание справа. Подзаголовки – **полужирный шрифт**, кавычки – типографские «», внутри цитат – обычные “”. Балетные термины пишутся по-французски (En dedans, Tendue, Leve). Даты обозначаются цифрами: века – римскими, годы и десятилетия – арабскими.

Авторы статей заключают договор с редакцией после одобрения рецензентами статьи, и несут полную ответственность за своевременную оплату, за точность и достоверность сведений, цитат, ссылок и списков литературы.

Статьи, не соответствующие проблематике журнала и вышеописанным требованиям, редакционным советом не рассматриваются.

Файл статьи следует назвать по фамилии и инициалам первого автора (например, Жуматов А.И.doc либо Zhumatov A.I.doc). Рукопись статьи следует тщательно выверить и подписать всем авторам на последней странице основного текста. Статьи подлежат общему редактированию. Представленные статьи авторам не возвращаются.

Все статьи рецензируются членами редакционного совета журнала «Академия искусств» или экспертами в соответствующей области, обладающими учёными степенями кандидата, доктора наук или PhD. Рецензента определяет редколлегия. Рецензии авторам на руки не выдаются.

Просьба к авторам статей представлять весь материал в одном документе (одном файле) и точно следовать Правилам при оформлении статьи.

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО СТАТЬЯМ ДЛЯ НАУЧНОГО ЖУРНАЛА «ARTS ACADEMY»

Уважаемый Автор!

Редколлегия журнала «Arts Academy» ставит перед изданием и его авторами цель - достижение международного признания, вхождение в список изданий ККСОН, авторитетных рейтингов научных изданий, достижение высоких показателей различных индексов цитирования (ИМПАКТ-фактор, SCOPUS, Thomson Reuters), чем обусловлены высокие требования к качеству оформления статей.

В связи с этим обращаем Ваше внимание на качество самого научного исследования и качество языкового изложения материала: статьи на английском языке будут рецензироваться зарубежными учеными, статьи на казахском и русском языке – международными и республиканскими учеными. В процессе работы рецензенты будут направлять статьи на доработку, которую каждый автор статьи должен сделать самостоятельно.

Требования к статье:

9. Новая статья, ранее не опубликованная.

Если статья публикуется на английском языке, качество английского языка должен быть профессиональным. Такое качество может дать только носитель языка (житель англоязычной страны), синхронный переводчик или человек, который не менее 1 месяца в год проживает в англоязычной стране (и постоянно общается на английском языке). **Максимальное количество соавторов - 3 человека.**

10. Стандартный объем статьи: Объем статьи — от **20 тыс. знаков** (от 10 страниц). 14 кегль в основном тексте, 12 — в примечаниях, резюме, в подписях к рисункам, диаграммам. Цитированные тексты оформляются на 1 кегль меньше, чем основной текст, и выделяются курсивом.

11. Название (тема) статьи – до 10 слов.

12. Аннотация (не менее 10 предложений. Отражает тематику статьи, практическую ценность, новизну, основные положения и выводы исследований.

Ключевые слова (не более 9).

Пример: Данная статья посвящена вопросам.... Автор проанализировал характерные вопросы..., раскрыл закономерности.... Особое внимание обращается на ... и... На основе проведенного исследования автор формулирует..., доказывает ..., предлагает....

Краткие сведения об авторах (см. Приложение 2).

13. Заголовки. Текст статьи необходимо разбить на части и подписать каждую из них заголовками (в зависимости от языка самого исследования): *Abstract. Keywords. 1. Introduction. 2. Methods. 3. Literature Review. 4. Results. 5. Discussions. 6. Conclusions. References.*

Вступление

Во вступлении необходимо указать проблему, не получившую должного освещения в науке. Следует указать на ее практическое значение. Обязательно написать о вкладе данной

статьи в мировую науку. И далее при написании статьи следует раскрыть указанную актуальность.

Объем – 1-2 страницы.

Методы исследования

Описание методов и методик исследования. Описать организацию эксперимента, используемые методики, используемую аппаратуру, дать подробные сведения об объекте исследования (живые (испытуемые) или не живые объекты). Виды методов исследования (наиболее распространенные): наблюдение, опрос, тестирование, эксперимент, лабораторный опыт, анализ, моделирование, изучение и обобщение.

Объем- 1-2 страницы.

Обзор литературы по теме

Рассмотреть в обзоре литературы (желательно) 20-40 источников и сравнить взгляды авторов; часть должна быть англоязычными источниками.

Объем – 1-2 страницы.

Результаты исследования

Цель и задачи исследования.

Описание исследования. Делайте акцент на своих новаторских размышлениях.

Обязательна научная новизна (обязательны положения, интересные для развития мировой науки).

Обязательное описание того, что заявлено в теме статьи.

Необходимо задействовать отечественный опыт.

Для сравнения можно изучить зарубежный опыт.

Сделать вывод о том, что из зарубежного опыта можно использовать в Вашей стране.

Сделать вывод о важности отечественного опыта для мировой науки.

Какие результаты исследования уже используются?

Что Вы предлагаете использовать в дальнейшем?

Какова перспектива заявленной темы исследования в Вашей стране и в мире.

Объем -5-7 стр.

Обсуждение полученных результатов

Включает обобщение и оценку результатов исследования. Необходимо сопоставить полученные в статье результаты с результатами исследований других авторов. Рассмотрев другие научные концепции, определить, с позиции какой из них можно объяснить полученные результаты. Получаем оценку

достоверности полученных результатов и их сравнение с чужими существующими результатами. Автор определяет место полученных в ходе исследования результатов в структуре известных человечеству знаний.

Объем – 1-3 страницы.

Выводы

В выводах подводим итог статьи.

Выводы не должны повторять положения статьи. Следует дать аналитическое обобщение основной части статьи.

Объем -1страница.

Список литературы

Список литературы для международных журналов не всегда отличается от того, который мы делаем для отечественных журналов.

В списке литературы должно быть (желательно) 20-40 источников. Из них за последние 3 года должны быть не меньше 20 источников. Обязательно использование не менее 15 иностранных источников.

Если используются более старые источники, следует обязательно добавить новые. Технические требования оформления списка литературы на русском языке, но с транслитерацией на латинице.

14. Оформление

Оформляется по требованию журнала.

15. Другие особенности

Если статья не философская, в тексте необходимо наличие не менее 1 таблицы и 1 рисунка. Таблицы и рисунки не должны быть картинками плохого качества. Диаграммы и подобные объекты должны быть черно-белыми. Подпись к рисункам дается 12 шрифтом (см. приложение 4).

Если в статье описано проведенное исследование, нужно обязательно в выводах написать рекомендации, а также перспективы дальнейших исследований (что автор планирует исследовать дальше).

Грант. Если статья выполнена по гранту, то грант указывается в начале статьи. Обязательно надо указать номер гранта, кем он выдан и кому.

Работа с замечаниями рецензентов требует доработки статьи. Иногда они минимальны, чаще нужно что-то дописать и исправить.

Существует принятая этика работы автора с рецензентами статей, по которой изменения в тексте всегда надо

будет выделять другим цветом (красным или синим). Это поможет всем участникам быстро увидеть, что сделано. А это ускорит процесс публикации.

Варианты работы с замечаниями рецензентов:

2. Автор статьи, после рецензирования должен дополнить (исправить) статью самостоятельно. Стандартный срок на исправления – 5-7 дней.

3. Просим не пропускать (игнорировать) замечания.

Плагиат. Если автор использует чужой текст в том виде, в котором он представлен в источнике, его нужно начать кавычкой, закончить кавычкой и поставить сноску («Цитата» (Фамилия, год) или «Цитата» [12, 10]).

Приложение 1.

Пример оформления первой страницы статьи

МРНТИ 18.49.01

Г.Ю. Саитова¹

*¹Казахская национальная академия хореографии
(Астана, Казахстан)*

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТАНЕЦ КАК ФАКТОР СОХРАНЕНИЯ И ПРОДОЛЖЕНИЯ ТРАДИЦИЙ

Аннотация

В статье затрагивается тема национального танца и народного художественного творчества. Говорится о роли и значении танцевального фольклора, сохранении танцевального наследия. В сравнительно-сопоставительном анализе рассмотрены танцевальные традиции народов, проживавших на трансконтинентальном пути («Великий Шелковый путь»), соединявший страны Востока и Запада.

Ключевые слова: *танцевальный фольклор, виды и жанры, национальный танец, этнокультурные связи, традиции хореографии, балетмейстер ритмоформулы Усули.*

*Приложение 2.
Краткие сведения об авторах*

ФИО (полностью)	
Тема статьи	
Ученая или академическая степень	
Ученое звание	
Место работы или учебы, должность	
Научный руководитель/консультант (для магистрантов)	
Его (научного руководителя) степень, ученое звание, должность	
Контактный телефон	
E-mail	

*Приложение 3.
Список литературы. Примеры оформления*

Журнал

1. Пак Н.С. Социологические проблемы языковых контактов // Вестник КазУМОиМЯ. Серия Филология. – 2007. – № 2(10). – С. 270-278.

Книги

1. Назарбаев Н.А. В потоке истории. – Алматы: Атамұра, 1999. – 296 с.

2. Павлов Б.П. Батуев С.П. Подготовка водомазутных эмульсий для сжигания в топочных устройствах // В кн.: Повышение эффективности использования газообразного и жидкого топлива в печах и отопительных котлах. – Л.: Недра, 1983. – 216 с.

Сборники

1. Абусейтова М.Х. История Центральной Азии: концепции, методология и новые подходы // Матер. междунар. науч. конф. «К новым стандартам в развитии общественных наук в Центральной Азии». – Алматы: Дайк-Пресс, 2006. – С. 10- 17.

Законодательные материалы

1. Постановление Правительства Республики Казахстан. Об утверждении Плана первоочередных действий по обеспечению стабильности социально-экономического развития Республики Казахстан: утв. 6 ноября 2007 года, № 1039 // ИС ПАРАГРАФ. – 2009, октябрь – 20.

2. Указ Президента Республики Казахстан. «О государственных премиях Республики Казахстан в области науки и техники имени Аль-Фараби, литературы и искусства»: утв. 21 января 2015 года, № 993 (с изменениями от 10.10.2016 г.)

Газеты

1. Байтова А. Инновационно-технологическое развитие – ключевой фактор повышения конкурентоспособности // Казахстанская правда. – 2009. – № 269.

Стандарт (ГОСТы)

1. ГОСТ 7.1–2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание. – Взамен ГОСТ 7.1–84, ГОСТ 7.16–79,

---

ГОСТ 7.18–79, ГОСТ 7.34–81, ГОСТ 7.40–82; введ. 2004 – 07–01. – М.: Изд-во стандартов, 2004. – III, 48 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

Электронные ресурсы

1. Российская государственная библиотека [Электронный ресурс] / Центр информ. технологий РГБ; ред. Власенко Т. В.; Web-мастер Козлова Н. В. – М.: Рос. гос. б-ка, 1977. Режим доступа: <http://www.rsl.ru>.

НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ДОКУМЕНТЫ

Отчеты о научно-исследовательской работе

1. Формирование и анализ фондов непубликуемых документов, отражающих состояние науки Республики Казахстан: отчет о НИР (заключительный) / НЦ НТИ: рук. Сулейменов Е.З.; исполн. Кульевская Ю.Г. – Алматы, 2008. – 166 с. – № ГР 0107РК00472. – Инв. № 0208РК01670.

Диссертации

1. Избаиров А.К. Нетрадиционные исламские направления в независимых государствах Центральной Азии: дис. ... д. и. н.: 07.00.03 / Институт востоковедения им. Р.Б. Сулейменова. – Алматы, 2009. – 270 с. – Инв. № 0509РК00125.

Транслитерация (лат.):

1. Gromov S.P., Fedorova O.A., Ushakov E.N., Stanislavskii O.B., Lednev I.K., Alfimov M.V. *Dokl. Akad. Nauk SSSR*, **1991**, 317, 1134-1139 (in Russ.).

*Приложение 4.
Оформление иллюстраций*

Рис 1. Название рисунка. Источник рисунка

ЖАЗЫЛУШЫЛАР НАЗАРЫНА

«Arts Academy» журналына 2017 жылдың II жартыжылдығына жазылуды Қазақстанның кез келген пошталық байланыс бөлімдерінде Қазпошта каталогы бойынша рәсімдей аласыз.

Журналдың Қазпошта каталогы бойынша жазылу индексі – **74863**

Редакция туралы ақпарат:

Редакцияның пошталық мекенжайы:

010000, Астана қ., Ұлы Дала даңғылы, 9.

Қазақ ұлттық хореография академиясы

Тел.: 8 (7172) 790-832

[http:// www. http://artsacademy.kz](http://www.http://artsacademy.kz)

e-mail: artsballet01@gmail.com

NOTICE TO SUBSCRIBERS

Subscription to the magazine "Arts Academy" for the second half of 2017 can be done at any post office in Kazakhstan through the Kazpost catalog.

Index of the journal by Kazpost catalog – **74863**

Editorial information:

The mailing address of the editorial board:

010000, Astana city, Uly Dala avenue, 9.

Kazakh National Academy of Choreography

tel.: 8 (7172) 790-832

[http:// www. http://artsacademy.kz](http://www.http://artsacademy.kz)

e-mail: artsballet01@gmail.com

К СВЕДЕНИЮ ПОДПИСЧИКОВ

Оформить подписку на журнал «Arts Academy» на II полугодие 2017 года можно в любом отделении почтовой связи Казахстана по каталогу Казпочты.

Индекс журнала по каталогу Казпочты - **74863**

Сведения о редакции:

Почтовый адрес редакции:

010000, г.Астана, пр. Ұлы Дала, 9.

Казахская национальная академия хореографии

Тел.: 8 (7172) 790-832

[http:// www. http://artsacademy.kz](http://www.http://artsacademy.kz)

e-mail: artsballet01@gmail.com

ҚЫСҚАРТУЛАР / ABBREVIATIONS / СОКРАЩЕНИЯ

ҚР – Қазақстан Республикасы;
РК – The Republic of Kazakhstan;
РК – Республика Казахстан.

FTAXP – Ғылыми-техникалық ақпараттың халықаралық рубрикаторы;
IRSTI – International Rubricator of Scientific and Technical Information;
МРНТИ - Международный рубрикатор научно-технической информации.

СБХСБ – Сериалы басылымның халықаралық стандартты номері;
ISSN - International Standard Serial Number;
МСНСИ – Международный стандартный номер серийного издания.

КАҚ – Коммерциялық емес акционерлік қоғам;
NJSC – Non-profit joint-stock company;
НАО – Некоммерческое акционерное общество.

ҚР МЖБС - Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Жалпыға міндетті Білім беру Стандартты;
SCES RK – The State Compulsory Education Standard of the Republic of Kazakhstan;
ГОСО РК – Государственный Общеобязательный Стандарт Образования Республики Казахстан.

МАОБТ – Абай атындағы Мемлекеттік академиялық опера және балет театры;
SAOBT – The State Academic Opera and Ballet Theatre named after Abay;
ГАТОБ – Государственный академический театр оперы и балета имени Абая.

ҚР ҒҒМ ҒК – Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігінің Ғылым комитеті;
CS MES RK – Committee of Science Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan;
НК МОН РК – Научный комитет Министерства Образования и Науки Республики Казахстан;

ҚазМҚПУ – Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті;
ҚазГосЖенПУ – Казахский государственный женский педагогический университет;
KazSWTTU – Kazakh State Women’s teacher training university.

М.ӘУЕЗОВ атын. ОҚМУ – Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті;
М.АUEZOV SKSU – Muhtar Auezov South Kazakhstan State University;
ЮКГУ им. М.АУЕЗОВА – Южно-Казахстанский государственный университет имени Мухтара Ауезова.

МАЗМҰНЫ***BALLET ARTS***

Л.Д. ГУСЕЙНЛИ	ӘЗІРБАЙЖАН КОМПОЗИТОРЛАРЫНЫҢ БАЛЕТТЕРІНДЕГІ ЛИРИКАЛЫҚ БЕЙНЕНІ ЗЕРТТЕУДІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ	5
Г.Ю. САИТОВА	ҰЛТТЫҚ БИ ДӘСТҮРДІ САҚТАУ ЖӘНЕ ЖАЛҒАСТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ	17
М.С. КОСИДИ	ҮЗДІКСІЗ БІЛІМ БЕРУ КОНЦЕПЦИЯСЫ: ТҮСІНУ БАҒЫТТАРЫ	27
С.А. БАКИРОВА, С.А. МЫРЗАЕВ	ХОРЕОГРАФИЯЛЫҚ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІНДЕ ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУ	33

THEATRICAL ART

Ж.С. СҰЛТАНОВА	ЕУРОПАЛЫҚ САХНА ДӘСТҮРЛЕРІ МЕН ҚАЗАҚ ТЕАТРЫНДАҒЫ ФОРМАЛАРДЫҢ ӨЗАРА БАЙЛАНЫСЫ	38
З.У. ИСЛАМБАЕВА	ҚАЙРАТ СҮГІРБЕКОВТИҢ ҚАЗАҚ РЕЖИССУРАСЫНДАҒЫ МАҢЫЗДЫ ОРНЫ	48

SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

Ұ.Б. БЕЛҒОЗИЕВА	СЫНЫПТАН ТЫС ЖҰМЫС БАРЫСЫНДА ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ХАЛЫҚ КОМПОЗИТОРЛАРЫНЫҢ МҰРАЛАРЫ АРҚЫЛЫ ЭСТЕТИКАЛЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУ	53
Р.К. ДОСЖАН	МӘДЕНИ БАЙЛАНЫСТЫҢ НЕГІЗІНДЕ ҚАЗАҚ ФИЛОСОФИЯСЫНДА ДАМУҒАН ЖАҢА ИДЕЯЛАР (<i>Абай, Шәкәрім философияларының негізінде</i>)	67
Б.К. САҚТАҒАНОВ	СТУДЕНТТЕРДІҢ МӘДЕНИЕТІ МЕН КРЕАТИВТІ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	73
Мазмұны		81

CONTENTS

BALLET ARTS

L.D. GUSEYNLI	SOME ASPECTS OF STUDYING A LYRICAL IMAGE IN THE BALLETS OF AZERBAIJANI COMPOSERS	5
G.Y. SAITOVA	NATIONAL DANCE AS A FACTOR OF CONSERVATION AND CONTINUATION OF TRADITIONS	17
M.S. KOSSIDI	THE CONCEPT OF LIFELONG LEARNING: DIRECTIONS OF UNDERSTANDING	27
S.A. BAKIROVA, S.A. MYRZAYEV	DEVELOPING TEACHING IN THREE LANGUAGES IN THE CHOREOGRAPHY EDUCATION SYSTEM	33

THEATRICAL ART

J.S. SULTANOVA	CONNECTION OF EUROPEAN THEATER TRADITIONS AND KAZAKH THEATER FORMATS	38
Z.U. ISLAMBAEVA	KAYRAT SUGRIBEKOV'S IMPORTANT ROLE IN KAZAKH STAGE DIRECTION	48

SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

U.B. BELGOZIYEVA	AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS OF SENIOR CLASSES AT EXTRACURRICULAR SUBJECTS WITH THE HELP OF CULTURAL HERITAGE OF NATIONAL COMPOSERS	53
R.K. DOZHAN	NEW IDEAS IN KAZAKH PHILOSOPHY DEVELOPED ON THE BASIS OF CULTURAL RELATIONS <i>(Based on Abay, Shakarim's philosophy)</i>	67
B.K. SAKTAGANOV	PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF CULTURAL DEVELOPMENT AND CREATIVE THINKING AMONG STUDENTS	73
Contents		81

СОДЕРЖАНИЕ

BALLET ARTS

Л.Д. ГУСЕЙНЛИ	НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ ЛИРИЧЕСКОГО ОБРАЗА В БАЛЕТАХ АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ КОМПОЗИТОРОВ	5
Г.Ю. САИТОВА	НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТАНЕЦ КАК ФАКТОР СОХРАНЕНИЯ И ПРОДОЛЖЕНИЯ ТРАДИЦИЙ	17
М.С. КОСИДИ	КОНЦЕПЦИЯ НЕПРЕРЫВНОГО ОБУЧЕНИЯ: НАПРАВЛЕНИЯ ПОНИМАНИЯ	27
С.А. БАКИРОВА, С.А. МЫРЗАЕВ	РАЗВИТИЕ ОБУЧЕНИЯ НА ТРЁХ ЯЗЫКАХ В СИСТЕМЕ ХОРЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	33

THEATRICAL ART

Ж.С. СУЛТАНОВА	ВЗАИМОСВЯЗЬ ЕВРОПЕЙСКИХ ТРАДИЦИЙ И ФОРМАТОВ КАЗАХСКОГО ТЕАТРА	38
З.У. ИСЛАМБАЕВА	ВАЖНАЯ РОЛЬ КАЙРАТА СУГИРБЕКОВА В КАЗАХСКОЙ РЕЖИССУРЕ	48

SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

У.Б. БЕЛГОЗИЕВА	ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ УЧЕНИКОВ СТАРШИХ КЛАССОВ В ХОДЕ ВНЕКЛАССНЫХ РАБОТ С ПОМОЩЬЮ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ НАРОДНЫХ КОМПОЗИТОРОВ	53
Р.К. ДОСЖАН	НОВЫЕ ИДЕИ В КАЗАХСКОЙ ФИЛОСОФИИ, РАЗРАБОТАННЫЕ НА ОСНОВЕ КУЛЬТУРНЫХ ОТНОШЕНИЙ (На основе философии Абая и Шакарима)	67
Б.К. САКТАГАНОВ	ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ И КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ	73
Содержание		81

«ARTS ACADEMY»
Scientific journal
қыркүйек, september, сентябрь
2017

Редакторлар/ Editors/Редакторы: **Ә.Д. Шорабек, С.К. Жунусов, А.Қ.
Әбдірахман, Д.Е. Рысбекова**
Компьютерде беттеген/ Nesting on the computer/Верстка на компьютере: **Барков
Д.А.**

Басуға қол қойылды/ Signed in print/Подписано в печать 04.09.2017.
Пішім/Format/Формат 260x170. Көлемі/Scope/Объем - 9,4 п.л.
Таралымы/Edition/Тираж 300.

«Қазақ ұлттық хореография академиясы» КАҚ
NJSC "Kazakh national academy of choreography"
НАО «Казахская национальная академия хореографии»

Редакциялық-баспа бөлімі/ Editorial and publishing department/
Редакционно-издательский отдел
010000, Астана/Astana
Ұлы Дала/Uly Dala, 9, офис/office/офис - 415
8 (7172) 790832
artsballet01@gmail.com
<http://artsacademy.kz/>